

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η γεωπολιτική της αναπτυξιακής βοήθειας: Η περίπτωση της Ουκρανίας σε σχέση με Ρωσία και Ε.Ε.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δεσποινούδη Ιουλία

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Γρηγόριος Τσάλτας, Πρύτανης και Καθηγητής, Επιβλέπων

Δρ. Χαράλαμπος Πλατιάς

Παντελής Σκλιάς, Αναπληρωτής καθηγητής

Αθήνα, Μάιος 2015

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στο σύνολο των καθηγητών και διδασκόντων του Π.Μ.Σ «Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση και Βιώσιμη Ανάπτυξη», για τις γνώσεις κι εμπειρίες που μου προσέφεραν καθ' όλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω προς τον Πρύτανη του Παντείου Πανεπιστημίου κι επιβλέποντα της παρούσης εργασίας, Καθηγητή κ. Γρηγόριο Τσάλτα, που μου έδωσε τη δυνατότητα να αναπτύξω ένα τόσο ενδιαφέρον και επίκαιρο θέμα.

Τέλος, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω θερμά και τους κοντινούς μου ανθρώπους για την αμέριστη στήριξη, ενθάρρυνση και συμπαράσταση, στην προσπάθειά μου αυτή, συμβάλλοντας στην εκπλήρωση του σημαντικού αυτού προσωπικού μου στόχου.

Δεσποινούδη Ιουλία,

Αθήνα, 2015

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	3
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	4
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	7
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
ΜΕΡΟΣ Α΄: ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ	13
1.1 Γεωπολιτική: Ορισμός και χρήση του όρου.....	13
1.2 Αναπτυξιακή βοήθεια: Ορισμός και σημασία του όρου	17
1.2.1 Κρατική Αναπτυξιακή Βοήθεια (ΚΑΒ)	18
1.2.2 Κρατική Βοήθεια (ΚΒ) και άλλες χρηματοδοτικές ροές προς τις αναπτυσσόμενες χώρες.....	19
1.3 Κατηγορίες αναπτυξιακής βοήθειας	19
1.3.1 Διμερής – Πολυμερής Βοήθεια	19
1.3.2 Δωρεά (Παραχώρηση) – Δάνειο.....	20
1.3.3 Ανθρωπιστική – Αναπτυξιακή Βοήθεια	20
1.3.4 Βοήθεια Έργων (Project Aid) – Προγραμματική Βοήθεια (Program Aid).....	21
1.3.5 Δεσμευμένη – Μη Δεσμευμένη Βοήθεια	21
1.4 Σχέση γεωπολιτικής και αναπτυξιακής βοήθειας: Τα κίνητρα χορήγησης αναπτυξιακής βοήθειας.....	22
1.4.1 Αναπτυξιακή Βοήθεια ως στρατηγική Εξωτερικής Πολιτικής	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	28
2.1 Ψυχρός Πόλεμος και η χρήση της βοήθειας από τις ΗΠΑ	28
2.1.1 Σχέδιο Marshall	33
2.2 Η χρήση της αναπτυξιακής βοήθειας από τη Σοβιετική Ένωση: Η απάντηση της ΕΣΣΔ στο σχέδιο Marshall	36
2.2.1 Το Συμβούλιο Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας (COMECON)	37

ΜΕΡΟΣ Β΄: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗ ΡΩΣΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ Ε.Ε.	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΤΑ-ΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	46
3.1 Πώς κατέρρευσε η Σοβιετική Ένωση	46
3.2 Αλλαγή του γεωπολιτικού Χάρτη- Δημιουργία ανεξάρτητων κρατών..	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΗΣ	52
4.1 Πολιτική κατάσταση	54
4.1.1 Μια συνολική αξιολόγηση στην πολιτική κατάσταση της Ουκρανίας	56
4.2 Οικονομική Κατάσταση	58
4.3 Κοινωνική Κατάσταση.....	63
4.3.1 Κοινωνική ευημερία (Social well-being)	65
4.3.2 Βαθμός Δημοκρατίας στην Ουκρανία	66
4.3.3 Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (Human Development Index).....	68
4.3.4 Διαφθορά	68
Συμπέρασμα	71
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΚΑΙ ΡΩΣΙΑ.....	72
5.1 Εισαγωγή.....	72
5.2 Ανασκόπηση της σχέσης Ρωσίας-Ουκρανίας μετά την ανεξαρτησία της το 1991	73
5.3 Η Συνθήκη Φιλίας, Συνεργασίας και Εταιρικής Σχέσης (Treaty of Friendship, Cooperation and Partnership).....	77
5.4 Το φυσικό αέριο, η «βοήθεια» και τα συμφέροντα της Ρωσίας	78
5.4.1 Εισαγωγικά	78
5.4.2 Η ενέργεια ως εργαλείο επιρροής.....	79
5.4.3 Συνοψίζοντας: Τα συμφέροντα της Ρωσίας	82
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΚΑΙ Ε.Ε.	83
6.1 Ανασκόπηση της σχέσης Ουκρανίας και Ε.Ε. μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης	83
6.2 Πρόγραμμα TACIS	87
6.3 Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας.....	88
6.4 Ανατολική Εταιρική Σχέση	91
6.5 Συνοψίζοντας: Τα συμφέροντα της Ε.Ε.	92

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΟΥΚΡΑΝΙΚΗ ΚΡΙΣΗ – ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΜΕΤΑ ΤΟ 2010	95
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	101
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	104
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	105
ΧΑΡΤΗΣ 1: Η πρώην ΕΣΣΔ	109
ΣΧΗΜΑ 1: Κλίμακα η οποία μετράει τη γνώμη των πολιτών της Ουκρανίας σχετικά με το ποσοστό διαφθοράς των θεσμικών οργάνων	110
ΣΧΗΜΑ 2: Η χρηματοδότηση του Tacis ανά χώρα (%)	111
ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Λίστα αποδεκτών Κ.Α.Β της DAC (Ιανουάριος 2012)	112
ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης της Ουκρανίας από το 1990-2012 (Human Development Report 2013)	113
ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	114
I. ΕΛΛΗΝΙΚΗ	114
1. Βιβλία	114
2. Άρθρα –Συμβολές σε Συλλογικούς Τόμους	114
II. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ	115
1. Βιβλία	115
2. Άρθρα –Συμβολές σε Συλλογικούς Τόμους	116
III. ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ	121
IV. ΕΚΘΕΣΕΙΣ-ΑΝΑΦΟΡΕΣ-ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ	122
V. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ	123
ABSTRACT	129

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ελληνικές

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΑΕΣ: Ανατολική Εταιρική Σχέση
ΔΑΑ: Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης
ΔΝΤ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΕΑΒ: Επίσημη Αναπτυξιακή Βοήθεια
Ε.Ε.: Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΠΓ: Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας
ΕΣΣΔ: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΑΒ: Κρατική Αναπτυξιακή Βοήθεια
ΚΑΚ: Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Κρατών
ΚΒ: Κρατική βοήθεια
ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΟΠΕΚ (ΟΡΕΚ): Οργανισμός πετρελαιοπαραγωγών εξαγωγών Χωρών
ΠΟΕ: Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
ΠΤ: Παγκόσμια Τράπεζα

Ξενόγλωσσες

AA: Association Agreement
AID: Agency for International Development
CIB: Comprehensive Institutions Building Program
COMECON: Council for Mutual Economic Assistance
COMIFORM: Communist Information Bureau
DCFTA: Deep and Comprehensive Free Trade Area
EBRD: European Bank for Reconstruction and Development
ERP: European Recovery Program
GATT: General Agreement on Tariffs and Trade
GFK: Growth from Knowledge

NATO: North Atlantic Treaty Organization

OA: Official Finance

ODA: Official Development Assistance

ODF: Official Development Finance

OOF: Other Official Flows

PCA: Partnership and Co-operation Agreement

SBA: Stand-By Arrangement

TACIS: Technical Aid to the Commonwealth of Independent States

UNDP: United Nations Development Programme

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι α) να εξετάσει τη γεωπολιτική της αναπτυξιακής βοήθειας και πώς αυτή χρησιμοποιήθηκε μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο από τις Μεγάλες Δυνάμεις, Αμερική και ΕΣΣΔ και β) να μελετήσει τις επιλογές της Ουκρανίας ως λήπτριας χώρας της αναπτυξιακής βοήθειας της Ε.Ε. και της Ρωσίας και το πώς αυτές επηρέασαν και επηρεάζουν την αναπτυξιακή της πορεία στο σύνολο.

Από τη ρωσική σφαίρα επιρροής στην οποία βρισκόταν για χρόνια η Ουκρανία, η Ε.Ε. με την αναπτυξιακή της βοήθεια και την ασαφή μεν αλλά υπαρκτή πιθανότητα να μπει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, άρχισε να κερδίζει έδαφος και επιρροή. Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, η Ρωσική Ομοσπονδία πάλεψε να δημιουργήσει ένα νέο είδος εξωτερικής πολιτικής σε έναν κόσμο ο οποίος δεν ήταν πια διπολικός. Η αύξηση της διπλωματίας και των οικονομικών κινήτρων αποτέλεσαν το κύριο εργαλείο της Μόσχας για να διατηρήσει την επιρροή της στο εγγύς εξωτερικό. Πρωτοβουλίες ήπιας δύναμης που μπορούν να χωρέσουν χονδρικά σε ένα μοντέλο εξωτερικής βοήθειας από τη Ρωσική Ομοσπονδία στις χώρες του εγγύς εξωτερικού και συγκεκριμένα στην Ουκρανία, έρχονται σε διάφορες μορφές: επιδοτήσεις φυσικού αερίου και προνομιακές τιμές, βοήθεια σε είδος και οικονομικές επενδύσεις.

Η Ουκρανία με την ιδιαίτερα σημαντική πολιτική, πολιτιστική και γεωγραφική σημασία της, αποτελεί πεδίο διαμάχης μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Η χρήση της ξένης βοήθειας, σε όποια μορφή κι αν παρουσιάζεται, και της διπλωματίας, κύριο στόχο έχουν την προώθηση των πολιτικών συμφερόντων τόσο της Ρωσίας όσο και της Ε.Ε.. Το συμπέρασμα είναι σαφές. Η εξωτερική βοήθεια και η ήπια ισχύς παίζουν έναν κρίσιμο ρόλο στο γεωπολιτικό αυτό παιχνίδι. Το ερώτημα που προκύπτει εν τέλει είναι: Πώς επηρεάζεται η ανάπτυξη της ίδιας της Ουκρανίας στη γεωπολιτική αυτή σκακιέρα;

Λέξεις-κλειδιά: Γεωπολιτική, Αναπτυξιακή βοήθεια, Ρωσία, Ε.Ε., Ουκρανία, Γεωπολιτικά Συμφέροντα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έννοια της γεωπολιτικής ευρύτερα αλλά και σε σχέση με την παροχή βοήθειας, είναι ένα θέμα που απασχολεί όλο και πιο έντονα την ανθρωπότητα τα τελευταία χρόνια. Η ανάλυση της, αποτελεί ένα εξαιρετικό εργαλείο, το οποίο έχει στόχο να ερμηνεύσει και να προβλέψει τους τρόπους με τους οποίους μια πολιτική οντότητα επιδιώκει την απόκτηση ή την αύξηση ισχύος στο παγκόσμιο σύστημα. Η παροχή αναπτυξιακής βοήθειας σε διάφορες μορφές, αποτελεί μία από τις βασικές μεθόδους άσκησης επιρροής και απόκτησης ισχύος, εξυπηρετώντας κάθε φορά τα κίνητρα χορήγησης της καθώς και την άσκηση εξωτερικής πολιτικής.

Η παρούσα εργασία διαπραγματεύεται τη γεωπολιτική της αναπτυξιακής βοήθειας και τα κίνητρα χορήγησης της, εστιάζοντας στην περίπτωση της Ουκρανίας. Η δομή της έχει ως σκοπό να απαντήσει το παρακάτω ερώτημα:

Τα γεωπολιτικά συμφέροντα της Ε.Ε. και της Ρωσίας, πώς επηρεάζουν την ανάπτυξη και την πρόοδο της Ουκρανίας;

Μέσα από την ανάλυση της συγκεκριμένης μελέτης περίπτωσης, σκοπός είναι να προκύψει ένα ευρύτερο συμπέρασμα σχετικά με την επίδραση που έχουν τα γεωπολιτικά συμφέροντα στην ανάπτυξη και την πρόοδο των χωρών.

Μεθοδολογία

Για την ανάλυση θα χρησιμοποιηθούν δευτερεύουσες πηγές (βιβλία, άρθρα από επιστημονικά περιοδικά, επίσημα στοιχεία από το διαδίκτυο, εκθέσεις των διεθνών οργανισμών).

Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος διαπραγματεύεται τη γεωπολιτική και την αναπτυξιακή βοήθεια ξεχωριστά, αλλά και το πώς συνδέονται αυτές οι δύο έννοιες μεταξύ τους.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύονται οι έννοιες της γεωπολιτικής και της αναπτυξιακής βοήθειας, οι κατηγορίες αναπτυξιακής βοήθειας που έχουν αναπτυχθεί και η σχέση μεταξύ γεωπολιτικής και αναπτυξιακής βοήθειας. Εξετάζονται τα κίνητρα χορήγησης αναπτυξιακής βοήθειας και το πώς χρησιμοποιείται η βοήθεια ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής. Στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται μια ανασκόπηση της χρήσης αναπτυξιακής βοήθειας κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου εξετάζοντας τα γεωπολιτικά κίνητρα και τις μεθόδους χορήγησης της βοήθειας από την πλευρά της Ρωσίας και των ΗΠΑ.

Στο δεύτερο μέρος εξετάζεται η περίπτωση της Ουκρανίας σε σχέση με τη Ρωσία και την Ε.Ε. Το κεφάλαιο τρία, περιγράφει τη μετα-ψυχροπολεμική περίοδο και την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Γίνεται μια μικρή ανασκόπηση των γεγονότων και το πώς άλλαξε ο γεωπολιτικός χάρτης της Ευρώπης, με τη δημιουργία των ανεξάρτητων μετασοβιετικών κρατών. Το κεφάλαιο τέσσερα, πραγματεύεται την πορεία της Ουκρανίας μετά την ανεξαρτησία της. Αναλύεται η πολιτική, οικονομική και κοινωνική κατάσταση της χώρας και σκιαγραφούνται τα γεγονότα που αποτέλεσαν σημεία ορόσημα στην πορεία της.

Στη συνέχεια, το πέμπτο κεφάλαιο αναπτύσσει τη μετα-σοβιετική σχέση Ουκρανίας Ρωσίας, και τα γεωπολιτικά συμφέροντα της δεύτερης, τα οποία καθόριζαν την εξωτερική πολιτική και τη στάση της απέναντι στην Ουκρανία. Στο κεφάλαιο έξι αντίστοιχα, περιγράφεται η σχέση της Ουκρανίας με την Ε.Ε., οι πολιτικές που ακολούθησε η Ένωση απέναντι στην Ουκρανία και η χορήγηση βοήθειας σε διάφορες μορφές, με στόχο την εξυπηρέτηση σημαντικών συμφερόντων στο ανατολικό της τμήμα. Το έβδομο κεφάλαιο, πραγματεύεται τα πρόσφατα γεγονότα της Ουκρανικής κρίσης, μετά το 2010. Επισημαίνονται τα σημεία που αναδεικνύουν τους γεωπολιτικούς συσχετισμούς Ουκρανίας, Ρωσίας και Ε.Ε. και η παρούσα μελέτη ολοκληρώνεται με το κεφάλαιο οχτώ, το οποίο περιλαμβάνει τα συμπεράσματα.

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ

1.1 Γεωπολιτική: Ορισμός και χρήση του όρου

Η γεωπολιτική σύμφωνα με πολλά εγχειρίδια και ερμηνείες, ορίζεται ως ένα γνωστικό πεδίο το οποίο θεωρεί την έννοια του «χώρου» (space) σημαντική για την κατανόηση φύσης των διεθνών σχέσεων¹. Χαρακτηριζόμενη ως «η γεωγραφία της ισχύος» και έχοντας λάβει κατά καιρούς ελαφρά δισταμένες ερμηνείες, διέπεται από ένα σταθερό στοιχείο ερμηνείας. Αυτό είναι η μελέτη της αλληλεπίδρασης του φυσικού γεωγραφικού διαμελισμού και του ανθρώπινου πολιτισμικού οικοδομήματος με σκοπό την εξασφάλιση την εξασφάλιση της οικονομικής και της στρατιωτικής συγκυριαρχίας μιας Δύναμης πάνω σε ένα συγκεκριμένο χώρο του πλανήτη.²³

Στον βαθμό που η άσκηση της κρατικής κυριαρχίας προσδιορίζεται απόλυτα σε σχέση με τον γεωγραφικό χώρο επί του οποίου ασκείται, τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά, σε στενή συνάφεια με τα ιστορικά δεδομένα, βρίσκονται στη βάση του εποικοδομήματος της δημιουργίας κρατών και συνδέονται κατ' επέκταση με την εμφάνιση του φαινομένου των διεθνών σχέσεων. Η πολιτική γεωγραφία ή *γεωπολιτική* περιγράφει και εξηγεί την οργάνωση του διεθνούς συστήματος σε κρατικές οντότητες, παρατηρώντας, συσχετίζοντας, συνδυάζοντας και συγκρίνοντας τους σταθερούς παράγοντες (τον γεωγραφικό χώρο) με τους μεταβλητούς παράγοντες (φυσικές, οικονομικές, τεχνικές, πολιτιστικές, θρησκευτικές, εθνολογικές, ιστορικές, νομικές και στρατηγικές διαιρέσεις του χώρου, ποσότητα και ποιότητα παραγωγικών πόρων, παραγωγικότητα, πολιτική και κοινωνική δομή). Το σύνολο αυτών των παραγόντων και ιδιαίτερα, τα οικονομικά και δημογραφικά μεγέθη, το επίπεδο της

¹ Βλ. Χουλιάρης Α. *Γεωγραφικοί μύθοι της Διεθνούς Πολιτικής*, Εκδ. Ροές, Αθήνα 2004, σελ.11.

² Βλ. Λουκάς Ι., *Η Γεωπολιτική*, Εκδ. Τροχαλία, Αθήνα 2000, σελ.23.

³ Κατά καιρούς έχουν δοθεί ποικίλοι ορισμοί και ερμηνείες σχετικά με την έννοια της γεωπολιτικής. Ανάμεσα τους διακρίνονται οι παρακάτω: 1) Ο Saul Cohen (*Geography and Politics in a World Divided*, 1963) έγραφε ότι «Η πεμπουσία της Γεωπολιτικής είναι η μελέτη της υφιστάμενης σχέσεως μεταξύ της διεθνούς πολιτικής της ισχύος και των αντίστοιχων γεωγραφικών χαρακτηριστικών, κυρίως δε αυτών των γεωγραφικών χαρακτηριστικών επί των οποίων αναπτύσσονται οι πηγές της ισχύος». 2) Για τον Michel Foucher «Η Γεωπολιτική είναι μια συνολική μέθοδος γεωγραφικής ανάλυσεως συγκεκριμένων κοινωνικο-πολιτικών καταστάσεων αντιμετωπιζομένων στο γεωγραφικό τους πλαίσιο συνδυαζόμενη με τις συνήθεις βιοθεωρήσεις που τις χαρακτηρίζουν». 3) Σύμφωνα με τον Colin Gray: «Η δύναμη της γενικής Γεωπολιτικής Θεωρίας βρίσκεται στο ότι τοποθετεί την τοπική δράση ή την αλληλεπίδραση σε ένα παγκόσμιο πλαίσιο [...] εκείνοι οι οποίοι θέλουν να κατανοήσουν τις γεωπολιτικές διαστάσεις της διεθνούς ασφάλειας πρέπει να αφομοιώσουν τις ουσιαστικές έννοιες της γεωπολιτικής». <http://www.geo-mazis.gr/>.

τεχνολογίας, οι διατιθέμενοι για την άμυνα πόροι, η ικανότητα διπλωματικών ελιγμών, κ.ά., αφορούν την ισχύ, η οποία είναι ένα πολυδιάστατο μέγεθος που αντιπροσωπεύει την ικανότητα προώθησης του εθνικού συμφέροντος, ορίζεται σχετικά (ως προς την ισχύ του αντιπάλου, τις ανάγκες και το «απόθεμα ισχύος») εξετάζεται διαχρονικά και εξαρτάται άμεσα από τα γεωγραφικά δεδομένα.⁴

Στην γεωπολιτική με την παραπάνω έννοια, εμπεριέχεται η έννοια της γεωοικονομίας, η οποία αφορά την ανισομερή κατανομή του πλούτου και των φυσικών πόρων, καθώς και η γεωστρατηγική η οποία συνδυάζει την γεωπολιτική με την στρατιωτική ισχύ και τις πολιτικές στοχεύσεις, εισάγοντας το στοιχείο της στρατηγικής και των τακτικών στον συσχετισμό των γεωπολιτικών δεδομένων, με σκοπό την επίτευξη πολιτικών επιδιώξεων⁵. Η γεωγραφία έχει ιδιαίτερη βαρύτητα για τον σχεδιασμό και την μορφοποίηση όλων των επιπέδων της στρατιωτικής στρατηγικής καθώς, ως παράγοντας του περιβάλλοντος με τους περιορισμούς ή τις δυνατότητες που συνεπάγεται, επηρεάζει καθοριστικά αυτόν το σχεδιασμό⁶. Η επιρροή, ωστόσο, που ασκεί η Γεωγραφία στο ζήτημα της πολιτικής και της ασφάλειας διαφέρει σε βαθμό και ένταση, αναλόγως του επιπέδου γενικότητας του γεωπολιτικού δυναμικού⁷.

Η γεωστρατηγική και η γεωοικονομία συνεπώς, αποτελούν τους δύο πυλώνες στους οποίους στηρίζεται η γεωπολιτική προσέγγιση και οι οποίοι έχουν μία αναπόδραστη σχέση με το γεωγραφικό χώρο γεγονός που τις καθιστά πραγματικά οργανικά μεγέθη της έννοιας της ισχύος⁸. Η γεωστρατηγική είναι σύμφυτη με τη στρατιωτική ισχύ και αποτελεί ένα μέγεθος που υπολογίζεται σε άμεση συνάρτηση με τη διάσταση «χώρος». Η γεωστρατηγική που θα μπορούσε να οριστεί και ως σύνολο

⁴ Βλ. Parker G., *Γεωπολιτική-Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον*, Εκδ. Ροές, Αθήνα 2002, σελ. 35.

⁵ Όπως υπ.4, σελ.36.

⁶ Όπως υπ.5, σελ.36.

⁷ Στο ευρύτερο επίπεδο, το γεωπολιτικό δυναμικό υποδηλώνει την ιστορική-εθνική και κοινωνικο-πολιτιστική παρουσία ενός συλλογικού υποκειμένου (έθνους) που γεμίζει με την πολιτική και λοιπή δυναμική του ορισμένο χώρο. Υπό μια δεύτερη, πιο συγκεκριμένη έννοια, το γεωπολιτικό δυναμικό ενός έθνους αντιπροσωπεύει την δραστηριοποίησή του με σκοπό την προώθηση στόχων και επιδιώξεων στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο που ανήκει. Το δυναμικό ενός έθνους, εκδηλώνεται με την πρωτογενή πολιτική, οικονομική, πολιτιστική και στρατιωτική ή άλλη ενέργεια που αναλαμβάνει, σε συνάφεια με υπέρτερους πολιτικούς σκοπούς που επιδιώκει να εξυπηρετήσει, συναρτώντας όμως, την δυναμική της ενέργειας αυτής, με τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά και τα ιστορικά προηγούμενα (ιστορικές μνήμες) καθώς και τις κινήσεις άλλων συλλογικών υποκειμένων που δραστηριοποιούνται στην ίδια περιοχή και πιθανόν, έχουν αντίθετα συμφέροντα (εμφάνιση της έννοιας του «αντιπάλου», «εχθρού»). Τέλος, το γεωπολιτικό δυναμικό ενός έθνους, αφορά στα συγκεκριμένα γεωγραφικά χαρακτηριστικά (θέση, μορφολογία εδάφους, κλπ.) της περιοχής που κατέχει σε σύγκριση με τα αντίστοιχα άλλων συλλογικών οντοτήτων και υπ' αυτή την έννοια συνδέεται στενότερα με την γεωγραφία. <http://www.srcosmos.gr/srcosmos/showpub.aspx?aa=6324>.

⁸ Βλ. Λουκάς Ι., *Η Γεωπολιτική*, Εκδ. Τροχαλία, Αθήνα 2000, σελ.39.

του συμπεριφορικού μηχανισμού άμυνας, ασφάλειας και προβολής δύναμης, εκλαμβάνει το «χώρο» ως ένα περιβάλλον αναλυόμενο σε τρεις διαστάσεις που αντιστοιχούν σε τρία σταθερά επίπεδα του γεωπολιτικού οικοδομήματος (παραγωγικό, κοινωνικό, νοοτροπικό):⁹

1. Κατά μήκος: Η διάσταση αυτή περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία του γεωγραφικού χώρου, τόσο του άψυχου όσο και του έμψυχου. Προσεγγίζεται και αναλύεται με βάση τέσσερις μεθοδολογικούς βραχίονες:

- τη φυσιοστρατηγική, που λαμβάνει υπόψη της τους παράγοντες: θέση, απόσταση, πρώτες ύλες και επικοινωνίες.
- τη μορφοστρατηγική, που περιλαμβάνει το πεδίο της μορφολογίας
- την τοποστρατηγική, με αντικείμενο της την τοπογραφική ανάλυση.
- τη μετεωστρατηγική, που ο τομέας της περιλαμβάνει τα κλιματικά και τα άλλα συναφή δεδομένα.¹⁰

2. Κατά πλάτος: Πρόκειται για τη διάσταση που εμπεριέχει όλες τις συνδέσεις που υπάρχουν μεταξύ των διαφόρων επιμέρους τομέων και τμημάτων του έμψυχου και άψυχου χώρου, όπως είναι κυρίως:

- το θεσμικό πλαίσιο της κοινωνίας, της οικονομίας και της πολιτικής.
- τα δίκτυα παραγωγής, ενέργειας, οικονομίας κ.ο.κ.
- συνδέσεις με εξωγενείς παράγοντες και άλλους χώρους.¹¹

3. Καθ' ύψος: Είναι η διάσταση που καταλαμβάνει όλο το πεδίο των πολιτισμικών επιτευγμάτων, δηλαδή:¹²

- δημιουργήματα του υλικού-τεχνικού πολιτισμού με σύγχρονη έκφραση του στην τεχνολογία.
- τους καρπούς του άυλου –πνευματικού πολιτισμού με σύγχρονη έκφραση του στην τεχνολογία.
- τις επιταγές του ηθικού πολιτισμικού πεδίου οι οποίες σχετίζονται άμεσα με την εσωτερική συγκρότηση και με το φρόνημα.

Καθίσταται, λοιπόν, σαφές ότι η γεωστρατηγική, ως ένα από τα δύο οργανικά μεγέθη της γεωπολιτικής, εννοούμενης ως «γεωγραφίας της ισχύος», αφενός είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη γεωοικονομία και αφετέρου αποτελεί μία βάση

⁹ Οπ.υπ. 8, σελ.39-40.

¹⁰ Οπ.υπ. 9.

¹¹ Βλ. Λουκάς Ι., *Η Γεωπολιτική*, Εκδ. Τροχαλία, Αθήνα 2000, σελ.39-40.

¹² Οπ.υπ. 11.

εκπόρευσης δυναμικού πεδίου αλλά και ένα πλαίσιο αναφοράς της στρατιωτικής δύναμης μίας χώρας που επιθυμεί να εκμεταλλευτεί την ευρύτερη γεωπολιτική προσέγγιση των πραγμάτων για να εξασφαλίσει ή να αυξήσει την ισχύ της όχι μόνο στο διεθνές περιβάλλον αλλά και σε ένα περιβάλλον περιφερειακό ή και τοπικό¹³.

Συμπληρωματικά στην γεωστρατηγική λειτουργεί η γεωοικονομία προκειμένου να ολοκληρωθεί ο γεωπολιτικός σχεδιασμός ενός κράτους για την προώθηση και εξασφάλιση των ζωτικών του συμφερόντων. Η γεωοικονομία ορίζεται επιστημονικά ως η αφετηρία της γεωπολιτικής, της γεωγραφικής αυτής αναλυτικής μεθόδου μελέτης των συστημάτων ανισόρροπης κατανομής ισχύος στο διεθνή χώρο μεταξύ ανεξάρτητων και διακριτών μεταξύ τους διεθνών, εθνικών ή εθνοτικών δρώντων. Αντικείμενο μελέτης της αποτελούν:

1. η ανθρώπινη οικονομική δραστηριότητα και επέμβαση στο Γεωγραφικό Χώρο.
2. η δημιουργία και εξέλιξη των επί μέρους οικονομικών χώρων στην επιφάνεια του πλανήτη και
3. οι μεταξύ τους αντιδράσεις και συσχετισμοί¹⁴.

Σύμφωνα με τον Ph. Moreau Défarges, η γεωοικονομία ορίζει «τη μέθοδο που εξετάζει την αλληλεπίδραση του homo ecomonicus με το περιβάλλον»¹⁵. Η αλληλεπίδραση αυτή προσφέρει στην εκάστοτε δύναμη τη δυνατότητα εκμετάλλευσης των πόρων και των αγορών ενός συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου προς όφελος των πολιτών του. Παράλληλα επιτρέπει την εκμετάλλευση και παρέμβαση στη διαδικασία διαμόρφωσης του χάρτη οικονομικών δικτύων, τα οποία διαπερνούν κάθετα όλο το οριζόντιο φάσμα της γεωστρατηγικής ενώ η αλληλεπίδραση των γραμμών αυτών των δικτύων με τις γραμμές των συνόρων ενός κράτους (με την μεγαλύτερη δυνατή διάσταση / ερμηνεία της έννοιας του συνόρου) διαμορφώνουν το παιγνίδι της γεωοικονομίας. Τα δίκτυα αυτά συνοψίζονται σε:

- Δίκτυα πλουτοπαραγωγικών πόρων και παραγωγής ενέργειας
- Δίκτυα μεταφορών και συγκοινωνιών
- Δίκτυα επικοινωνιών
- Δίκτυα αγορών και αγαθών

¹³ Ο συναγωνισμός για την απόκτηση ισχύος σε τοπικό/περιφερειακό επίπεδο αποτελεί ένα χαρακτηριστικό το οποίο έκανε έντονη την παρουσία του μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου και την ισορροπία του τρόμου των πυρηνικών όπλων. Οπ. υπ.9, σελ. 40-41.

¹⁴ Βλ. Μάζης Ι., *Γεωπολιτική. Η θεωρία και η πράξη*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2002, σελ. 43.

¹⁵ Βλ. Defarges M., *Introduction à la géopolitique*, éd. Seuil, 2009.

- Δίκτυα παροχής ελεύθερων υπηρεσιών
- Δίκτυα τραπεζικών και γενικότερων χρηματοπιστωτικών συναλλαγών¹⁶

Σύμφωνα με την επιστημονική σκέψη στρατηγιστών από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα, όπως του Αμερικανού Alfred Mahan, του Βρετανού Julian Cobert και του Γάλλου Herve Couteau Begarie, ισχύει η εξής μαθηματικοποιημένη σχέση: Γεωπολιτική = Γεωοικονομία + Γεωστρατηγική¹⁷.

Με άλλα λόγια όταν οι χαρακτες εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους μελετούν την αλληλεξάρτηση φυσικού περιβάλλοντος και πολιτισμικού οικοδομήματος με σκοπό την παγίωση ή την αύξηση της οικονομικής ισχύος της χώρας τους, τότε εφαρμόζουν γεωοικονομική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων. Όταν το ζητούμενο αυτής της μελέτης τους είναι η ενίσχυση της στρατιωτικής ισχύος της χώρας τους, τότε κινούνται στο πεδίο της γεωστρατηγικής. Το σύνολο των δύο προσεγγίσεων, σε μία οργανική μεταξύ τους σχέση, συνιστά τη γεωπολιτική¹⁸.

Η ιστορία της ανθρωπότητας συνδέεται αναπόσπαστα με την απόκτηση και την αύξηση της ισχύος από τις εκάστοτε ισχυρές Δυνάμεις ως αποτέλεσμα του άναρχου παγκόσμιου πολιτικού συστήματος. Οι ανισορροπίες, οι αντιπαραθέσεις και οι πολεμικές συγκρούσεις που θα χαρακτηρίσουν την πορεία του ανθρώπινου γένους είναι συνυφασμένες με την έννοια της ισχύος και φυσικά με τη γεωγραφία. Αιώνες πριν η γεωγραφία και η γεωπολιτική συγκροτηθούν σε επιστήμες, η απόκτηση ισχύος συνδέθηκε άμεσα με τις έννοιες της γεωστρατηγικής και της γεωοικονομίας.

1.2 Αναπτυξιακή βοήθεια: Ορισμός και σημασία του όρου

Η αναπτυξιακή βοήθεια¹⁹ με την οργανωμένη μορφή που τη γνωρίζουμε σήμερα, πρωτοεμφανίστηκε το 1948, στα πλαίσια του Σχεδίου Marshall για την ανασυγκρότηση των ευρωπαϊκών κρατών που είχαν πληγεί κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Από τότε έως σήμερα, πολλές αλλαγές έχουν συμβεί στο ύψος της χορηγούμενης αναπτυξιακής βοήθειας, στον καταμερισμό της, στο ποιοτικό της

¹⁶ Βλ. Λουκάς Ι., *Η Γεωπολιτική*, Εκδ. Τροχαλία, Αθήνα 2000, σελ.45-46.

¹⁷ Όπως υπ.16 σελ. 33.

¹⁸ Βλ. Λουκάς Ι., *Η Γεωπολιτική*, Εκδ. Τροχαλία, Αθήνα 2000, σελ.34.

¹⁹ Ο όρος αναπτυξιακή βοήθεια αποτελεί την ελληνική απόδοση των ξενόγλωσσων όρων development assistance και development co-operation (αναπτυξιακή συνεργασία), που προτιμούνται από τους ευρωπαίους μελετητές, ή foreign aid (ξένη βοήθεια) που χρησιμοποιείται κυρίως απ' τους αμερικανούς. Χουλιάρας Α., *Κρατική Γενναιοδωρία στο Διεθνές Σύστημα: Η Αναπτυξιακή Βοήθεια από το Σχέδιο Marshall έως σήμερα*, σελ.1 Κεφάλαιο από το βιβλίο: Α. Κόντης, Χ. Τσαρδανίδης, (επιμ.) *Διεθνής Πολιτική Οικονομία: Μια Εισαγωγή*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2004.

περιεχόμενο, καθώς και στον τρόπο διαχείρισής της από τις αρμόδιες υπηρεσίες κρατικών ή διεθνών οργανισμών.

Η παροχή της βοήθειας αποτελεί αντικείμενο εργασίας πολλών φορέων διαχείρισης στις δωρήτριες και αποδέκτριες χώρες, οι οποίοι έχουν ποικίλα κίνητρα και επιδιώξεις, καθώς επίσης και διαφοροποίηση στο βαθμό διαπραγματευτικής ισχύος και διοικητικής ικανότητας. Οι παράγοντες αυτοί παράγουν μια σύνθετη εικόνα όσον αφορά το ποιοτικό περιεχόμενο της παρεχόμενης βοήθειας, κάνοντας επιτακτική μια απόπειρα εννοιολογικής της διασαφήνισης. Στη συνέχεια, παρατίθενται οι έννοιες που συγκροτούν ένα χρήσιμο περιγραφικό σύνολο όσον αφορά την παρεχόμενη αναπτυξιακή βοήθεια.

1.2.1 Κρατική Αναπτυξιακή Βοήθεια (ΚΑΒ)

Σύμφωνα με τον ορισμό της ΕΑΒ, που ισχύει από το 1972, ως Κρατική Αναπτυξιακή Βοήθεια (ΚΑΒ) (στα αγγλικά: Official Development Assistance – ODA) χαρακτηρίζονται οι χρηματοδοτικές ροές που δίνονται στις χώρες του Πίνακα 1 (βλ. Παραρτήματα), που καθορίζονται από την ΕΑΒ ανά τριετία, είτε απ' ευθείας, είτε μέσω πολυμερών οργανισμών, και οι οποίες πληρούν τις δύο ακόλουθες προϋποθέσεις:

α. παρέχονται από επίσημους φορείς κρατών, συμπεριλαμβανομένων των πολιτειακών κυβερνήσεων και της τοπικής αυτοδιοίκησης, ενώ

β. κάθε συναλλαγή πρέπει: 1) να παρέχεται έχοντας σαν κύριο στόχο της την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και της ευημερίας των αναπτυσσομένων χωρών, και 2) να έχει παραχωρητικό χαρακτήρα, εκχωρώντας τουλάχιστον το 25% ως δωρεά (συνυπολογίζοντας έναν προεξοφλητικό επιτόκιο ίσο με 10%)²⁰. Είναι άξιο αναφοράς ότι η πρώτη προσπάθεια ορισμού της ΚΑΒ από την ΕΑΒ έγινε το 1969, και απλά τη διαχώριζε από τις υπόλοιπες επίσημες χρηματοδοτικές ροές (Other Official Flows – OOF) που δεν έχουν αναπτυξιακό περιεχόμενο, όπως π.χ. η στρατιωτική βοήθεια σε εξοπλισμούς. Ο ορισμός του 1969 ανασκευάστηκε το 1972 προκειμένου να οριοθετηθεί ακριβέστερα η ποσόστωση του στοιχείου της δωρεάς (grant element) μιας χορήγησης που δηλώνεται ως ΚΑΒ μέχρι και σήμερα²¹.

²⁰ Βλ. OECD: DAC List of Aid Recipients, <http://www.oecd.org/dac/stats/documentupload/DAC%20List%20of%20ODA%20Recipients%202014%20final.pdf>.

²¹ Βλ. Führer H., *The Story of Official Development Assistance*, OECD, 1996, σελ.21.

1.2.2 Κρατική Βοήθεια (KB) και άλλες χρηματοδοτικές ροές προς τις αναπτυσσόμενες χώρες.

Ο όρος Κρατική Βοήθεια (KB) (στα αγγλικά: Official Assistance – OA) εμφανίστηκε μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού το 1990 σε αντιδιαστολή με την ΚΑΒ, για να δείξει ότι η αναπτυξιακή βοήθεια κατευθύνεται στις «υπό μετάβαση» χώρες, αντανακλώντας έτσι τις νέες οικονομικές και πολιτικές πραγματικότητες. Η ουσιαστική διαφορά ΚΑΒ και KB είναι συνεπώς ο γεωγραφικός τους προορισμός, ενώ σημειολογικά ο όρος «Αναπτυξιακή» υποδηλώνει τη διαφορά ανάπτυξης των αποδεκτών ΚΑΒ έναντι των αποδεκτών KB, την οποία φυσικά καλείται να αμβλύνει. Οι χώρες που λαμβάνουν KB, καθορίζονται επίσης από την ΕΑΒ ανά τριετία.²²

Οι άλλες χρηματοδοτικές ροές (OOF) προς τις αναπτυσσόμενες χώρες που λαμβάνουν βοήθεια, περιλαμβάνουν χρηματοδοτήσεις από επίσημους φορείς του δημοσίου χωρίς αναπτυξιακό περιεχόμενο ή με αναπτυξιακό περιεχόμενο του οποίου το στοιχείο της παραχώρησης είναι χαμηλότερο από 25%. Η ΕΑΒ θεωρεί τις ροές ΚΑΒ και KB μαζί με τις ροές OOF, ως Επίσημη Αναπτυξιακή Χρηματοδότηση (Official Development Finance – ODF).²³

1.3 Κατηγορίες αναπτυξιακής βοήθειας

Ακολουθούν ορισμένες εννοιολογικές κατηγορίες που χρησιμοποιούνται για την περιγραφή της αναπτυξιακής βοήθειας, ανάλογα με τον τρόπο που δίνεται από τους δωρητές (Διμερής ή Πολυμερής), με βάση το χρηματοοικονομικό της περιεχόμενο (Δωρεά ή Δάνειο), βάσει του χρονικού ορίζοντα δράσης της (Ανθρωπιστική ή Αναπτυξιακή), επίσης, αναφορικά με τη φύση των υλοποιούμενων σχεδίων (Βοήθεια Έργων – Προγραμματική Βοήθεια), και τέλος, όσον αφορά το βαθμό εξάρτησής της από τις εμπορικές επιδιώξεις του δωρητή (Δεσμευμένη – Μη Δεσμευμένη).

1.3.1 Διμερής – Πολυμερής Βοήθεια

Διμερής είναι η βοήθεια που δίνεται απ' ευθείας από τους κρατικούς φορείς μιας χώρας σε μια άλλη, ενώ Πολυμερής η βοήθεια που συνεισφέρουν οι κρατικοί φορείς

²² Βλ. Führer H., *The Story of Official Development Assistance*, OECD, 1996, σελ.21.

²³ Οπ.υπ. 22.

πολλών χωρών σε ένα διεθνή ή περιφερειακό οργανισμό παροχής βοήθειας, όπως είναι η Παγκόσμια Τράπεζα (ΠΤ) ή το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης αντίστοιχα.²⁴

1.3.2 Δωρεά (Παραχώρηση) – Δάνειο.

Η Δωρεά μπορεί να γίνεται σε χρήματα, αγαθά και υπηρεσίες. Η ειδοποιός διαφορά μεταξύ Δωρεάς και Δανείου είναι ότι το τελευταίο δημιουργεί νομικά στο λήπτη την υποχρέωση εξόφλησης της χορήγησης, πράγμα που εμπεριέχεται στο συμβόλαιο του δανείου (commitment).²⁵

1.3.3 Ανθρωπιστική – Αναπτυξιακή Βοήθεια.

Όσον αφορά την ανθρωπιστική βοήθεια (humanitarian aid), ο όρος υποδηλώνει τον ανθρωποκεντρικό της χαρακτήρα, αφού χορηγείται για να καλύψει βραχυπρόθεσμες επισιτιστικές και ιατροφαρμακευτικές ανάγκες πληθυσμών που επλήγησαν από ξαφνικές φυσικές και ανθρωπογενείς καταστροφές μεγάλης κλίμακας και οι οποίοι πολλές φορές βρίσκονται εκτοπισμένοι από τους τόπους κατοικίας τους.²⁶

Οι ετήσιες διακυμάνσεις των δαπανών της ανθρωπιστικής βοήθειας μπορεί να είναι πιο ακραίες από ό, τι σε άλλα είδη της ΕΑΒ, δεδομένου ότι αντικατοπτρίζει τις αντιδράσεις των δωρητών σε ξαφνική εμφάνιση έκτακτης ανάγκης καθώς και σε ήδη υφιστάμενες. Λόγω του χαρακτήρα της εντάσσεται σε διάφορες κατηγορίες δαπανών. Για παράδειγμα, τα στατιστικά της ΕΑΒ την εννοούν στα πλαίσια της «επείγουσας και για την ανακούφιση της δυστυχίας» (emergency and distress relief) βοήθειας και επιπρόσθετα, στα πλαίσια της «αναπτυξιακής επισιτιστικής βοήθειας» (“developmental food aid”), μετά το 1995.²⁷ Είναι ακόμη χαρακτηριστικό, ότι όλοι οι δωρητές στις πιστώσεις για την ανθρωπιστική βοήθεια συμπεριλαμβάνουν τα έξοδα των ειρηνευτικών αποστολών στρατευμάτων. Σε κάθε περίπτωση, η ανθρωπιστική βοήθεια περιλαμβάνεται στην ΚΑΒ ή την ΚΒ ως υποσύνολο.

²⁴ Βλ. OECD, Development Cooperation Report 2003, The DAC Journal Vol.5, Issue 1, σελ.234.

²⁵ Οπ. υπ. 24, σελ.235.

²⁶ Βλ. Walmsley L., *Humanitarian aid in the DAC context*, Ιούλιος 2010

<http://www.globalhumanitarianassistance.org/humanitarian-aid-in-the-dac-context-570.html>.

²⁷ Οπ. υπ.26.

1.3.4 Βοήθεια Έργων (Project Aid) – Προγραμματική Βοήθεια (Program Aid)

Ο συγκεκριμένος διαχωρισμός αναφέρεται πολύ συχνά στη σχετική βιβλιογραφία, αλλά δεν εμφανίζεται στις στατιστικές της ΕΑΒ ή άλλων διεθνών οργανισμών λόγω της γενικότητάς του. Η βοήθεια έργων αναφέρεται σε προγράμματα υλοποίησης φυσικών αντικειμένων όπως γέφυρες, δρόμοι, δηλαδή δαπανών με μικροοικονομική διάσταση. Η προγραμματική βοήθεια συνίσταται από χρηματοδοτήσεις γενικών προγραμμάτων εισαγωγών, καλύψεις δαπανών ολοκληρωμένων προγραμμάτων για την υποστήριξη ενός συγκεκριμένου τομέα ή επιλεγμένων δαπανών του προϋπολογισμού των αναπτυσσόμενων χωρών (π.χ. προγράμματα ανακούφισης εξωτερικού χρέους). Πολύ συχνά η προγραμματική βοήθεια παρέχεται ως μέρος ενός Διαρθρωτικού Προγράμματος Προσαρμογής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) ή της Παγκόσμιας Τράπεζας²⁸.

1.3.5 Δεσμευμένη – Μη Δεσμευμένη Βοήθεια

Η δεσμευμένη βοήθεια έχει την έννοια ότι ο δωρητής δεσμεύει το λήπτη στις επιλογές του, όσον αφορά την αγορά αγαθών, υπηρεσιών και την ανάθεση έργων σε εταιρίες μέσω διεθνών διαγωνισμών, περιορίζοντάς τις επιλογές του *de jure* ή *de facto*, στη χώρα του δωρητή ή ένα υποσύνολο των χωρών αποδεκτών ΚΑΒ²⁹. Η δέσμευση μπορεί να είναι μερική, αν ο δωρητής περιορίζει τις εν λόγω επιλογές του αποδέκτη στη δωρήτρια χώρα ή στο σύνολο των αποδεκτών χωρών ΚΑΒ³⁰. Επίσης, η δεσμευμένη βοήθεια μπορεί να συνδέει μια παραχωρητική χορήγηση με ένα εμπορικής φύσεως δάνειο, μέσω των λεγόμενων μεικτών πιστώσεων (*mixed credits*)³¹.

Οι λόγοι που οδηγούν τους δωρητές στη δέσμευση της βοήθειας είναι κυρίως η προώθηση των εξαγωγών τους μέσω της ενίσχυσης ορισμένων εγχώριων επιχειρήσεων, και γενικά η άντληση πλεονεκτημάτων από τη βελτίωση της εμπορικής θέσης τους στο διεθνές οικονομικό σύστημα. Αν η βοήθεια είναι δεσμευμένη ως προς το είδος και τις προδιαγραφές του παραγόμενου έργου τότε λέγεται «εξωτερικά

²⁸ Βλ. Randel J., German T. and Ewing D., *The Reality of Aid 2002*, Manila: IBON Foundation, Inc., 2002, σελ.260 <http://www.realityofaid.org/roa2002/2002report.htm>.

²⁹ Βλ. OECD, Development Cooperation Report 2003, The DAC Journal Vol.5, Issue 1, σελ.238.

³⁰ Βλ. OECD, Development Cooperation Report 2003, The DAC Journal Vol.5, No1, σελ.237.

³¹ Βλ. Huliaras A., *The Tied Aid Paradox, Αγορά Χωρίς Σύνορα*, Τόμος 6, Τεύχος 3, 2001, σελ.1 www.idec.gr/ier/huliarasenv6n3.htm.

δεσμευμένη» (external tied), ενώ «εσωτερικά δεσμευμένη» (internal tied) είναι η δέσμευση ως προς τις προμήθειες πόρων που είναι συνημμένες στον κύριο κορμό του προγράμματος και μπορεί να μη σχετίζονται με αυτό.

Για παράδειγμα η Βρετανία συνέδεσε, το Μάρτη του 1998, την παροχή βοήθειας στη Μαλαισία με την αγορά μαχητικών αεροσκαφών³². Αν ισχύουν ταυτόχρονα η δέσμευση της βοήθειας ως προς το είδος του παραγόμενου έργου, όσο και σε επίπεδο προμήθειας αγαθών και υπηρεσιών, τότε κάνουμε λόγο για «διπλά δεσμευμένη» βοήθεια (double tied aid)³³. Το ζήτημα της δέσμευσης της βοήθειας έχει αποτελέσει ευρύ πεδίο αντιπαράθεσης απόψεων, με έντονη ηθική διάσταση, όσον αφορά την αναπτυξιακή αποτελεσματικότητα και οικονομική χρησιμότητά της. Δε θα αναλυθεί περαιτέρω, διότι η ανάλυση της είναι πέραν του σκοπού της εργασίας.

1.4 Σχέση γεωπολιτικής και αναπτυξιακής βοήθειας: Τα κίνητρα χορήγησης αναπτυξιακής βοήθειας

Η εξωτερική βοήθεια αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο της εξωτερικής πολιτικής για πολλές χώρες. Από τον Α'Π.Π., τα πλουσιότερα κράτη του κόσμου έχουν χρησιμοποιήσει τη μεταφορά των αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίων ως μέσα αλληλεπίδρασης με άλλες χώρες. Με την πάροδο του χρόνου, η αύξηση του αριθμού των κρατών έχει αυξήσει τις ποσότητες των πόρων σε άλλα κράτη. Η ενίσχυση έχει έρθει με τη μορφή δύο ειδών δανείων, συχνά μειωμένων επιτοκίων, και με άμεσες επιδοτήσεις των πόρων. Η τελευταία μορφή ενίσχυσης, η οποία γίνεται όλο και πιο σημαντική, είναι σχετικά καινούργια για τα κράτη, ξεκινώντας μαζικά μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.³⁴

Επιπλέον, οι χώρες έχουν χρησιμοποιήσει κατά καιρούς την παροχή βοήθειας για την επίτευξη ποικίλων και διαφορετικών στόχων πολιτικής φύσεως: στρατιωτική βοήθεια, ανθρωπιστική βοήθεια και ανακούφιση σε καταστροφές η ακόμα και βοήθεια προσανατολισμένη στην οικονομική ανάπτυξη και τις μακροπρόθεσμες αλλαγές. Επειδή οι πόροι για εξωτερική βοήθεια είναι συχνά ανταλλάξιμοι, είναι

³² Οπ. υπ.31, σελ.2.

³³ Βλ. Economides S., Wilson P., *The economic factor in International Relations: A Brief Introduction*, I.B.Tauris, 2001, σελ.124.

³⁴ Βλ. Bandyopadhyay S., Vermann K., *Donor Motives for Foreign Aid*, Federal Reserve Bank of St. Louis Review, Ιούλιος/Αύγουστος 2013, Vol. 95 Issue 4, σελ.332-333.

δύσκολο να εντοπιστεί ποιους στόχους πετυχαίνει η παροχή βοήθειας. Είναι γεγονός πάραυτα, ότι η βοήθεια είχε ανέκαθεν γεωπολιτικές προεκτάσεις.

Εξετάζοντας διαχρονικά τους λόγους χορήγησης αναπτυξιακής βοήθειας, διαπιστώνεται ότι έχει εξυπηρετήσει πολυποίκιλους στόχους των δωρητών. Η μελέτη του παρελθόντος μαρτυρά ότι τις περισσότερες φορές η βοήθεια χορηγήθηκε με γνώμονα τις πολιτικές επιδιώξεις και τα γεωπολιτικά κίνητρα των δωρητών και όχι τις ανάγκες των πληθυσμών στις αποδέκτριες χώρες³⁵. Για παράδειγμα, η βοήθεια των Η.Π.Α. κατευθυνόταν μέχρι το 1992, σε δύο χώρες, το Ισραήλ και την Αίγυπτο. Την περίοδο 1981-82 διέθεσαν στις χώρες αυτές το 22,7% της συνολικής ΚΑΒ, ενώ την περίοδο 1991-92 το 38,8%³⁶. Επίσης, κατά την περίοδο 1995-2000, πάνω απ' τη μισή διμερή ΚΑΒ τους κατευθύνθηκε σε χώρες «...με σαφή πολιτική σπουδαιότητα για την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ»³⁷ και όχι στις Λιγότερο Αναπτυγμένες Χώρες (ΛΑΧ).

Η Μ. Βρετανία και η Γαλλία, αμφότερες με έντονο αποικιοκρατικό παρελθόν, προτιμούσαν να επιχορηγούν τις πρώην αποικίες τους, συνεχίζοντας με αυτό τον τρόπο σε νέα οικονομική και εμπορική βάση τις σχέσεις τους με αυτές. Στην περίπτωση των χωρών δωρητών του ΟΠΕΚ, η κατανομή της βοήθειας συντελέστηκε συντριπτικά υπέρ των μουσουλμανικών χωρών. Παράλληλα, οι Σκανδιναβικές χώρες Δανία, Νορβηγία και Σουηδία, που ανήκουν στην ομάδα των «γενναιόδωρων» δωρητών χορηγούσαν βοήθεια σε χώρες που ακολουθούσαν έναν «τρίτο δρόμο» προς το σοσιαλισμό³⁸.

Το καθεστώς χορήγησης βοήθειας αναπτύχθηκε κυρίως κατά τη διάρκεια των ετών του Ψυχρού Πολέμου (1945-1989) και έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές μέχρι σήμερα. Η πρώτη μεγάλης κλίμακας χρήση βοήθειας για σκοπούς εξωτερικής πολιτικής ήταν το Σχέδιο Marshall των ΗΠΑ, που υλοποιήθηκε στο τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου για την ανοικοδόμηση των εθνικών οικονομιών της Δυτικής Ευρώπης.

³⁵Βλ. Χουλιάρας, Α., *Η Διεθνής Αναπτυξιακή Βοήθεια προς τον 21ο Αιώνα*, εκδόσεις Εξάντας, 1998, σελ. 55.

³⁶Βλ. OECD, Development Cooperation Report 2003, The DAC Journal Vol.5, Issue 1, σελ.216.

³⁷Βλ. OECD, Development Co-operation Review: United States, The DAC Journal, Vol.3, Issue 4, 2002, σελ.34.

³⁸Βλ. Χουλιάρας, Α., *Η Διεθνής Αναπτυξιακή Βοήθεια προς τον 21ο Αιώνα*, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1998, σελ. 54-56.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι δυτικές χώρες ανέπτυξαν ένα πρόγραμμα βοήθειας, υπό την αιγίδα του ΟΟΣΑ με σκοπό να συμβάλει στον περιορισμό του κομμουνισμού και την προώθηση των δυτικών αξιών όπως η δημοκρατία και οι οικονομίες αγοράς. Σε απάντηση, η Σοβιετική Ένωση και οι σύμμαχοι της ανέπτυξαν τα δικά τους προγράμματα βοήθειας για την προώθηση του κομμουνισμού. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου άλλαξε αυτό το διμερές καθεστώς ενισχύσεων δραματικά. Οι δυτικές χώρες έγιναν η κύρια πηγή βοήθειας σε όλο τον κόσμο και ανέπτυξαν έναν κώδικα δεοντολογίας για την παροχή βοήθειας, ο οποίος κωδικοποιήθηκε από τον ΟΟΣΑ.

Ένα ερώτημα που εξετάστηκε στη βιβλιογραφία ήταν κατά πόσο το τέλος του Ψυχρού Πολέμου άλλαξε τον τρόπο χορήγησης της βοήθειας. Καθώς μια σειρά από πρώην εξαθλιωμένες χώρες αναπτύχθηκαν οικονομικά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, νέοι χορηγοί προέκυψαν και εισήλθαν στην «επιχείρηση» χορήγησης βοήθειας, εκτός του καθορισμένου πλαισίου του ΟΟΣΑ. Αυτό οδήγησε σε ανησυχίες ότι το καθεστώς χορήγησης βοήθειας των Δυτικών χωρών καθοδηγούμενο από τον ΟΟΣΑ θα μπορούσε να αντικατασταθεί με ένα νέο, περισσότερο ανταγωνιστικό καθεστώς, το οποίο θα μπορούσε να επιδιώκει πολύ διαφορετικούς στόχους. Επιπλέον, η τρομοκρατική επίθεση στις ΗΠΑ το 2001 προκάλεσε μια νέα εκτίμηση για την αξία της βοήθειας, και ο «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας» συχνά φέρεται να έχει σημαντικά αλλάξει τις πολιτικές ενίσχυσης³⁹. Η βιβλιογραφία πάνω στην εξωτερική βοήθεια αντικατοπτρίζει αυτές τις αλλαγές στη διεθνή πολιτική σκηνή, ως ένα βαθμό, και προσπαθεί να αξιολογήσει τη σημασία τους για το σύστημα Αναπτυξιακής βοήθειας.

Είναι γενικά παραδεκτό ότι τα διεθνή πολιτικά κίνητρα ευθύνονται σε μεγάλο βαθμό για την κατασπατάληση της αναπτυξιακής βοήθειας με οικονομικούς όρους. Οι χρηματοδοτήσεις σε πολλές περιπτώσεις βοήθησαν την παραμονή διεφθαρμένων καθεστώτων στην εξουσία, τα οποία καταπατούσαν τα ανθρώπινα δικαιώματα στο εσωτερικό των χωρών τους, αδιαφορώντας για την ευημερία στο σύνολο του πληθυσμού και τη μακροχρόνια οικονομική ανάπτυξη των χωρών τους⁴⁰.

³⁹Βλ. Moss, T., Roodman D. and Standley S., *The global war on terror and U.S. Development Assistance: USAID allocation by country*, Center for Global Development, Working Paper 62, 1998-2005.

⁴⁰Βλ. Van de Walle N., *The Politics of Aid Effectiveness*, in S. Ellis (ed.), *Africa Now: People, Policies, Institutions*, Portsmouth:Heinemann, 1996, σελ.243.

Με τον ίδιο τρόπο φαίνεται να σπαταλήθηκε και μεγάλο τμήμα της ανθρωπιστικής βοήθειας η οποία «ήταν συγκαλυμμένη πολεμική βοήθεια που σκοπό είχε την ενίσχυση της ένοπλης αντίστασης εναντίον μη φιλικών καθεστώτων» ή, όσον αφορά τις δυτικές κυβερνήσεις, τη στήριξη για την πολιτική της ανάσχεσης (containment) της «κομμουνιστικής εξάπλωσης»⁴¹.

1.4.1 Αναπτυξιακή Βοήθεια ως στρατηγική Εξωτερικής Πολιτικής

Κάτω από ποιες προϋποθέσεις μπορεί η Βοήθεια να χρησιμεύσει ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής; Από το ξεκίνημα της, η παροχή ενίσχυσης έχει προβληθεί ως κάτι περισσότερο από μια τεχνική για την οικονομική ανάπτυξη. Πάντοτε συνδεόταν με πολιτικούς στόχους, όπως το να κερδίσει την υποταγή ή να αποκτήσει ειδική μεταχείριση από τη λήπτρια χώρα(recipient country).⁴² Το κεντρικό ζήτημα για τους πολιτικούς όσο και τους μελετητές ήταν, αν θα μπορούσε μια χώρα δωρητής (donor country) να βασίζεται στην βοήθεια για την επίτευξη των γεωπολιτικών της στόχων. Στην παγκόσμια πολιτική, όπου η εθνική ασφάλεια αποτελεί πάντα ανησυχία, η μεταφορά πόρων από μία χώρα σε μια άλλη είναι μια επικίνδυνη πράξη, η οποία θα μπορούσε με μια πρώτη ματιά να φανεί πως αποδυναμώνει το δωρητή και βλάπτει την εθνική ασφάλεια, εκτός αν η βοήθεια εξυπηρετεί έναν ανώτερο γεωπολιτικό σκοπό.

Επιπλέον, οι μεταφερόμενοι πόροι είναι συχνά ανταλλάξιμοι, με αποτέλεσμα να προκαλείται βάσιμη ανησυχία ότι η ενίσχυση θα μπορούσε να εκτρέπεται σε άλλους σκοπούς, ακόμη και σκοπούς που θα μπορούσαν να απειλήσουν τελικά το δωρητή. Η Δεσμευμένη βοήθεια (tied aid) με τους όρους χρήσης της, έχει δημιουργηθεί ως μια στρατηγική για την αντιμετώπιση του προβλήματος, αλλά κι αυτό από μόνο του είναι αμφιλεγόμενο. Επιπλέον, υπάρχει το παραδοσιακό δίλλημα του Σαμαρείτη: η βοήθεια θα μπορούσε να αποδυναμώσει την κυβέρνηση της αποδέκτριας χώρας, καθιστώντας την πιο εξαρτημένη, με ανάγκη για περισσότερη βοήθεια και ως εκ τούτου αποτυγχάνοντας να βοηθήσει τον δωρητή στην προσπάθειά του για μεγαλύτερη ασφάλεια. Το ζήτημα λοιπόν, του κατά πόσο η Βοήθεια μπορεί να ενισχύσει ουσιαστικά την εθνική ασφάλεια του δωρητή, δεν έχει διευθετηθεί.⁴³

⁴¹Βλ. Χουλιάρας, Α., *Η Διεθνής Αναπτυξιακή Βοήθεια προς τον 21ο Αιώνα*, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1998, σελ. 53.

⁴²Βλ. Bandyopadhyay S., Vermann K., *Donor Motives for Foreign Aid*, Federal Reserve Bank of St. Louis Review, Ιούλιος-Αύγουστος 2013, Vol. 95, Issue 4, σελ.327.

⁴³Βλ. Catrinus J., *The tying of Aid*, Development Centre of OECD, 1991.

Αν η εξωτερική βοήθεια είναι να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά ως όργανο εξωτερικής πολιτικής, τότε τα κράτη θα πρέπει να επιλέξουν τον κατάλληλο τύπο (-ους) της ενίσχυσης με βάση τις συγκεκριμένες περιστάσεις της κατάστασης. Ο τύπος της βοήθειας μετράει, διότι διαφορετικά είδη ενισχύσεων είναι καταλληλότερα για την επίτευξη διαφορετικών στόχων. Η ξένη βοήθεια κατηγοριοποιείται, ανάλογα με τη μορφή της εξωτερικής πολιτικής που εξυπηρετεί: ανθρωπιστική, υπόστασης (subsistence), κύρους, στρατιωτική, δωροδοκία, και βοήθεια για οικονομική ανάπτυξη. Ανάλογα με τους στόχους, διαφορετικά όργανα θα πρέπει να χρησιμοποιούνται⁴⁴.

Είναι γεγονός, ότι η ενίσχυση είναι μια μεταφορά πόρων, και άπαξ και δοθεί, μετά είναι δύσκολο να ελεγχθεί. Μια σαφής πιθανότητα είναι οι μεταφορές να είναι δεσμευτικές για την αποδέκτρια χώρα υιοθετώντας συγκεκριμένες πολιτικές. Ακόμη και σε αυτές τις πρώτες αναφορές υπήρχε μια ανησυχία ότι συνοδεύοντας τη Βοήθεια με κανονισμούς και υποχρεώσεις, σαν επιλογή θα μπορούσε να αποτύχει. Αυτό μπορεί να συμβεί, σπρώχνοντας την αποδέκτρια χώρα στα χέρια των πολιτικών αντιπάλων του δωρητή.⁴⁵ Από την άλλη, μη ορίζοντας τις συνθήκες χορήγησης βοήθειας, υπάρχει μεγάλη πιθανότητα η ενίσχυση να εισρεύσει σε ομάδες μέσα στην αποδέκτρια χώρα που δεν τη χρειάζονται⁴⁶.

Ο Schelling επίσης εγείρει ένα ζήτημα που απασχολεί πολλούς μελετητές οι οποίοι μελετούν τη βοήθεια ως εργαλείο πολιτικής: Κατά πόσο είναι ανταλλάξιμη η βοήθεια; Μπορεί η οικονομική βοήθεια να προωθήσει στρατιωτικούς στόχους, και το αντίστροφο; Αν ναι, τότε στρατηγικά επιλέγοντας ένα συγκεκριμένο τύπο εξωτερικής βοήθειας με σκοπό να περιορίσει τον παραλήπτη στην επιδίωξη συγκεκριμένων πολιτικών θα μπορούσε να είναι αναποτελεσματική. Παρομοίως, οι προσπάθειες να επηρεάσει τη συμπεριφορά του παραλήπτη θα εξαρτηθούν από το πόσο μπορεί ένας δωρητής να υποκατασταθεί από έναν άλλον. Ο Crumm⁴⁷ ισχυρίζεται ότι οι ενισχύσεις από οποιαδήποτε χώρα είναι λιγότερο ισχυρές όταν ο παραλήπτης έχει πολλές επιλογές για το πού να αποκτήσει πόρους. Αυτό το σημείο είναι ιδιαίτερα σημαντικό

⁴⁴Βλ. Morgenthau H., *Politics in the Twentieth century*, Vol.1, Ch.1, University of Chicago Press, Chicago 1962.

⁴⁵Βλ. Schelling T., *Review of American Foreign Assistance* by William Adams Brown, Jr and Redvers Opie, *World Politics*, Ιούλιος 1955.

⁴⁶Οπ. υπ.45.

⁴⁷Βλ. Crumm E., *The value of economic incentives in international politics*, *Journal of Peace Research* Vol. 32, Issue 3, 1995 από Kelley J., *Ethnic Politics in Europe: The Power of Norms and Incentives*, Princeton University Press, Ιανουάριος 2010.

σήμερα, καθώς ο αριθμός των χορηγών βοήθειας έχει αυξηθεί δραματικά με την πάροδο του χρόνου. Πολλές αναδυόμενες οικονομίες όπως η Βραζιλία, η Ινδία και η Κίνα, τώρα παρέχουν βοήθεια παρά λαμβάνουν. Αυτές οι νέες εναλλακτικές πηγές βοήθειας, πιθανώς μείωσαν τα κίνητρα των ενισχύσεων από τις παραδοσιακές πηγές, κατά τον Crumm.

Είναι φανερό ότι οι δωρητές αντιμετωπίζουν σημαντικούς περιορισμούς στη χρήση εξωτερικής βοήθειας ως εργαλείο πολιτικής: περιορισμένες δυνατότητες να παρέχουν τη βοήθεια υπό όρους, το θέμα της ανταλλαξιμότητας και ο ανταγωνισμός μεταξύ των εναλλακτικών δωρητών. Ως εκ τούτου θα πρέπει οι χορηγοί να δίνουν βοήθεια συχνά και με ποικίλους τρόπους. Για παράδειγμα, σε πολλά είδη ενισχύσεων, η παρέμβαση του δωρητή στην αξιοποίηση της βοήθειας, ως ένα βαθμό ήταν αναπόφευκτη. Ακόμα και η βοήθεια μέσω πολυμερών θεσμών μπορεί να υπόκειται σε παρεμβάσεις για τη διαμόρφωση του πώς χρησιμοποιείται από τους αποδέκτες.⁴⁸ Η ένταση μεταξύ των συμφερόντων του δωρητή και της εγχώρια πολιτικής κατάστασης των ξένων ηγετών περιγράφεται στο έργο του Bueno de Mesquita και Smith.⁴⁹

Στη μελέτη αυτή, περιγράφεται κατά πόσο η εσωτερική πολιτική επηρεάζει τη χρήση της βοήθειας που λαμβάνει η αποδέκτρια χώρα. Υποθέτοντας ότι οι ηγέτες θέλουν να παραμείνουν στην εξουσία, δείχνουν πως σε πολιτικά συστήματα όπου ένας ηγέτης χρειάζεται την υποστήριξη μόνο ενός μικρού ποσοστού του πληθυσμού για να παραμείνει στην εξουσία, υπάρχει το κίνητρο της ανταλλαγής βοήθειας για πολιτικές παραχωρήσεις. Ωστόσο, καθώς το μέγεθος της ανταλλαγής αυτής αυξάνεται, η τακτική αυτή, γίνεται όλο και πιο ακριβή και οι ηγέτες αρχίζουν να την αποφεύγουν.

Αυτές οι δυναμικές, δείχνουν τις καταστάσεις κάτω από τις οποίες οι χώρες λαμβάνουν ξένη βοήθεια και πώς τη χρησιμοποιούν. Τελικά, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι η βοήθεια συχνά εμφανίζεται σαν να μην παράγει οικονομική ανάπτυξη: δεν έχει σχεδιαστεί για το σκοπό αυτό. Αντίθετα, οι πολιτικές ενίσχυσης έχουν σχεδιαστεί από τους χορηγούς με στόχο την επίτευξη γεωπολιτικών σκοπών και συμφερόντων εξωτερικής πολιτικής.

⁴⁸Βλ. Baldwin R., *The Journal of Political Economy*, Vol. 77, Issue 3, Μάιος-Ιούνιος 1969.

⁴⁹Βλ. Bueno de Mesquita B. και Smith A., *A political economy of Aid*, Vol. 63, Issue 02, 2009
<http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=5467164&fileId=S0020818309090109> .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

2.1 Ψυχρός Πόλεμος και η χρήση της βοήθειας από τις ΗΠΑ

Στον απόηχο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου δύο δυνάμεις εξουσίας σχηματίστηκαν στην Ευρώπη. Η μία κυριαρχούνταν από την Αμερική και την καπιταλιστική δημοκρατία (αν και υπήρξαν εξαιρέσεις), ενώ η άλλη από τη Σοβιετική Ένωση και τον κομμουνισμό. Αν και οι δυνάμεις αυτές δεν ερχόντουσαν σε πραγματική σύγκρουση, διεξήγαγαν έναν "ψυχρό" πόλεμο οικονομικής, στρατιωτικής και ιδεολογικής αντιπαλότητας που κυριάρχησε στο δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα.⁵⁰

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος τελείωσε το 1945 με την Ευρώπη χωρισμένη σε δύο τμήματα, κάθε μία είναι κατελημμένη από τους στρατούς, της Αμερικής και των συμμάχων στη Δύση, και της Ρωσίας στην Ανατολή. Η Αμερική ήθελε μια δημοκρατική Ευρώπη και φοβόταν την κυριαρχία του κομμουνισμού στην ήπειρο, ενώ η Ρωσία ήθελε το αντίθετο, μια κομμουνιστική Ευρώπη στην οποία θα κυριαρχούσε και όχι, όπως φοβόταν, μια ενωμένη, καπιταλιστική Ευρώπη. Ο Στάλιν πίστευε στις αρχές, ότι τα καπιταλιστικά έθνη σύντομα θα ερχόντουσαν σε σύγκρουση μεταξύ τους, μια κατάσταση που θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί, και ήταν συγκλονισμένος από την αυξανόμενη οργάνωση μέσα στη Δύση.⁵¹ Στις διαφορές αυτές προστέθηκε ο φόβος της σοβιετικής εισβολής στη Δύση και ο ρωσικός φόβος για την ατομική βόμβα, ο φόβος της οικονομικής κατάρρευσης της Δύσης σε σχέση με το φόβο της οικονομικής κυριαρχίας από τη Δύση, μια σύγκρουση ιδεολογιών (καπιταλισμού έναντι του κομμουνισμού) και, στο Σοβιετικό μέτωπο, ο φόβος μιας οπλισμένης Γερμανίας, εχθρικής απέναντι στη Ρωσία. Το 1946 ο Churchill περιγράφει τη διαχωριστική γραμμή μεταξύ Ανατολής και Δύσης, ως το Σιδηρούν Παραπέτασμα.⁵²

Η Αμερική αντέδρασε στην απειλή της εξάπλωσης τόσο της σοβιετικής εξουσίας όσο και της κομμουνιστικής σκέψης, με την έναρξη της πολιτικής του

⁵⁰Βλ. The Cold War, <http://www.jfklibrary.org/JFK/JFK-in-History/The-Cold-War.aspx>.

⁵¹Βλ. Pieper M., *Containment and the Cold War: Reexamining the Doctrine of Containment as a Grand Strategy Driving US Cold War Interventions*, Volume 4, Issue 8, 2012 http://www.studentpulse.com/articles/672/containment-and-the-cold-war-reexamining-the-doctrine-of-containment-as-a-grand-strategy-driving-us-cold-war-interventions?ab=typeface&utm_expid=22625156-1.1oVmLNouSzG2KmHNJRpPA.1&utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.gr%2F.

⁵²Βλ. Fousek J., *To Lead the Free World: American Nationalism and the Cultural Roots of the Cold War*, University of North Carolina Press, 2000, σελ. 106-107.

«περιορισμού» (containment), την οποία αναφέρει στην ομιλία του στο Κογκρέσο στις 12 Μαρτίου 1947, μια δράση που αποσκοπούσε στην παρεμπόδιση κάθε περαιτέρω σοβιετικής επέκτασης και την απομόνωση της «αυτοκρατορίας» που υπήρχε.⁵³ Η ανάγκη να σταματήσει η σοβιετική επέκταση φάνηκε ακόμη πιο σημαντική αργότερα εκείνο το έτος, καθώς στην Ουγγαρία ανέλαβε κομμουνιστικό κόμμα, και αργότερα, μια νέα κομμουνιστική κυβέρνηση ανέλαβε το τσεχικό κράτος με πραξικόπημα, έθνη, τα οποία μέχρι τότε ο Στάλιν είχε αφήσει ως ουδέτερο έδαφος μεταξύ του κομμουνιστικού και καπιταλιστικού μπλοκ. Εν τω μεταξύ η Δυτική Ευρώπη είχε σοβαρές οικονομικές δυσκολίες, καθώς τα κράτη προσπαθούσαν να ανακάμψουν από τις καταστροφικές συνέπειες του πολέμου.⁵⁴ Ανησυχώντας ότι οι θετικά προσκείμενοι στον κομμουνισμό αύξαναν την επιρροή τους καθώς η οικονομία επιδεινωνόταν, η Αμερική αντέδρασε με το «Σχέδιο Marshall» της μαζικής οικονομικής βοήθειας, για να εξασφαλίσει τις δυτικές αγορές και να περιορίσει την κατάσταση.

Ήταν η σοβιετική πίεση στη Μεσόγειο που οδήγησε τις Ηνωμένες Πολιτείες να ανακοινώσουν το Δόγμα Truman το Μάρτιο του 1947, το οποίο σήμαινε την ένθερμη έναρξη του προγράμματος εξωτερικής βοήθειας των ΗΠΑ.⁵⁵ Με την έγκριση ενός άνευ προηγουμένου ποσού ενίσχυσης σε καιρό ειρήνης, 650 εκατομμυρίων δολαρίων, το δόγμα διακήρυττε ότι "θα πρέπει να είναι η πολιτική των ΗΠΑ η υποστήριξη των ελεύθερων λαών που αντιστέκονται σε προσπάθειες υποδούλωσης από ένοπλες μειονότητες ή από εξωτερικές πιέσεις."⁵⁶ Ήταν η πρώτη φορά που οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν βάλει μετρητά καθώς και τεχνικούς συμβούλους, πίσω από την πολιτική περιορισμού. Σε συνεδρίαση του Κογκρέσου, ο Truman διακήρυξε ότι τα ολοκληρωτικά καθεστάτα "εξαπλώνονται και αναπτύσσονται στο καταστροφικό έδαφος της φτώχειας και των συγκρούσεων"⁵⁷, και ως εκ τούτου, η Αμερικανική

⁵³ Βλ. Pieper M., *Containment and the Cold War: Reexamining the Doctrine of Containment as a Grand Strategy Driving US Cold War Interventions*, Volume 4, Issue 8, 2012
http://www.studentpulse.com/articles/672/containment-and-the-cold-war-reexamining-the-doctrine-of-containment-as-a-grand-strategy-driving-us-cold-war-interventions?ab=typeface&utm_expid=22625156-1.1oVmLNouSzG2KmHNJRPA.1&utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.gr%2F

⁵⁴ Βλ. Lippman W., *The Cold War*, Critique of the X Article, Ιούλιος 1947
<http://www.learner.org/workshops/primarysources/coldwar/docs/lippman.html> .

⁵⁵ Βλ. Statement by President Truman, March 15, 1947,
http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/index.php.

⁵⁶ Οπ.υπ.55.

⁵⁷ Οπ. υπ.56.

βοήθεια, -η μόνη διαθέσιμη βοήθεια δήλωσε-, ήταν απαραίτητη για να σταματήσει η εξάπλωση του κομμουνισμού.

Τρεις μήνες αργότερα, οι ΗΠΑ ανακοίνωσαν την πρόταση του σχεδίου Marshall (όπως θα δούμε παρακάτω), χορηγώντας 12 εκατομμύρια δολάρια σε 16 χώρες της δυτικής Ευρώπης για την οικονομική τους ανασυγκρότηση.

Οι Αμερικανοί αξιωματούχοι οραματίζονταν ότι η ξένη βοήθεια, εδραιώνοντας την εσωτερική πολιτική σταθερότητα στις χώρες των δικαιούχων, προωθώντας τη γενική οικονομική τους ανάπτυξη, και ενισχύοντας την στρατιωτική τους δύναμη, ήταν ο καλύτερος τρόπος για την αντιμετώπιση της σοβιετικής επέκτασης. Δεδομένου ότι το πρόγραμμα αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι αποδέκτες της βοήθειας χωρίστηκαν σε δύο κατηγορίες: τις χώρες που συνορεύουν με το κομμουνιστικό μπλοκ, καθώς και εκείνες που βρίσκονται σε άλλες στρατηγικές περιοχές, όπως η Νότια Ασία και η Μέση Ανατολή, καθώς και τις λιγότερο σημαντικές στρατηγικά χώρες. Στις χώρες που συνόρευαν με το κομμουνιστικό μπλοκ, αλλά και σε ευαίσθητες περιοχές όπως η Λατινική Αμερική, η βοήθεια σχεδιάστηκε για να υποστηρίξει τις υφιστάμενες, φιλο-αμερικανικές κυβερνήσεις, μέσω των όπλων και του προσωπικού, καθώς και μέσω της οικονομικής ενίσχυσης για την ελάφρυνση της εσωτερικής δυσαρέσκειας. Αναμενόταν ότι η βοήθεια θα απέτρεπε τις χώρες αυτές από την πτώση στη Σοβιετική τροχιά, η οποία ως αποτέλεσμα συχνά έθετε τις Ηνωμένες Πολιτείες στην πλευρά των αντιδραστικών εγχώριων δυνάμεων, όπως συνέβη στο Βιετνάμ, το Ιράν και την Κούβα.⁵⁸

Η εξωτερική βοήθεια γρήγορα επεκτάθηκε για να συμπεριλάβει την οικονομική σταθεροποίηση των μη ευρωπαϊκών περιοχών, δίνοντας παράλληλα νέα έμφαση στη στρατιωτική βοήθεια. Για παράδειγμα, οι Ηνωμένες Πολιτείες έδωσαν περιορισμένη βοήθεια σε κράτη, όπως η Νότια Κορέα, οι Φιλιππίνες και το Ιράν. Οι μεγαλύτερες δαπάνες εκτός Ευρώπης ήταν τα δύομιση εκατομμύρια δολάρια σε στρατιωτική και οικονομική βοήθεια προς τους εθνικιστές στην Κίνα, δαπάνες που συνεχίστηκαν ακόμη και όταν η κυβέρνηση του Chiang Kai-shek είχε αποδείξει ότι δε χρειάζεται βοήθεια.⁵⁹ Τον Ιανουάριο του 1949, κατά την ορκωμοσία του, ο Truman υποβάλει μια πρωτοποριακή πρόταση εξωτερικής βοήθειας που

⁵⁸Βλ. Fleck R., Kilby C., *Changing aid regimes? U.S. foreign aid from the Cold War to the War on terror*, Villanova School on Business Economics, Ιούνιος 2008, σελ.8.

⁵⁹Βλ. Foreign Aid - The cold war foreign aid program, 1947–1953 <http://www.americanforeignrelations.com/E-N/Foreign-Aid-The-cold-war-foreign-aid-program-1947-1953.html>.

περιελάμβανε (1) υποστήριξη για τα Ηνωμένα Έθνη (2) προγράμματα των ΗΠΑ για την παγκόσμια οικονομική ανάκαμψη (3) στήριξη «για τις χώρες που αγαπούν την ελευθερία και είναι ενάντια στην επιθετικότητα» και 4) "ένα τολμηρό νέο πρόγραμμα με σκοπό να παρέχουμε τα οφέλη της επιστημονικής και βιομηχανικής μας προόδου για τη βελτίωση και ανάπτυξη των υπανάπτυκτων περιοχών."⁶⁰

Με την στροφή της Κίνας προς τον κομμουνισμό και τη Σοβιετική ατομική έκρηξη, η στρατιωτική απειλή της σοβιετικής επέκτασης έγινε πλέον σοβαρή, και το τρίτο σημείο της πρότασης Truman, να βοηθήσει " τις χώρες που αγαπούν την ελευθερία," τέθηκε γρήγορα σε ισχύ.⁶¹ Τον Οκτώβριο του 1949, δύο μήνες μετά, οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν ενταχθεί επίσημα στο NATO και η κυβέρνηση Truman δημιούργησε ένα πρόγραμμα στρατιωτικής βοήθειας υπό την αιγίδα του νόμου περί Αμοιβαίας Συνδρομής Άμυνας (Mutual Defense Assistant Act), με προϋπολογισμό 1,3 δις δολάρια.⁶² Οι δαπάνες συνέχισαν να αυξάνονται, και τα πρώτα τρία χρόνια, το πρόγραμμα επεκτάθηκε στα οχτώ (8) εκατομμύρια δολάρια σε στρατιωτική βοήθεια προς τη Δυτική Ευρώπη, κυρίως με στόχο την ενίσχυση "της ψυχολογικής στάσης και το ηθικό των συμμάχων μας."⁶³ Παρά τις διαμάχες και την κριτική από πολλούς ότι ήταν ένα δυσκίνητο πρόγραμμα με "καμία οργανωμένη, προσεκτική σκέψη για το τι ήταν αυτό που προσπαθούσαμε να κάνουμε», όπως ο Γραμματέας του κράτους Dean Acheson εύστοχα έθεσε, το πρόγραμμα συνέχισε να αναπτύσσεται. Οι αξιωματούχοι των ΗΠΑ υπολόγισαν ότι εάν η στρατιωτική βοήθεια δε συνεχιζόταν σε μεγαλύτερη κλίμακα, θα επερχόταν απογοήτευση, αποδυναμώνοντας τη στρατιωτική θέση της δυτικής Ευρώπης ακόμη περισσότερο.⁶⁴

Το Point Four ήταν η βάση για την Υπηρεσία Διεθνούς Ανάπτυξης (AID), ένα πρόγραμμα περίπου 35 εκατομμυρίων δολαρίων το οποίο παρείχε τεχνική βοήθεια προς τον Τρίτο Κόσμο. Το πρόγραμμα Point Four, σύμφωνα με αξιωματούχο του State Department, σκόπευε «να ενισχύσει και να γενικεύσει την ειρήνη...

⁶⁰Βλ. Karvounarakis T., *In Defense of «Free Peoples»: The Truman Doctrine and its Impact on Greece During the Civil War Years, 1947 – 1949*, ELIAMEP <http://www.eliamep.gr/old/eliamep/files/op0106.PDF>.

⁶¹Βλ. Frazier K., *Universalism, and the Truman Doctrine*, mitpress journals, 2009 <http://www.mitpressjournals.org/doi/pdf/10.1162/jcws.2009.11.2.3>.

⁶²Βλ. The American Journal of International Law, Vol. 44, No. 1, Supplement: Official Documents., Ιανουάριος 1950, σελ. 29-38.

⁶³Βλ. Pach C., *Arming the Free World: The Origins of the United States Military Assistance Program, 1945-1950*, Hardcover, Μάρτιος 1991.

⁶⁴Βλ. Jones J., *The Fifteen Weeks (February 11–June 5, 1947)*, New York: The Viking Press, 1955, σελ. 133–135; Dean G. Acheson, *Present at the Creation: My Years in the State Department* (London: Hamish Hamilton, 1969), σελ. 217–218.

αντισταθμίζοντας τις οικονομικές συνθήκες που προδιαθέτουν για την κοινωνική και πολιτική αστάθεια και τον πόλεμο."⁶⁵ Η Ευρώπη, ανακάμπτοντας με το Σχέδιο Marshall, δε θα ήταν πλέον ο κύριος αποδέκτης της αμερικανικής οικονομικής βοήθειας. Παρά τη συνεχιζόμενη σημασία της Ευρώπης, ο Acheson είπε στο Κογκρέσο το 1950, ότι «η οικονομική ανάπτυξη των υπανάπτυκτων περιοχών" είχε γίνει εθνική ανησυχία, δεδομένου ότι «η στρατιωτική και οικονομική μας ασφάλεια είναι εξαρτάται ζωτικά από την οικονομική ασφάλεια των άλλων λαών."⁶⁶

Η διαδικασία της αποαποικιοποίησης είχε γίνει στις χώρες αυτές ένα βασικό πεδίο μάχης κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, τόσο με τη Ρωσία όσο και με την Αμερική να συναγωνίζονται για την επιρροή στα νεοσυσταθείσα έθνη-κράτη της Ασίας και της Αφρικής. (Μια άλλη υπανάπτυκτη περιοχή, η Λατινική Αμερική, δεν έτυχε ιδιαίτερης προσοχής το 1950). Ο ΟΗΕ και η Παγκόσμια Τράπεζα ομοίως μετατόπισαν την προσοχή τους από την ανασυγκρότηση της Ευρώπης μετά τον πόλεμο, στα προβλήματα του Τρίτου Κόσμου, την περίοδο αυτή. Ο πλούτος των α' υλών στις περιοχές αυτές αύξανε ακόμη περισσότερο τη σημασία τους. Το 1952 η Επιτροπή Πολιτικής Υλικών του Προέδρου (the President's Materials Policy Commission) πρότεινε οι Ηνωμένες Πολιτείες να δουν τις χώρες της Αφρικής, της Μέσης Ανατολής, της Νότιας και Νοτιοανατολικής Ασίας και της Λατινικής Αμερικής, τις εισαγωγές ορυκτών σε συνδυασμό με τα προγράμματα βοήθειας προς το σκοπό αυτό, τη δεκαετία του 1950.⁶⁷

Οι πρωτοβουλίες του Truman ενσωματώθηκαν στο Νόμο Αμοιβαίας Ασφάλειας (Mutual Security Act, MSA) του 1951, που διαδέχθηκε το Σχέδιο Marshall και προσέφερε ένα νέο πρόγραμμα οικονομικής και, κυρίως, στρατιωτικής βοήθειας τόσο για την Ευρώπη όσο και για τον αναπτυσσόμενο κόσμο. Κατά το πρώτο έτος, παραδείγματος χάρη, η πράξη ενέκρινε για την Ευρώπη ένα πακέτο 5.028.000 δολαρίων στρατιωτικής βοήθειας και 1.020.000.000 δολαρίων οικονομικής βοήθειας, ενώ το 1952 στον πόλεμο της Κορέας, δόθηκαν 202.000.000 δολάρια σε στρατιωτική βοήθεια προς τη Φορμόζα (Ταϊβάν) και την Ινδοκίνα.⁶⁸ Στον απόηχο του

⁶⁵Βλ. The Genesis of the Point Four Program, Memorandum of Conversation, by the Secretary of State, Washington, January 1949 σελ. 758-759 <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1949v01/reference/frus.frus1949v01.i0015.pdf>.

⁶⁶ Οπ.υπ.53.

⁶⁷Βλ. Point Four Background and Program (International Technical Cooperation Act of 1949), Committee on Foreign Affairs, Ιούλιος 1949, σελ.17-18.

⁶⁸Βλ. *CQ Almanac*, Mutual Security Act Of 1951, 7th ed., 05-204-05-211. Washington, DC: Congressional Quarterly, 1952. <http://library.cqpress.com/cqalmanac/cqal51-889-29653-1403944>.

εγγράφου του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας NSC 68 του 1950,⁶⁹ το οποίο έκανε έκκληση για στρατιωτική βοήθεια μεγάλης κλίμακας, μαζί με μια τεράστια ενίσχυση της άμυνας, η βοήθεια σχετιζόμενη με την ασφάλεια, θα γίνει το σήμα κατατεθέν της εποχής του Αϊζενχάουερ (1953-1961)⁷⁰. Έτσι, ενώ η στρατιωτική βοήθεια ήταν λίγο μεγαλύτερη από το ένα τρίτο των εικοσιοκτώ (28) εκατομμυρίων της βοήθειας των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της περιόδου εφαρμογής του Σχεδίου Marshall (1949-1952), τα επόμενα οκτώ χρόνια, ήταν σχεδόν το 50%, 43 δισεκατομμύρια δολάρια συνολικά.

Εν τω μεταξύ, η τεχνική βοήθεια βάσει του Point Four δόθηκε σε χώρες όπως Λιβερία, Αιθιοπία, Ερυθραία (όπου οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν μεγάλα σημεία επιτήρησης), Λιβύη, Αίγυπτο, Σαουδική Αραβία, Λίβανο, Ιράκ, Ισραήλ και Ιράν. Η Λατινική Αμερική έμεινε σε μεγάλο βαθμό έξω από το Point Four μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1950, αν και ορισμένες χώρες στις οποίες οι Ηνωμένες Πολιτείες αντιλήφθηκαν έντονες κομμουνιστικές απειλές, έλαβαν σημαντική βοήθεια για την ασφάλεια.⁷¹

Εν τω μεταξύ, ο Στάλιν σχημάτισε την COMECON, την «Επιτροπή Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας» (Commission for Mutual Economic Aid),⁷² το 1949 για την προώθηση του εμπορίου και της οικονομικής ανάπτυξης μεταξύ των δορυφόρων-χωρών της Σοβιετικής Ένωσης και την Cominform,⁷³ μια ένωση των κομμουνιστικών κομμάτων (συμπεριλαμβανομένων και εκείνων στη Δύση) με στόχο τη διάδοση του Κομμουνισμού.

2.1.1 Σχέδιο Marshall

Η πρώτη μεγάλης κλίμακας χρήση βοήθειας για σκοπούς εξωτερικής πολιτικής ήταν το σχέδιο Marshall το οποίο εφαρμόστηκε στο τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου για την ανοικοδόμηση των εθνικών οικονομιών της δυτικής Ευρώπης. Ξεκίνησε το 1948 και επίσημα ονομάστηκε ως το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα

⁶⁹ Βλ. A Report to the National Security Council - NSC 68, April, 1950. President's Secretary's File, Truman Papers, https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/pdf/10-1.pdf.

⁷⁰ Πρόκειται για τον 34ο Πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών και στρατηγό των Αμερικανικών δυνάμεων κατά τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο. Στις 20 Ιανουαρίου του 1953 εκλέγεται πρόεδρος της χώρας, αξίωμα που κρατά για τα επόμενα 8 χρόνια, κάνοντάς τον, τον πρώτο Αμερικανό πρόεδρο που εξαντλεί δύο θητείες προεδρίας.

⁷¹ Βλ. Foreign Aid - The cold war foreign aid program, 1947-1953 <http://www.americanforeignrelations.com/E-N/Foreign-Aid-The-cold-war-foreign-aid-program-1947-1953.html>.

⁷² Βλ. Comecon, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/399860/Comecon>.

⁷³ Βλ. Cominform, <http://www.gcsehistory.org.uk/modernworld/coldwar/cominform.htm>.

Ανάκαμψης (European Recovery Program ή ERP). Ευρύτερα γνωστό είναι ως Σχέδιο Marshall, από τον άνθρωπο που το ανακοίνωσε, τον Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ George C. Marshall⁷⁴.

Οι ΗΠΑ, με το φόβο ότι οι κομμουνιστικές ομάδες θα αποκτήσουν μεγαλύτερη δύναμη - ο Ψυχρός Πόλεμος αναδύοταν και η σοβιετική κυριαρχία της Ευρώπης έκανε την εμφάνιση της ως πραγματικό κίνδυνο – αποφάσισαν να εξασφαλίσουν τις ευρωπαϊκές αγορές, επιλέγοντας ένα πρόγραμμα ενισχύσεων. Στις 5 Ιουνίου 1947 ανακοινώθηκε από τον George C. Marshall, ένα σύστημα ενισχύσεων και δανείων, για όλα τα έθνη που επλήγησαν από τον πόλεμο. Ωστόσο, παρά το ότι το σχέδιο Marshall είχε επισημοποιηθεί, ο Ρώσος ηγέτης Στάλιν, φοβούμενος την αμερικανική οικονομική κυριαρχία, απέρριψε την πρωτοβουλία και πίεσε τα έθνη υπό τον έλεγχό του να αρνηθούν τη βοήθεια, παρά την ανάγκη τους για οικονομική ενίσχυση⁷⁵.

Τόσο σε πολιτικό επίπεδο όσο και στη βιβλιογραφία, έχει γίνει μεγάλη συζήτηση για τη σκοπιμότητα, την εφαρμογή και την επιτυχία του Σχεδίου Marshall στην Ευρώπη. Αναλυτές έχουν υποστηρίξει ότι το σχέδιο Marshall αποσκοπούσε στην ανοικοδόμηση της Γερμανίας και τη σύμπτυξη του γαλλογερμανικού άξονα για την αντιμετώπιση του κομμουνιστικού επεκτατισμού και θα αποτελούσε την κινητήριο δύναμη για τη μεταπολεμική ανασυγκρότηση της Ευρώπης⁷⁶. Επιπλέον η Αμερική θα μπορούσε να επωφεληθεί άμεσα από την αναβίωση των ευρωπαϊκών αγορών, δεδομένου ότι αναζητούσε νέους εμπορικούς δρόμους για την ανεπτυγμένη βιομηχανία που δημιούργησε ο Β. Π.Π. Άλλοι ιστορικοί, υποστηρίζουν ότι πως το σχέδιο Marshall αποσκοπούσε στη διατήρηση της οικονομικής ευρωστίας των ΗΠΑ, με τη διείσδυση της στις κατεστραμμένες οικονομίες της Ευρώπης και με αυτόν τον τρόπο την επέκταση των οικονομικών συμφερόντων των ΗΠΑ σε παγκόσμια κλίμακα αλλά και της ηγετικής της θέσης στο μεταβαλλόμενο γεωπολιτικό περιβάλλον⁷⁷.

Τα κίνητρα του προγράμματος βοήθειας συνδυάζουν τους παραπάνω παράγοντες. Η οικονομική βοήθεια απέβλεπε στην ενίσχυση της ευρωπαϊκής

⁷⁴Βλ. The Marshall Plan, <http://europeanhistory.about.com/od/coldwar/p/prmarshallplan.htm>.

⁷⁵Βλ. Τσακαλογιάννης Π.,: *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία: Από τη Βασίλη στο τείχος του Βερολίνου, 1789-1989*, τόμος Β', Εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ.321.

⁷⁶Βλ. Gimbell J., *The origins of the Marshall Plan*, Stanford University Press, 1976.

⁷⁷Βλ. Hogan M., *The search for a creative peace, The United States, European Unity and the origins of the Marshall Plan*, Diplomatic History, Τόμος IV, 1982, σελ.267-285.

οικονομίας μέσω της αύξησης της παραγωγικότητας, βιομηχανικής και αγροτικής, της μείωσης της ανεργίας και της κάμψης του πληθωρισμού των ευρωπαϊκών οικονομιών. Η επίτευξη αυτών των στόχων θα εξυπηρετούσε τόσο τα αμερικανικά όσο και τα ευρωπαϊκά συμφέροντα. Ανεξάρτητα από τα κίνητρα χορήγησης της βοήθειας, το σχέδιο Marshall δημιούργησε οικονομικούς και πολιτικούς θεσμούς αλληλοϋποστήριξης, που συνέβαλαν στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και συνεργασίας⁷⁸.

Το σχέδιο Marshall αποτέλεσε μια οικονομική επένδυση η οποία απέβλεπε στη γεωπολιτική σταθερότητα και ανάπτυξη τόσο των ΗΠΑ όσο και των υπόλοιπων ευρωπαϊκών κρατών στην προσπάθεια αντιμετώπισης του κομμουνιστικού επεκτατισμού. Την προσπάθεια για την επίτευξη των στόχων αυτών, η Αμερικανική κυβέρνηση τη βάσισε σε 4 άξονες: 1) στην αύξηση του εξωτερικού εμπορίου, 2) στην ενίσχυση της παραγωγικότητας των ευρωπαϊκών χωρών, 3) στην εξασφάλιση και διατήρηση της οικονομικής σταθερότητας των συμμετεχόντων κρατών, 4) στην ανάπτυξη συνεργασίας των ευρωπαϊκών κρατών⁷⁹.

Η συμμετοχή των ΗΠΑ στο παγκόσμιο γίνεσθαι, γίνεται όλο και πιο έντονη μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, με αποκορύφωμα, λίγους μήνες πριν από την ομιλία του Marshall, την εξαγγελία του Δόγματος Truman στην ολομέλεια του Κογκρέσου⁸⁰. Η ομιλία του προέδρου των ΗΠΑ εγκαινίασε τη νέα εξωτερική πολιτική που είχε αποφασίσει να εφαρμόσει η αμερικανική κυβέρνηση⁸¹. Κατά τα πρώτα χρόνια της αμερικανικής βοήθειας προς την Ευρώπη, παγιώθηκαν οι αντίπαλες παρατάξεις του Ψυχρού Πολέμου, ενισχύοντας έτσι τις δομές της ευρωατλαντικής συμμαχίας και καθορίζοντας τις πολιτικές, στρατιωτικές, οικονομικές και πολιτιστικές σχέσεις των κρατών του δυτικού συνασπισμού.

⁷⁸ Τέτοιοι θεσμοί ήταν ο Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (ΟΕΟΣ) γνωστός σήμερα ως Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) και ο Σύνδεσμος Ευρωπαϊκών Πληρωμών (EPU)

⁷⁹Βλ. Economic Cooperation Act of 1948, Τμήμα 102 (α)
<http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3511&context=californialawreview>.

⁸⁰Βλ. Foreign Affairs (Gaddis J.), *Reconsiderations: The Cold War Was the Truman Doctrine a Real Turning Point?*, , Ιανουάριος 1974 <http://www.foreignaffairs.com/articles/24491/john-lewis-gaddis/reconsiderations-the-cold-war-was-the-truman-doctrine-a-real-tur>.

⁸¹Βλ. Το πλήρες κείμενο του πρόεδρου Truman,
http://avalon.law.yale.edu/20th_century/trudoc.asp.

2.2 Η χρήση της αναπτυξιακής βοήθειας από τη Σοβιετική Ένωση: Η απάντηση της ΕΣΣΔ στο σχέδιο Marshall

Όταν οι ηγέτες των ΗΠΑ παρουσίασαν το Σχέδιο Marshall, τον Ιούνιο του 1947, έκαναν σαφές ότι το πρόγραμμα θα είναι ανοικτό σε όλα τα ευρωπαϊκά έθνη, όχι μόνο σε αυτά της Δυτικής Ευρώπης. Η συμμετοχή στο πρόγραμμα σήμαινε πλήρη συνεργασία και διαφάνεια, γεγονός που ήξεραν ότι το ανατολικό μπλοκ ήταν απίθανο να εφαρμόσει. Αρχικά, η Τσεχοσλοβακία, η Ουγγαρία, η Πολωνία και η Σοβιετική Ένωση είχαν δείξει ενδιαφέρον για συμμετοχή στο Σχέδιο Marshall. Μετά την αποχώρηση του Molotov από τη Διάσκεψη του Παρισιού το 1947, ωστόσο, οι Σοβιετικοί αρνήθηκαν να προσχωρήσουν στην εφαρμογή του σχεδίου γιατί φοβήθηκαν ότι η συμμετοχή σε αυτό θα ανοίξει την Ανατολική Ευρώπη στη Δυτική επιρροή.⁸²

Η ανακοίνωση του σχεδίου Marshall, ερμηνεύτηκε τρισδιάστατα από τη Μόσχα.⁸³ Πρώτον, θεωρήθηκε απλά ως μια επέκταση του Δόγματος Truman, στο οποίο η οικονομική ενίσχυση θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως ένα επιπλέον μέσο για την εφαρμογή πολιτικής πίεσης στις ευρωπαϊκές χώρες, και ιδίως στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Δεύτερον, ερμηνεύτηκε ως ένα σχέδιο για την επέκταση του σχεδίου Monnet της Γαλλίας για τον εκσυγχρονισμό και τον εκ νέου εξοπλισμό άλλων χωρών, με σκοπό τη χρήση αυτού, ως βάση για τη δημιουργία ενός καθοδηγούμενου από τις ΗΠΑ Δυτικοευρωπαϊκού μπλοκ.

Αυτή ήταν η άποψη που εξέφρασε ο Novikov, ο σοβιετικός πρεσβευτής στις Ηνωμένες Πολιτείες, σε ένα τηλεγράφημα στη Μόσχα στις 9 Ιουνίου, η οποία κατέληγε στο συμπέρασμα: «σε αυτή την αμερικανική πρόταση είναι απολύτως ξεκάθαροι οι άξονες για ένα δυτικοευρωπαϊκό μπλοκ να στρέφεται εναντίον μας.»⁸⁴ Τρίτον, το Σχέδιο Marshall θεωρήθηκε ως ένα μέσο για να αποτραπεί μια μεταπολεμική ύφεση στις Ηνωμένες Πολιτείες. Το σχέδιο Marshall θα βοηθούσε να

⁸²Βλ. Molotov, V. *Problems of Foreign Policy*. Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1949.; Geoffrey R. Moscow and the Marshall Plan: Politics, Ideology and the Onset of the Cold War, 1947. *Europe-Asia Studies* Vol.46 Issue 8, 1994 σελ. 1371–1386.

⁸³Βλ. Geoffrey R., *Moscow and the Marshall Plan: Politics, Ideology and the Onset of the Cold War, 1947*, *Europe-Asia Studies*, Vol. 46, Issue 8, *Soviet and East European History*, 1994, σελ. 1371-1386.

⁸⁴Βλ. Τηλέγραφο του Novikov στον Molotov, 9 Ιουνίου 1947, αναπαρ. από G. Takhnenko, *An Anatomy of a Political Decision: Notes on the Marshall Plan*, *International Affairs*, Ιούλιος 1992, σελ.118-119.

κλείσει το «χάσμα του δολαρίου» (dollar gap), θα ενίσχυε τις αμερικανικές εξαγωγές στην Ευρώπη, και θα βελτίωνε το αυξανόμενο πρόβλημα της υπερπαραγωγής στην αμερικανική οικονομία. Αυτή ήταν η θέση που ανέπτυξε ο Varga σε εμπιστευτική έκθεση προς τη σοβιετική ηγεσία στις 24 Ιουνίου.⁸⁵

Η αντιπρόταση στο σχέδιο Marshall, ήταν το σχέδιο Molotov (πήρε το όνομα του από τον σοβιετικό υπουργό Εξωτερικών Vyacheslav Molotov), η πρόταση της Σοβιετικής Ένωσης να οργανώσει και να χρηματοδοτήσει την οικονομική ανάκαμψη και ανασυγκρότηση της Ανατολικής Ευρώπης, μέσω μιας σειράς διμερών συμφωνιών. Η προσπάθεια αυτή είχε ως στόχο να αποτρέψει τα κράτη της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης να αποδεχτούν το Σχέδιο Marshall. Το σχέδιο Μολότοβ σχεδιάστηκε επίσης για να δεσμεύει περισσότερο την περιοχή πιο κοντά στους Σοβιετικούς. Το σχέδιο αυτό, οδήγησε στην ίδρυση το 1949 του Συμβουλίου Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας (Council of Mutual Economic Assistance «Comecon»).⁸⁶

2.2.1 Το Συμβούλιο Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας (COMECON)

Η ίδρυση του Συμβουλίου Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας (COMECON) χρονολογείται από το 1949, ανακοινωθέν που συμφωνήθηκε από τη Σοβιετική Ένωση, τη Βουλγαρία, την Τσεχοσλοβακία, την Ουγγαρία, την Πολωνία, και τη Ρουμανία. Οι ακριβείς λόγοι για το σχηματισμό της COMECON στον απόηχο του Β Παγκοσμίου Πολέμου είναι αρκετά περίπλοκη, δεδομένης της πολιτικής και οικονομικής αναταραχής εκείνης της εποχής. Ωστόσο, η επιθυμία του Ιωσήφ Στάλιν, να επιβάλουν τη σοβιετική κυριαρχία στα μικρά κράτη της Ανατολικής Ευρώπης και να κατευνάσει κάποια κράτη που είχαν εκδηλώσει ενδιαφέρον για το Σχέδιο Marshall ήταν οι κύριοι παράγοντες για τη διαμόρφωση της COMECON.⁸⁷ Ο επίσημος στόχος της οργάνωσης ήταν να επιτρέψει στα κράτη μέλη "να ανταλλάξουν οικονομικές εμπειρίες, να επεκτείνουν την τεχνική βοήθεια το ένα στο άλλο, και να παρέχουν αμοιβαία ενίσχυση όσον αφορά πρώτες ύλες, τρόφιμα, μηχανήματα, εξοπλισμό, κτλ." Ο στόχος αυτός επεκτάθηκε στην ανάπτυξη ενός δικτύου οικονομιών, βασισμένο σε

⁸⁵ Βλ. Geoffrey R., *Moscow and the Marshall Plan: Politics, Ideology and the Onset of the Cold War, 1947*, Europe-Asia Studies, Vol. 46, Issue 8, Soviet and East European History, 1994, σελ. 1374.

⁸⁶ Οπ. υπ. 85.

⁸⁷ Βλ. Polley M., *An A-Z of Modern Europe Since 1789*, Routledge, London 2003, σελ.27.

ένα συντονισμένο διεθνές μοτίβο παραγωγής και επενδύσεων. Οι επιμέρους φιλόδοξοι στόχοι υποστηρίχθηκαν μέσω ενός εκτεταμένου φάσματος συνεργατικών μέτρων, από οικονομικές μέχρι τεχνολογικές σχέσεις.⁸⁸

Μέχρι τα τέλη του 1960, η συνεργασία ήταν ο επίσημος όρος που χρησιμοποιούταν για να περιγράψει τις δραστηριότητες της COMECON. Το 1971, με την ανάπτυξη και την υιοθέτηση του Ολοκληρωμένου Προγράμματος για τη μελλοντική επέκταση και βελτίωση της συνεργασίας και την περαιτέρω ανάπτυξη της σοσιαλιστικής οικονομικής ολοκλήρωσης από τις χώρες-μέλη της COMECON, οι δραστηριότητες της COMECON χαρακτηρίζονταν επίσημα από τον όρο ενσωμάτωση (integration).⁸⁹ Με απλά λόγια, η οικονομική ολοκλήρωση ορίζεται ως διεθνοποίηση της παραγωγής των βιομηχανικών και ημικατεργασμένων προϊόντων, πόρων και υπηρεσιών. Πιο συγκεκριμένα, η ενσωμάτωση επιχειρούσε να εξισώσει "διαφορές όσον αφορά ελλείψεις σε αγαθά και υπηρεσίες μεταξύ των κρατών, μέσω της σκόπιμης εξάλειψη των φραγμών στο εμπόριο και άλλων μορφών αλληλεπίδρασης». Παρά το γεγονός ότι μια τέτοια εξίσωση δεν αποτέλεσε κομβικό σημείο στη διαμόρφωση και την εφαρμογή των οικονομικών πολιτικών της COMECON, η βελτίωση της οικονομικής ολοκλήρωσης ήταν πάντα στόχος της.⁹⁰

Η σοβιετική κυριαρχία της COMECON αποτέλεσε συνάρτηση της οικονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής της ισχύος. Η Σοβιετική Ένωση κατείχε το 90% της γης και των ενεργειακών πόρων των μελών της COMECON », το 70% του πληθυσμού τους, το 65% του εθνικού τους εισοδήματος, και ήταν δεύτερη στον κόσμο σε βιομηχανική και στρατιωτική ικανότητα μετά τις ΗΠΑ.⁹¹ Η έδρα πολλών επιτροπών της COMECON στη Μόσχα και ο μεγάλος αριθμός σοβιετικών πολιτών σε θέσεις εξουσίας, μαρτυρούν επίσης την ισχύ της Σοβιετικής Ένωσης στο πλαίσιο του οργανισμού.

Οι προσπάθειες της Σοβιετικής Ένωσης να ασκεί εξουσία στους εταίρους της, συνάντησε έντονη αντιπαράθεση.⁹² Η «κυρίαρχη ισότητα» των μελών, όπως περιγράφεται στο Χάρτη της COMECON, εξασφάλιζε ότι αν τα μέλη δεν

⁸⁸Βλ. Shaffer H., *Soviet and Eastern European Foreign Trade*, Vol. 9, Issue 3, 1973, σελ.3.

⁸⁹Βλ. Muresan M., *Romania's Integration in COMECON. The Analysis of a Failure*, The Romanian Economic Journal, Issue 30, 2008, σελ.51.

⁹⁰Βλ. Grzybowski K., *The foreign trade regime in the Comecon countries today*, International Law and Politics, Vol.4, 1971, σελ.182-183.

⁹¹Βλ. U.S. Bureau of the Census, USA/USSR: Facts and Figures, U.S. Government Printing Office, Washington, DC, 1991, <https://www.census.gov/population/international/files/USSR.pdf>.

⁹²Βλ. Badie B., Berg-Schlosser D., Morlino L., *International Encyclopedia of Political Science*, τόμος 1, 2011, σελ. 2460.

επιθυμούσαν να συμμετάσχουν σε ένα σχέδιο της, μπορούσαν να απέχουν.⁹³ Ανατολικοευρωπαϊκές χώρες-μέλη επικαλούνταν συχνά την αρχή αυτή, με το φόβο ότι η οικονομική αλληλεξάρτηση θα μείωνε περαιτέρω την πολιτική τους κυριαρχία. Έτσι, ούτε η COMECON ούτε η Σοβιετική Ένωση ως μια σημαντική δύναμη εντός της COMECON είχε υπερεθνική δικαιοδοσία. Αν και το γεγονός αυτό εξασφάλιζε στα μέλη κάποιο βαθμό ελευθερίας από τη σοβιετική οικονομική κυριαρχία, στερούσε επίσης από την COMECON την αναγκαία εξουσία για να επιτευχθεί η μέγιστη οικονομική αποδοτικότητα.⁹⁴

Τα έτη 1956-1963 παρατηρήθηκε ραγδαία ανάπτυξη των ιδρυμάτων της COMECON και στις δραστηριότητες της, ιδιαίτερα μετά το 1959 που ο Χάρτης τέθηκε σε ισχύ. Για παράδειγμα, η COMECON ξεκίνησε ένα πρόγραμμα για την ενοποίηση των ηλεκτρικών συστημάτων εξουσίας των κρατών-μελών της και το 1962 δημιούργησε το κεντρικό Διοικητικό Συμβούλιο Διανομής για τη διαχείριση του ενοποιημένου συστήματος. Ο οργανισμός έλαβε παρόμοια μέτρα για να συντονίσουν μεταφορές σιδηροδρόμων και ποταμιών. Το 1963 δημιουργήθηκε μια ειδική τράπεζα, η Διεθνής Τράπεζα για Οικονομική Συνεργασία, για να διευκολύνει τους χρηματοοικονομικούς διακανονισμούς μεταξύ των μελών.⁹⁵ Κατά την περίοδο αυτή, η COMECON ανέλαβε επίσης μια σειρά διμερών και πολυμερών επενδυτικών σχεδίων. Το πιο αξιοσημείωτο έργο οδήγησε στη συντονισμένη κατασκευή του αγωγού πετρελαίου Φιλίας (Friendship Oil Pipeline)⁹⁶ για τη μεταφορά και διανομή του αργού πετρελαίου από τη Σοβιετική Ένωση προς την Ανατολική Ευρώπη. Το συλλογικό Ινστιτούτο Πυρηνικών Ερευνών (joint Institute for Nuclear Research)⁹⁷ που ιδρύθηκε το 1956, ξεκίνησε συνεργασία σε μια άλλη περιοχή μακροπρόθεσμης σημασίας.

Παράλληλα με αυτές τις εξελίξεις, η Σοβιετική Ένωση ηγήθηκε των προσπαθειών για τον συντονισμό των επενδυτικών στρατηγικών των μελών, προς το συμφέρον ενός πιο ορθολογικού μοτίβου περιφερειακής εξειδίκευσης, την αύξηση της παραγωγικότητας, και την ταχύτερη υπέρβαση των καπιταλιστικών οικονομιών.

⁹³Βλ. Kaser M., Charles M., *Comecon; Integration Problem of Planned Economics*, Royal Institute of International Affairs, Oxford University Press, London 1965, σελ.12.

⁹⁴Βλ. Bokof M., *The Framework of Trade in the Council for Mutual Economic Assistance*, University of Connecticut, 2010, σελ.6.

⁹⁵Βλ. Curtis G., *Czechoslovakia: A Country Study*, Ed. Washington, D. C.: Federal Research Division of the Library of Congress, 1992, http://www.shsu.edu/~his_ncp/CMEA.html.

⁹⁶Βλ. Druzhiba Pipeline, http://pipelinesinternational.com/news/druzhiba_pipeline/008045/.

⁹⁷Βλ. Sissakian A., *Scientific programme of the Joint Institute for Nuclear Research*, <http://cds.cern.ch/record/950980/files/p255.pdf?version=1>.

Οι προσπάθειες αυτές κορυφώθηκαν το 1962 με την υιοθέτηση της 15ης συνόδου του Συμβουλίου των Βασικών Αρχών του Διεθνούς Σοσιαλιστικού Καταμερισμού Εργασίας (Basic Principles of the International Socialist Division of Labor).⁹⁸

Δεν αποτελεί έκπληξη, δεδομένου του μεγέθους της σοβιετικής οικονομίας, ότι το εσωτερικό εμπόριο της COMECON κυριαρχούνταν από τις ανταλλαγές μεταξύ της Σοβιετικής Ένωσης και των άλλων μελών. Ανταλλαγές Σοβιετικών καυσίμων και πρώτων υλών για κεφαλαιουχικά αγαθά και κατασκευές χαρακτήρισαν το εμπόριο, ιδιαίτερα μεταξύ των αρχικών μελών.⁹⁹ Η έλλειψη ρευστότητας στις αρχές της δεκαετίας του 1980 ανάγκασε τις ευρωπαϊκές χώρες της COMECON να εργαστούν για να ενισχύσουν τη σημασία του διαπεριφερειακού εμπορίου. Στις αρχές του 1980, το ενδοπεριφερειακό εμπόριο αυξήθηκε στο 60% του εξωτερικού εμπορίου των χωρών της COMECON στο σύνολο.

Οι εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των μελών λάμβαναν χώρα σε ετήσια βάση και με κάθε λεπτομέρεια σε κυβερνητικό επίπεδο και στη συνέχεια ακολουθούνταν από τις συμβάσεις μεταξύ των επιχειρήσεων. Οι πρώτες προσπάθειες της COMECON για τη διευκόλυνση του εμπορίου μεταξύ των μελών επικεντρώθηκαν στην ανάπτυξη ενιαίων τεχνικών, νομικών και στατιστικών προτύπων και στην ενθάρρυνση των μακροπρόθεσμων εμπορικών συμφωνιών. Το 1971 το Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα (Comprehensive Program) προσπάθησε να ελευθερώσει κάπως το σύστημα, προτείνοντας διευρυμένα όρια "σταθερής ποσόστωσης» των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ των μελών.¹⁰⁰

Μια εμφανής περιοχή επιτυχίας βάσει του Ολοκληρωμένου Προγράμματος ήταν η από κοινού εκμετάλλευση και ανάπτυξη των φυσικών πόρων για τις οικονομίες των χωρών μελών. Τα κοινά σχέδια ελάφρυναν το βάρος των επενδύσεων σε μία μόνο χώρα, όταν η επέκταση της παραγωγικής της ικανότητας απαιτούνταν για την ικανοποίηση των αναγκών των άλλων μελών. Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στην ενέργεια και τα καύσιμα, στις δασικές βιομηχανίες, σίδηρο και χάλυβα, καθώς και σε διάφορα άλλα μέταλλα και ορυκτά.¹⁰¹ Το μεγαλύτερο μέρος από αυτή την δραστηριότητα πραγματοποιήθηκε στη Σοβιετική Ένωση, τη μεγάλη αποθήκη

⁹⁸Βλ. Van Brabant J., *Socialist Economic Integration: Aspects of Contemporary Economic Problems in Eastern Europe*, Cambridge University Press, Cambridge 1980, σελ.224.

⁹⁹Βλ. Phillips S., *The Cold War: Conflict in Europe and Asia*, Heinemann, 2001, σελ.36.

¹⁰⁰Βλ. Butler W., *A Source Book on Socialist International Organizations*, Brill Archive, Leiden, Ιανουάριος 1978, σελ. 118.

¹⁰¹Βλ. Jensen R., Shabad T., Wright A., *Soviet Natural Resources in the World Economy*, University of Chicago Press, Chicago, Αύγουστος 1983, σελ.663.

φυσικών πόρων εντός της COMECON.¹⁰² Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το πιο σημαντικό όφελος από τη συμμετοχή των μελών σε κοινά έργα, ήταν η εγγύηση της μακροπρόθεσμης πρόσβασης σε βασικά καύσιμα και πρώτες ύλες, σε έναν κόσμο αυξανόμενης αβεβαιότητας στην προμήθεια των εν λόγω προϊόντων.¹⁰³

Τα πολυμερή σχέδια ανάπτυξης που συνάπτονταν στο πλαίσιο του Ολοκληρωμένου Προγράμματος αποτέλεσαν τη ραχοκοκαλιά του συντονισμένου σχεδίου της COMECON για την περίοδο 1976-1980. Το πρόγραμμα κατένειμε 9 δισεκατομμύρια ρούβλια (περίπου 12 δισεκατομμύρια δολάρια, με την επίσημη ισοτιμία του 1975) για κοινές επενδύσεις. Το έργο Όρενμπουργκ ήταν το μεγαλύτερο έργο στο πλαίσιο του Ολοκληρωμένου προγράμματος. Το ανέλαβαν όλες οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης που ανήκαν στην COMECON και η Σοβιετική Ένωση, με εκτιμώμενο κόστος περίπου το ήμισυ του κόστους όλων των έργων της COMECON στο πλαίσιο του Συντονισμένου σχεδίου (Concerted Plan).¹⁰⁴ Το έργο αποτελούνταν από ένα συγκρότημα φυσικού αερίου στο Όρενμπουργκ στη δυτική Σιβηρία και τον ενωμένο αγωγό φυσικού αερίου, ο οποίος ολοκληρώθηκε το 1978, κάλυπτε 4600 χιλιόμετρα και συνέδεε το συγκρότημα με τα δυτικά σύνορα της Σοβιετικής Ένωσης.¹⁰⁵ Η κατασκευή μονάδας χαρτοπολτού στην κεντρική Σιβηρία, ήταν το άλλο μεγάλο έργο στο πλαίσιο του παρόντος προγράμματος.

Ακριβώς όπως το 1971 με το Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα ευνοούνταν ροές επενδύσεων και μεταφοράς τεχνολογίας μεταξύ των μελών, ενισχύθηκε ακόμα ένας σημαντικός παράγοντας της παραγωγής: η εργασία. Οι περισσότερες από τις μεταφορές συνέβησαν σε σχέση με προγράμματα ανάπτυξης κοινών πόρων, π.χ., Βούλγαροι εργαζόμενοι βοήθησαν στην εκμετάλλευση των δασικών πόρων της Σιβηρίας, Πολωνοί εργάτες βοήθησαν στην κατασκευή του αγωγού Ένωσης, ή οι Βιετναμέζοι εργαζόμενοι βοήθησαν στην κατασκευή του αγωγού Φιλίας στη Σοβιετική Ένωση. Η εργασία μεταφέρθηκε επίσης με σκοπό την αντιμετώπιση των ανισοροπιών του εργατικού δυναμικού στις χώρες μέλη. Ούγγροι εργαζόμενοι, για

¹⁰²Βλ. Tulmets E., *East Central European Foreign Policy Identity in Perspective: Back to Europe and the EU's Neighbourhood*, Palgrave Macmillan, London, Ιούλιος 2014, σελ. 3.

¹⁰³Βλ. Curtis G., *Czechoslovakia: A Country Study*, Ed. Washington, D. C.: Federal Research Division of the Library of Congress, 1992, http://www.shsu.edu/~his_ncp/CMEA.html.

¹⁰⁴Βλ. Lavigne M., *International Political Economy and Socialism*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, σελ. 88-89.

¹⁰⁵ Οπ.υπ.91, σελ.255.

παράδειγμα, στάλθηκαν να εργαστούν στην Ανατολική Γερμανία βάσει διμερούς συμφωνίας μεταξύ των δύο χωρών.¹⁰⁶

Οι μεταβιβάσεις αυτές, ωστόσο, περιορίζονταν από την καθολική έλλειψη εργατικού δυναμικού που προέκυψε με την εκβιομηχάνιση των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών της COMECON. Επιπλέον, η παρουσία των ξένων εργατών ήγειρε πρακτικά και ιδεολογικά ζητήματα σε μια σοσιαλιστική οικονομία. Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι η συνεργασία στον τομέα της εργασίας σε καμία περίπτωση δεν περιορίστηκε σε προγραμματισμένες ανταλλαγές ανθρώπινου δυναμικού. Οι χώρες της COMECON αντάλλαξαν πληροφορίες σχετικά με την εμπειρία τους στο σχεδιασμό του ανθρώπινου δυναμικού, των πολιτικών απασχόλησης και των μισθών, μέσω των οργάνων και των δραστηριοτήτων της COMECON.¹⁰⁷

Η COMECON παρείχε οικονομική και τεχνική υποστήριξη σε 34 αναπτυσσόμενες χώρες το 1960, 62 χώρες το 1970, και πάνω από 100 χώρες το 1985. Από το 1987, η COMECON βοήθησε στην κατασκευή ή την παρασκευή πάνω από 4.000 έργα (κυρίως βιομηχανικά) στην Ασία, τη Λατινική Αμερική, και την Αφρική. Μια νομισματική σχέση για την βοήθεια αυτή είναι δύσκολο να εκτιμηθεί, αν και μια πηγή από Τσεχοσλοβακία τον Ιούνιο του 1986 αποτίμησε ότι το πόσο ενίσχυσης της COMECON προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, ανήλθε σε 44,2 δις δολάρια ΗΠΑ, ετησίως. Η ακριβής φύση της ενίσχυσης αυτής ήταν ασαφής, και δυτικοί παρατηρητές πιστεύουν ότι τα δεδομένα πρέπει να έχουν διογκωθεί.¹⁰⁸

Από τη δεκαετία του 1960 έως τα μέσα της δεκαετίας του 1980, η COMECON επεδίωξε να ενθαρρύνει την ανάπτυξη της βιομηχανίας, της ενέργειας, των μεταφορών, των ορυκτών πόρων, και τη γεωργία στις χώρες του Τρίτου Κόσμου.¹⁰⁹ Χώρες της COMECON είχαν παράσχει επίσης τεχνική και οικονομική εκπαίδευση για το προσωπικό στην Ασία, την Αφρική και τη Λατινική Αμερική. Όταν η COMECON παρείχε αρχικά στήριξη προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, γενικά επικεντρώθηκε στην ανάπτυξη των εν λόγω προϊόντων που θα στήριζαν τις εγχώριες οικονομίες του Τρίτου Κόσμου, περιλαμβανομένων των ανταλλακτικών για τις

¹⁰⁶Βλ. Van Brabant J., *Adjustment, Structural Change, and Economic Efficiency: Aspects of Monetary Cooperation in Eastern Europe*, Cambridge University Press, Cambridge 1987, σελ. 302-303.

¹⁰⁷Βλ. Vais T., *Collaboration of Comecon Countries in the Utilization of Labor Resources, Problems of Economic Transition*, 1976, vol. 19, Issue 1, σελ. 68-86.

¹⁰⁸Βλ. Curtis G., *Czechoslovakia: A Country Study*, Ed. Washington, D. C.: Federal Research Division of the Library of Congress, 1992, http://www.shsu.edu/~his_ncp/CMEA.html.

εισαγωγές. Στις δεκαετίες του 1970 και του 1980, η βοήθεια από την COMECON είχε κατεύθυνση προς βιομηχανίες εξαγωγικού προσανατολισμού. Χώρες του Τρίτου Κόσμου πλήρωσαν για τη στήριξη αυτή με τα προϊόντα που παράχθηκαν από το έργο για το οποίο η COMECON παρείχε βοήθεια. Αυτή η πολιτική παρείχε στην COMECON μια σταθερή πηγή απαραίτητων αγαθών, παράλληλα με την πολιτική επιρροή σε αυτές τις στρατηγικής σημασίας περιοχές.¹¹⁰

Μέλη της COMECON όπως η Κούβα, η Μογγολία, το Βιετνάμ, υπηρέτησαν τα συμφέροντα της εξωτερικής πολιτικής της Σοβιετικής Ένωσης, περισσότερο από τον πλούτο των μελών της. Σε γενικές γραμμές, οι οικονομικά πιο ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες-μέλη στήριζαν τις τρεις αυτές λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, παρέχοντας μια μεγάλη αγορά για τις εξαγωγές τους, συχνά σε τιμές υψηλότερες της αγοράς. Οι μεγαλύτερες ποσότητες ζάχαρης και νικελίου της Κούβας και όλος ο χαλκός της Μογγολίας έγιναν εισαγωγή από τη Σοβιετική Ένωση. Επιπλέον, η Σοβιετική Ένωση δημιούργησε ναυτικές και αεροπορικές βάσεις στην Κούβα και το Βιετνάμ.¹¹¹

Από το 1985 ο Γκορμπατσόφ ζήτησε αύξηση του εμπορίου μεταξύ των χωρών μελών της COMECON. Τόσο ο ίδιος όσο και ο πρωθυπουργός Nikolai I. Ryzhkov τόνισε την ανάγκη να βελτιωθεί η συνεργασία με τις σοσιαλιστικές χώρες, βάσει του Ολοκληρωμένου προγράμματος της COMECON για επιστημονική και τεχνική συνεργασία μέχρι το έτος 2000 (*Comprehensive Program for Scientific and Technical Cooperation up to the Year 2000*).¹¹² Το πρόγραμμα τόνισε την αυτάρκεια των χωρών της COMECON σε πέντε βασικούς τομείς: ηλεκτρονικά, αυτοματοποίηση της παραγωγής, πυρηνική ενέργεια, βιοτεχνολογία, ανάπτυξη νέων πρώτων υλών. Επίσης τόνισε την ανάγκη για βελτίωση του συντονισμού των έργων, του από κοινού προγραμματισμού, της επενδυτικής στρατηγικής της COMECON, καθώς επίσης την εξειδίκευση στην παραγωγή και την ποιότητα των μηχανημάτων και του εξοπλισμού που εξάγονταν στη Σοβιετική Ένωση.¹¹³

Συνοψίζοντας, γίνεται αντιληπτό ότι οι επιλογές των χωρών δωρητών αναπτυξιακής βοήθειας και οικονομικής ενίσχυσης, είχαν τη βάση τους στα

¹¹⁰Βλ. Kanet R., *The Soviet Union, Eastern Europe and the Third World*, Cambridge University Press, Cambridge 1987, σελ. 118-119.

¹¹¹Βλ. Lavigne M., *International Political Economy and Socialism*, Cambridge University Press, Cambridge 1991, σελ. 90.

¹¹²Βλ. Zwass A., *The Council for Mutual Economic Assistance: The Thorny Path from Political to Economic Integration*, M.E. Sharpe, 1989, σελ.156.

¹¹³ Οπ.υπ. 112 σελ. 162.

γεωπολιτικά συμφέροντα και την άσκηση ισχυρής εξωτερικής πολιτικής. Ενώ το «παιχνίδι» της παροχής βοήθειας αλλάζει συνεχώς όπως αλλάζουν οι πολιτικές σχέσεις ή ακόμη και τα σύνορα των χωρών, υπάρχει συνεχής ανάγκη για εκταμιεύσεις ενισχύσεων. Η παροχή βοήθειας και τα απώτερα κίνητρα των δωρητών συμβαδίζουν τις περισσότερες αν όχι όλες τις φορές. Το θέμα είναι το κατά πόσο και με ποιους τρόπους επηρεάζεται η ανάπτυξη και η πορεία των χωρών αποδεκτών, το θετικό ή αρνητικό αντίκτυπο στη ζωή της χώρας.

**ΜΕΡΟΣ Β΄: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ
ΤΗ ΡΩΣΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ Ε.Ε.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΤΑ-ΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

3.1 Πώς κατέρρευσε η Σοβιετική Ένωση

Τον Δεκέμβριο του 1991, η Σοβιετική Ένωση διαλύθηκε σε δεκαπέντε διαφορετικές χώρες. Η κατάρρευση της θεωρήθηκε από τη Δύση ως νίκη για την ελευθερία, μια νίκη της δημοκρατίας έναντι του ολοκληρωτισμού, και η απόδειξη της ανωτερότητας του καπιταλισμού έναντι του σοσιαλισμού. Οι Ηνωμένες Πολιτείες είδαν το αντίπαλο δέος να καταρρέει, με αποτέλεσμα τον τερματισμό του Ψυχρού Πολέμου που αιωρούνταν πάνω από τις δύο υπερδυνάμεις από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Πράγματι, η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, μεταμόρφωσε την πολιτική κατάσταση σε ολόκληρο τον κόσμο και οδήγησε σε μια πλήρη αναδιατύπωση των πολιτικών, οικονομικών και στρατιωτικών συμμαχιών σε όλο τον κόσμο.

Τι οδήγησε σε αυτό το μνημειώδες ιστορικό γεγονός; Η Σοβιετική Ένωση ήταν χτισμένη περίπου στο ίδιο έδαφος της Ρωσικής Αυτοκρατορίας την οποία και διαδέχθηκε. Μετά την επανάσταση των Μπολσεβίκων του 1917, η νεοσυσταθείσα κυβέρνηση ανέπτυξε μια σοσιαλιστική φιλοσοφία με σταδιακή μετάβαση προς τον κομμουνισμό.¹¹⁴ Με βάση την οργάνωσή της η ΕΣΣΔ ήταν μια πολυεθνική ομοσπονδιακή χώρα αποτελούμενη από 15 Σοβιετικές Δημοκρατίες συγκροτημένες πάνω σε εθνοτική βάση, καθώς και Αυτόνομες Δημοκρατίες οι οποίες υπάγονταν σε κάποιες από τις πρώτες. Αν και τυπικά ως κράτος η ΕΣΣΔ θεωρείτο αποκεντρωμένη στην πράξη ωστόσο η λειτουργία της ήταν άκρως συγκεντρωτική με τις πολιτικές αποφάσεις και τις κατευθυντήριες γραμμές να λαμβάνονται από τη Μόσχα. Επίσης παρά το γεγονός ότι επίσημα ήταν μια πολυεθνική χώρα και αναγνωρίστηκαν κάποια δικαιώματα στις κατά τόπους εθνότητες όπως η τοπική χρήση της γλώσσας, η ΕΣΣΔ παρέμεινε κατά βάση ένα ρωσικό κράτος το οποίο εξακολουθούσε να εκφράζει τα συμφέροντα των Ρώσων.¹¹⁵

Ωστόσο, το έργο της δημιουργίας ενός ενοποιημένου, συγκεντρωτικού σοσιαλιστικού κράτους αποδείχθηκε προβληματικό για διάφορους λόγους. Πρώτον, οι Σοβιετικοί υποτίμησαν το βαθμό στον οποίο οι μη-ρωσικές εθνοτικές ομάδες της χώρας (οι οποίες ήταν σε ποσοστό πάνω από το 50% του συνολικού πληθυσμού της

¹¹⁴Βλ. Fall of the Soviet Union,

http://www.coldwar.org/articles/90s/fall_of_the_soviet_union.asp.

¹¹⁵Βλ. Μητσογιάννης Α., 10.01.2012: Η Διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης- 20 χρόνια μετά, http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1489:08012012-----20--&catid=36:2010-01-10-17-22-22&Itemid=86.

Σοβιετικής Ένωσης) θα αντιστέκονταν στην αφομοίωση των Ρώσων. Δεύτερον, ο οικονομικός τους σχεδιασμός απέτυχε να καλύψει τις ανάγκες του κράτους, το οποίο είχε παγιδευτεί σε έναν φαύλο κύκλο επίδειξης αμυντικού εξοπλισμού με τις Ηνωμένες Πολιτείες.¹¹⁶ Το πρόβλημα αυτό έγινε ακόμη πιο έντονο με την άνοδο του Ronald Reagan στην προεδρεία των ΗΠΑ και την έξαρση της κούρσας των εξοπλισμών με αμερικανική πρωτοβουλία, που είχε ως στόχο να εξαντλήσει την ΕΣΣΔ η οποία θα δυσκολευόταν να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις ενός τέτοιου ανταγωνισμού.¹¹⁷ Αυτό οδήγησε στη σταδιακή οικονομική ύφεση, τελικά υπογραμμίζοντας την ανάγκη για μεταρρύθμιση. Τέλος, η ιδεολογία του κομμουνισμού, που η σοβιετική κυβέρνηση εργάστηκε για να ενσταλάξει στις καρδιές και τα μυαλά του πληθυσμού της, ποτέ δεν εδραιώθηκε, και τελικά έχασε ότι έδαφος είχε κερδίσει στην αρχή.¹¹⁸

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960 εκδηλώθηκαν δύο από τις πλέον σημαντικές κρίσεις του Ψυχρού Πολέμου. Τον Αύγουστο του 1961 η ΕΣΣΔ και η Ανατολική Γερμανία ανήγειραν, γύρω από το Δυτικό Βερολίνο, το περιβόητο Τείχος, ώστε να εμποδίσουν την επικοινωνία μεταξύ των δύο τμημάτων της πόλης και τη διαφυγή Ανατολικογερμανών, κυρίως νέων, στη Δύση. Στα επόμενα χρόνια πολλοί Ανατολικογερμανοί έχασαν τη ζωή τους προσπαθώντας να περάσουν το Τείχος και να διαφύγουν στη Δύση, η οποία κατήγγειλε την ανέγερση του Τείχους ως εκδήλωση βαρβαρότητας. Το Τείχος του Βερολίνου έγινε το σύμβολο της διαίρεσης της Ευρώπης έως την πτώση του, το 1989.¹¹⁹

Το 1985 αναδείχθηκε στην εξουσία ο τελευταίος ηγέτης της ΕΣΣΔ, Mikhail Gorbachev. Την περίοδο αυτή, η χώρα βρισκόταν σε κατάσταση σοβαρής στασιμότητας, με χρόνια οικονομικά και πολιτικά προβλήματα. Αναγνωρίζοντας την ανάγκη για μεταρρυθμίσεις, ο Gorbachev επιχείρησε δύο ειδών πολιτικές. Η μία είναι γνωστή ως «γκλάσνοστ» ή πολιτική της ελευθερίας του λόγου και η άλλη αφορούσε

¹¹⁶ Βλ. Μητσογιάννης Α., 10.01.2012: Η Διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης- 20 χρόνια μετά, http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1489:08012012-----20--&catid=36:2010-01-10-17-22-22&Itemid=86.

¹¹⁷ Όπ. υπ.116.

¹¹⁸ Βλ. Fall of the Soviet Union, http://www.coldwar.org/articles/90s/fall_of_the_soviet_union.asp.

¹¹⁹ Το τείχος του Βερολίνου, <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL106/282/2020.6891/>.

ένα πρόγραμμα οικονομικής μεταρρύθμισης γνωστό ως «περεστρόικα» ή ανασυγκρότηση.¹²⁰

Παρά το γεγονός ότι η πολιτική του οδήγησε στη βελτίωση των σχέσεων των δύο υπερδυνάμεων και μείωση της ψυχροπολεμικής έντασης καθώς και σε βήματα εκδημοκρατισμού των ολοκληρωτικών καθεστώτων της ΕΣΣΔ και των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, σύντομα αντιμετώπισε προβλήματα. Αυτό που ο Gorbachev δεν είχε συνειδητοποιήσει ήταν ότι αποκτώντας τα άτομα πλήρη ελευθερία έκφρασης θα έβγαιναν στο φως συναισθήματα και πολιτικά συναισθήματα τα οποία καταπιέζονταν χρόνια και αποδείχθηκαν εξαιρετικά ισχυρά, όταν ήρθαν στην επιφάνεια.¹²¹ Επιπλέον, η πολιτική της οικονομικής μεταρρύθμισης δεν είχε τα άμεσα αποτελέσματα που ήλπιζε και είχε προβλέψει δημοσίως. Κατά συνέπεια, με την πρόσφατα αποκτηθείσα ελευθερία του λόγου ο Gorbachev επικρίθηκε για την αποτυχία του να βελτιώσει την οικονομία.¹²²

Στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης η φιλελευθεροποίηση έδωσε τη δυνατότητα στους πολίτες των χωρών αυτών να εκφράσουν έντονα και μαζικά την αντίθεσή τους στα φιλοσοβιετικά κομμουνιστικά καθεστάτα οδηγώντας τα στην κατάρρευσή τους το 1989. Η πτώση του τείχους του Βερολίνου (9 Νοεμβρίου 1989) και η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων σήμαιναν την απώλεια της σοβιετικής σφαίρας επιρροής στην Ανατολική Ευρώπη, η οποία οδήγησε στην επανένωση της Γερμανίας (3 Οκτωβρίου 1990), τη διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας ¹²³(1 Ιουλίου 1991) και τον προσανατολισμό των κρατών της Κέντρο-Ανατολικής Ευρώπης προς τη Δύση και τους Ευρωπαϊκούς θεσμούς.¹²⁴

¹²⁰Βλ. Ο μεταπολεμικός κόσμος,

http://museduc.gr/docs/Istoria/C/215-242_C_GYM_KEF%2011.pdf.

¹²¹Βλ. Kalashnikov A., *Differing Interpretations: Causes of the Collapse of the Soviet Union*, 2012, σελ. 77,

<https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CCgQFjAB&url=http%3A%2F%2Fjournals.library.ualberta.ca%2Findex.php%2Fconstellations%2Farticle%2Fdownload%2F16289%2F13076.html&ei=c64dVdupEzLVaIuQgZgI&usg=AFQjCNFdXDKD6COTgMSaUNyIycnwj5Zgwg&bvm=bv.89947451,bs.1,d.d2s> .

¹²² Οπ. υπ.121.

¹²³ Το Σύμφωνο της Βαρσοβίας (επίσημα Συνθήκη της Φιλίας, Συνεργασίας και Αμοιβαίας Βοήθειας), ήταν μια στρατιωτική συμμαχία αμυντικού χαρακτήρα των κομμουνιστικών κρατών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Ιδρύθηκε στις 14 Μαΐου του 1955 και ένα μήνα μετά, στις 14 Ιουνίου υπογράφηκε στη Βαρσοβία της Πολωνίας.

¹²⁴Βλ. Kalashnikov A., *Differing Interpretations: Causes of the Collapse of the Soviet Union*, 2012, σελ. 77,

<https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CCgQFjAB&url=http%3A%2F%2Fjournals.library.ualberta.ca%2Findex.php%2Fconstellations%2Farticle%2Fdownload%2F16289%2F13076.html&ei=c64dVdupEzLVaIuQgZgI&usg=AFQjCNFdXDKD6COTgMSaUNyIycnwj5Zgwg&bvm=bv.89947451,bs.1,d.d2s>.

Οι αλλαγές αυτές επηρέασαν και την ίδια την ΕΣΣΔ. Η φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος έφερε την ηγεσία του Gorbachev σε σύγκρουση αφενός μεν με το συντηρητικό κατεστημένο της χώρας που δεν ήταν ευχαριστημένο με τις αλλαγές και αφετέρου με τους ριζοσπάστες μεταρρυθμιστές ηγέτες των οποίων ήταν ο Boris Yeltsin, ο οποίος εξελέγη Πρόεδρος της Ρωσικής Ομοσπονδιακής ΣΣΔ το 1990. Ωστόσο πέραν των τριβών στην κεντρική πολιτική σκηνή οι πολιτικές της «γκλάσνοστ» και της «περεστρόικα» έφεραν ξανά στο προσκήνιο το εθνικό ζήτημα στη ΕΣΣΔ, ενισχύοντας αντιπαραθέσεις μεταξύ εθνοτήτων και επιζητώντας μέλη της Σοβιετικής Ένωσης, απόσχιση από την κεντρική διοίκηση της Μόσχας.¹²⁵

Ένα δημοψήφισμα πραγματοποιήθηκε περί της διατήρησης της ΕΣΣΔ στις 17 Μαρτίου 1991, με την πλειοψηφία του πληθυσμού να ψηφίζει για τη διατήρηση της ένωσης σε εννέα από τις δεκαπέντε δημοκρατίες. Το δημοψήφισμα έδωσε στον Gorbachev μια δεύτερη ευκαιρία, και, το καλοκαίρι του 1991, μια νέα συνθήκη σχεδιάστηκε και συμφωνήθηκε η ύπαρξη μιας χαλαρής ομοσπονδίας οκτώ δημοκρατιών. Η υπογραφή της συνθήκης, εντούτοις, διακόπηκε από το πραξικόπημα του Αυγούστου – ένα αποπειραθέν χτύπημα ενάντια στον Gorbachev από εκείνα τα μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος, τα οποία επιδίωξαν να αντιστρέψουν τις μεταρρυθμίσεις του και να επαναφέρουν τον κεντρικό έλεγχο των δημοκρατιών.¹²⁶ Αφότου απετράπη το χτύπημα, ο Γιέλτσιν θεωρήθηκε ήρωας, ενώ η δύναμη του Gorbachev χάθηκε ολοκληρωτικά. Τον Αύγουστο του 1991, η Λετονία και η Εσθονία δήλωσαν αμέσως την αποκατάσταση της πλήρους ανεξαρτησίας τους (ακολουθώντας το παράδειγμα της Λιθουανίας το 1990), ενώ οι άλλες 12 δημοκρατίες συνέχισαν τη συζήτηση περί μιας όλο και πιο χαλαρής ένωσης ομόσπονδων κρατών.

Στις 8 Δεκεμβρίου 1991, οι Πρόεδροι της Ρωσίας, της Ουκρανίας και της Λευκορωσίας υπέγραψαν τις συμφωνίες Belavezha που κήρυξαν τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και καθιέρωσαν την Κοινοπολιτεία των Ανεξάρτητων Κρατών (ΚΑΚ).¹²⁷ Ενώ κάποιες αμφιβολίες παρέμειναν σχετικά με την αρχή των συμφωνιών Belavezha να διαλύσουν την Ένωση, στις 21 Δεκεμβρίου 1991, οι αντιπρόσωποι όλων των σοβιετικών δημοκρατιών εκτός από τη Γεωργία, συμπεριλαμβανομένων

¹²⁵Βλ. Μητσογιάννης Α., 10.01.2012: Η Διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης- 20 χρόνια μετά, http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1489:08012012-----20--&catid=36:2010-01-10-17-22-22&Itemid=86.

¹²⁶Βλ. Rutland P., *The Russian revolution of 1991 and the dissolution of USSR*, Wesleyan University, σελ.11, <http://prutland.web.wesleyan.edu/Documents/defronzoED.pdf>.

¹²⁷Βλ. Marples D., *The Collapse of the Soviet Union, 1985-1991*, Pearson Education, 2004, σελ.93-94.

εκείνων των δημοκρατιών που είχαν υπογράψει τις συμφωνίες Belavezha, υπέγραψαν το πρωτόκολλο της Alma Ata, το οποίο επιβεβαίωσε τη διάλυση της ΕΣΣΔ και επαναδιατύπωσε την καθιέρωση της ΚΑΚ. Η σύνοδος κορυφής της Alma Ata συμφώνησε επίσης σχετικά με διάφορα άλλα πρακτικά μέτρα επακόλουθα με την εξάλειψη της Ένωσης.¹²⁸

Στις 25 Δεκεμβρίου 1991, ο Gorbachev, αναγνώρισε την πτώχευση και την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Η Ρωσική Ομοσπονδία (η οποία καταλάμβανε το 76% της έκτασης της ΕΣΣΔ) ως διάδοχο κράτος της Σοβιετικής Ένωσης ανέλαβε τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της προκατόχου της, όπως η εκπροσώπησή της σε διεθνείς οργανισμούς, τη θέση του μονίμου μέλους του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, ενώ συγκέντρωσε στο έδαφός της το πυρηνικό οπλοστάσιο το οποίο ήταν διαμοιρασμένο σε 4 πρώην δημοκρατίες (Ρωσία, Ουκρανία, Λευκορωσία, Καζακστάν).¹²⁹

Η πτώση της ΕΣΣΔ σήμανε μία τεράστια γεωπολιτική υποχώρηση του ρωσικού παράγοντα, οποίος έχασε όχι μόνο την εξωτερική σφαίρα επιρροής του στην Κεντρική Ευρώπη αλλά και εδαφικές κτήσεις αιώνων στην Ανατολική Ευρώπη, τη Βαλτική, τον Καύκασο και την Κεντρική Ασία, υποχωρώντας ουσιαστικά στα σύνορα του 1700 μΧ και στην εποχή του Μεγάλου Πέτρου.

Η επόμενη δεκαετία ήταν για το νέο ρωσικό κράτος μια περίοδος βαθύτατης και πολύπλευρης κρίσης και παρακμής, από την οποία έχει αρχίσει να ανακάμπτει τα τελευταία χρόνια υπό την ηγεσία του Vladimir Putin, ανακτώντας μέρος της παλιάς ισχύος του. Επίσης το τέλος της ΕΣΣΔ σηματοδότησε την εποχή της επικράτησης σε γεωπολιτικό επίπεδο των ΗΠΑ και του δυτικού κόσμου, και σε οικονομικό της αστικού τύπου ελεύθερης οικονομίας η οποία μετεξελίχθηκε στον σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο καπιταλισμό.

¹²⁸Βλ. Brzezinski Z., Sullivan P., *Russia and the Commonwealth of Independent States: Documents, Data, and Analysis*. Center for Strategic and International Studies, Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, Washington 1997, σελ.41.

¹²⁹Βλ. Μητσογιάννης Α., 10.01.2012: Η Διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης- 20 χρόνια μετά, http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1489:08012012-----20--&catid=36:2010-01-10-17-22-22&Itemid=86.

3.2 Αλλαγή του γεωπολιτικού Χάρτη- Δημιουργία ανεξάρτητων κρατών

Η ΕΣΣΔ μέχρι τη διάλυση της, αποτελούνταν από τις παρακάτω χώρες: Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Λευκορωσία, Εσθονία, Γεωργία, Καζακστάν, Κιργιστάν, Λετονία, Λιθουανία, Μολδαβία, Ρωσία, Τατζικιστάν, Τουρκμενιστάν, Ουκρανία, και Ουζμπεκιστάν.¹³⁰ Από τη διάλυση της, προέκυψε η Ρωσία (η Ρωσική Ομοσπονδία) και μια σειρά από ανεξάρτητες χώρες της Κεντρικής Ασίας και της Ανατολικής Ευρώπης. Στην Κεντρική Ασία προέκυψαν οχτώ νέες ανεξάρτητες χώρες: το Καζακστάν, το Ουζμπεκιστάν, το Κιργιστάν, το Τουρκμενιστάν, το Τατζικιστάν, η Γεωργία, η Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν. Στην Ανατολική Ευρώπη, οι έξι νέες χώρες που κήρυξαν ανεξαρτησία είναι η Εσθονία, η Λετονία, η Λιθουανία, η Λευκορωσία, η Ουκρανία και η Μολδαβία. Οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης οι οποίες ελευθερώθηκαν από τη σοβιετική κυριαρχία, αλλά δεν αποτελούσαν κομμάτι της ΕΣΣΔ ήταν η Πολωνία, η Ανατολική Γερμανία, η Τσεχοσλοβακία, η Ρουμανία, η Βουλγαρία, η Ουγγαρία, η Αλβανία και η Γιουγκοσλαβία. Η ανατολική Γερμανία επανενώθηκε με τη Δυτική Γερμανία. Η Τσεχοσλοβακία χωρίστηκε στη Δημοκρατία της Τσεχίας και τη Σλοβακία. Η Γιουγκοσλαβία διασπάστηκε βίαια δημιουργώντας τη Σλοβενία, την Κροατία, τη Βοσνία, το Μαυροβούνιο, την ΠΓΔΜ και πιο πρόσφατα το Κόσσοβο αφήνοντας το υπόλοιπο ως τη Σερβία. (βλ. Παραρτήματα, Χάρτη 1)¹³¹

Η Ρωσική Ομοσπονδία (η οποία καταλάμβανε το 76% της έκτασης της ΕΣΣΔ) ως διάδοχο κράτος της Σοβιετικής Ένωσης ανέλαβε τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της προκατόχου της, όπως η εκπροσώπησή της σε διεθνείς οργανισμούς, τη θέση του μόνιμου μέλους του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, ενώ συγκέντρωσε στο έδαφός της το πυρηνικό οπλοστάσιο το οποίο ήταν διαμοιρασμένο σε 4 πρώην δημοκρατίες (Ρωσία, Ουκρανία, Λευκορωσία, Καζακστάν).¹³²

¹³⁰Βλ. USSR Established, <http://www.history.com/this-day-in-history/ussr-established>.

¹³¹Βλ. Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών Εγκυκλοπαίδεια 2002, Τόμος 6^{ος}, , σελ.134.

¹³²Βλ. Μητσογιάννης Α., 10.01.2012: Η Διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης- 20 χρόνια μετά, http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1489:08012012-----20--&catid=36:2010-01-10-17-22-22&Itemid=86.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΗΣ

Η Ουκρανία είναι το μεγαλύτερο σε πληθυσμό κράτος της πρώην ΕΣΣΔ μετά τη Ρωσική Ομοσπονδία. Σύμφωνα με την απογραφή του 2001 ο πληθυσμός της ήταν 48.000.000, εκ των οποίων το 77,8% Ουκρανοί, το 17,3% Ρώσοι, ενώ 16 άλλες εθνότητες αριθμούν μεταξύ 30 – 300.000 ατόμων, κυρίως εθνότητες γειτονικών κρατών ή από χώρες της πρώην ΕΣΣΔ. Μια σημαντική παράμετρος αφορά τις μητρικές γλώσσες. Έτσι, εκτός από όσους αυτοπροσδιορίζονται ως Ρώσοι, ένα σημαντικό ποσοστό πληθυσμού, μεταξύ 15 – 22% έχουν Ουκρανική εθνική συνείδηση αλλά αναγνωρίζουν ως μητρική τους γλώσσα τη ρωσική. Ιστορικά η Ουκρανία πάντοτε βρισκόταν στο όριο μεταξύ ανατολής και δύσης. Δε θα πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας ότι το 1ο Ρωσικό Βασίλειο, το Βασίλειο των Ρως το 10 αιώνα μ.Χ. είχε ως πρωτεύουσα το Κίεβο, ενώ το Lemberg (σημερινό Lviv) στη δυτική Ουκρανία ήταν σημαντικό πολιτιστικό κέντρο της Αυστροουγγρικής αυτοκρατορίας μέχρι το 1917.

Το κύριο πρόβλημα της Ουκρανίας είναι το πρόβλημα ταυτότητας και διεθνούς προσανατολισμού, με την βόρεια και δυτική Ουκρανία να εμφανίζεται φιλοδυτική, με αυξημένη την Ουκρανική εθνική συνείδηση και τη ρωσόφωνη ανατολική και νότια Ουκρανία να προσανατολίζεται προς τη Ρωσία, πολιτικά και συνειδησιακά. Αυτός ο διαχωρισμός είχε σημαντικές επιπτώσεις σε πολλούς τομείς της κοινωνικής και πολιτικής ζωής της χώρας, με σημεία αιχμής – περισσότερο συμβολικά και λιγότερο ουσιαστικά – τον τρόπο αναγραφής των ονοματεπωνύμων και τη θέση της Ρωσικής γλώσσας στο εκπαιδευτικό και διοικητικό σύστημα του κράτους.¹³³

Με τη διάλυση της ΕΣΣΔ η Ουκρανία αποκτά την ανεξαρτησία της το 1991 και μετά τον αρχικό ενθουσιασμό εισέρχεται σε περίοδο αστάθειας και αναζήτησης προσανατολισμού. Οι εξωτερικές παρεμβάσεις, η ανυπαρξία δημοκρατικής κουλτούρας, η δυσλειτουργία των θεσμών και οι ιστορικές-πολιτισμικές διαφορές των δύο επικρατουσών εθνοτήτων (Ουκρανική-Ρωσική) καθιστούν κατά περιόδους ιδιαίτερα δύσκολη τη συμβίωση και την ανάκαμψη του κράτους. Το μέγεθος της χώρας, η θέση της και ο σημαντικός σε μέγεθος πληθυσμός της είναι στοιχεία που

¹³³Βλ. Γραμματίκας Β., *Η προστασία των μειονοτήτων στην Ουκρανία και οι πολιτικές των αποσχίσεων*, Κείμενα Εργασίας Ιδρύματος Κ. Κούφα, Νο. 3/2014, σελ.1.

την κάνουν επιθυμητή «σύμμαχο», «προστατευόμενη», «υποτελή» στα γειτονικά και μη κράτη και συνασπισμούς.¹³⁴

Η Ουκρανία ανεξαρτητοποιήθηκε τυπικά το 1991, μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1989, όμως στην πραγματικότητα δεν αποδεσμεύτηκε ποτέ από τη Ρωσία. Αντίθετα με ό τι συνέβη με τις άλλες χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης που απέκτησαν πλήρη ανεξαρτησία η Ουκρανία παρέμεινε υπό την κηδεμονία της Μόσχας, σε μια ιδιόμορφη σχέση, με χαρακτηριστικά προτεκτοράτου. Για τη Ρωσία η Ουκρανία αποτελεί “ζωτικό χώρο” στρατηγικής προτεραιότητας.

Η ενεργειακή-οικονομική εξάρτηση της Ουκρανίας από τη Ρωσία, αποτέλεσε το βασικό μηχανισμό επιβολής της ρώσικης κυριαρχίας. Η Ουκρανία καλύπτει το 80% των ενεργειακών της αναγκών, σε φυσικό αέριο, μέσω ρωσικών εισαγωγών. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, οι τιμές ενέργειας για την Ουκρανία, δεν καθορίζονταν από τις διεθνείς τιμές της αγοράς αλλά αποτελούσαν προϊόν διμερούς διαπραγμάτευσης. Στην πραγματικότητα η Ρωσία επέβαλε τιμές, μικρότερες ή μεγαλύτερες, ανάλογα με τη στάση των ουκρανικών κυβερνήσεων προς τη Μόσχα. Ενώ παράλληλα η ευάλωτη ουκρανική οικονομία συσσώρευε ενεργειακά χρέη. Η ρώσικη πλευρά με όπλο τη διακοπή παροχής ενέργειας, που χρησιμοποίησε ουκ ολίγες φορές την τελευταία εικοσαετία-με αποκορύφωμα το 2006 και το 2009-απαιτούσε, κατά περίπτωση, είτε αναπροσαρμογές στις τιμές ενέργειας, είτε την αποπληρωμή του χρέους. Ουσιαστικά, οι κατά καιρούς απαιτήσεις της, αποτελούν μηχανισμούς χειραγώγησης, για τη συνέχιση της υποταγής της μετασοβιετικής Ουκρανίας στη σφαίρα επιρροής της. Ενώ παράλληλα έστελνε πολλαπλά μηνύματα στην Ε.Ε. και στις ΗΠΑ, μη παρέμβασης στο “ζωτικό της χώρο”.¹³⁵

Είναι γεγονός ότι με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου πολλά κράτη απέκτησαν την ανεξαρτησία τους χωρίς να γνωρίζουν το πώς μπορούν να οικοδομήσουν ένα κράτος με υγιείς θεσμούς, στηριζόμενοι στις αρχές της νομιμότητας που θα ενισχύεται το πνεύμα του «ανήκειν» σε ένα κράτος και που θα αναγνωρίζουν και θα σέβονται τις διαφορετικές παραδόσεις και την ιστορική εμπειρία των εθνοτήτων στην περιοχή.

¹³⁴Βλ. Δασκαλάκης Ι., *Ερωτήματα, Σχόλια και Εκτιμήσεις, σχετικά με την Κρίση της Ουκρανία*, ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ, Περιοδική Έκδοση Ελληνικού Ινστιτούτου Στρατηγικών Μελετών, Τεύχος 75, Ιανουάριος-Φεβρουάριος-Μάρτιος 2014, σελ.13.

¹³⁵Βλ. Τρυπάνης Θ., *Ουκρανία : Πολύ βαρύ το τίμημα της ανεξάρτησης από τη Ρωσία*, Νοέμβριος 2014, <http://www.pokethe.gr/wordpress/?p=262>.

Το βασικό πρόβλημα της Ουκρανίας είναι ότι βρίσκεται σε σημείο τριβής μεταξύ NATO και Ρωσίας, Ορθοδοξίας και Καθολικισμού, Ανατολικού και Δυτικού πολιτισμού. Η σημασία της δεν προέρχεται από τη δύναμη της ή τα κίνητρα της αλλά από την ευαίσθητη θέση της και τις συνέπειες που έχει η δυνητικά ευάλωτη κατάσταση της στη συμπεριφορά των πέντε «στρατηγικών παικτών» (Γαλλία, Γερμανία, Ρωσία, Κίνα, Ινδία).¹³⁶ Ο Zbigniew Brzezinski στο βιβλίο του «Η Μεγάλη Σκακιέρα» χαρακτηρίζει την Ουκρανία ως ένα από τα πέντε κράτη «Γεωπολιτικοί Άξονες» (Ουκρανία, Τουρκία, Αζερμπαϊτζάν, Ιράν και Νότιο Κορέα) και χαρακτηρίζει μάλιστα την Ουκρανία ως χώρα κλειδί για το μετασχηματισμό της Ρωσίας λέγοντας χαρακτηριστικά ότι χωρίς την Ουκρανία η Ρωσία παύει να είναι ευρασιατική αυτοκρατορία και μετασχηματίζεται σε κυρίως ασιατικό αυτοκρατορικό κράτος.

4.1 Πολιτική κατάσταση

Στις 24 Αυγούστου 1991, η Ουκρανία ανακήρυξε την ανεξαρτησία της και το Δεκέμβριο του ίδιου έτους, με την οριστική διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, η Ουκρανία αναγνωρίστηκε ως μία από τις 12 χώρες της Κοινοπολιτείας των Ανεξάρτητων Κρατών, που κάποτε αποτελούσαν τον πυρήνα της Σοβιετικής Ένωσης.

Το 1994, η Ουκρανία έγινε η πρώτη πρώην σοβιετική δημοκρατία η οποία αντιμετώπισε μια ειρηνική μεταβίβαση της εξουσίας μέσω εκλογών, όταν ο Leonid Kuchma κέρδισε τις προεδρικές εκλογές, αντικαθιστώντας τον Leonid Kravchuk ο οποίος προέδρευσε μέσα σε ταχεία οικονομική παρακμή και ανεξέλεγκτο πληθωρισμό.¹³⁷ Ένα νέο δημοκρατικό σύνταγμα ψηφίστηκε το 1996, η κυβέρνηση πάλεψε να εφαρμόσει τις μεταρρυθμίσεις αλλά η οικονομία παρέμεινε στάσιμη.

Το πραγματικό πρόβλημα της Ουκρανίας ήταν η «οικονομική ολιγαρχία». Η «οικονομική ολιγαρχία» της Ουκρανίας εδραιώθηκε επί Προέδρου Kuchma(1994-2005), και ήλεγχε όλους τους παραγωγικούς τομείς της χώρας. Δε θα ήταν ορθό να χαρακτηριστεί είτε «φιλορωσική» είτε «φιλοδυτική», γιατί δεν ήταν τίποτα από τα δύο. Η οποιαδήποτε μεταβολή του status quo στην Ουκρανία, είτε προς μια φιλοδυτική κατεύθυνση είτε προς μια φιλορωσική πολιτική, δεν είναι κάτι που οι ολιγάρχες της Ουκρανίας επιθυμούσαν, διότι αυτό θα σήμαινε και την απώλεια της

¹³⁶Βλ. Brzezinski Z., *Η Μεγάλη Σκακιέρα*, εκδ. Λιβάνη Νέα Σύνορα, Αθήνα 1998, σελ. 79 -80.

¹³⁷Βλ. BBC, Ukraine country profile – Overview, Φεβρουάριος 2015, <http://www.bbc.com/news/world-europe-18018002>.

κυριαρχίας τους, που απλωνόταν στην πολιτική ζωή της χώρας.¹³⁸ Παρά την αυξημένη δυσαρέσκεια με την ηγεσία του, ο Kuchma επανεξελέγη το 1999, αλλά ένα κίνημα διαμαρτυρίας αναδύθηκε ζητώντας την παραίτησή του στις αρχές της δεκαετίας του 2000. Οι προεδρικές εκλογές του 2004, αρχικά έδειξαν τον υποψήφιο Viktor Yanukovich, πρώην κυβερνήτη της περιφέρειας Ντόνετσκ, να είναι ο νικητής. Ωστόσο, τα στοιχεία για εκτεταμένη νοθεία προκάλεσαν μαζικές διαδηλώσεις στο Κίεβο, που έμειναν στην ιστορία ως «η πορτοκαλί επανάσταση» (Orange Revolution) και οδήγησε σε νέες εκλογές.

Η νίκη του Victor Yushchenko, πολιτικό αντίπαλό του Kuchma και πρώην πρωθυπουργό, γέννησε πολλές ελπίδες ότι η Ουκρανία θα κινηθεί προς φιλοδυτικές πολιτικές, με την απελευθέρωση των πολιτικών και οικονομικών συστημάτων της. Η εκλογή του Victor Yushchenko, ως τρίτου προέδρου της Ουκρανίας μετά την ανεξαρτησία της χώρας, ήταν σημαντική, τόσο για τους πολίτες της όσο και για τις γειτονικές χώρες. Ύστερα από 14 χρόνια διαφθοράς, οι Ουκρανοί ήλπιζαν ότι ο νέος πρόεδρος τους θα επιχειρήσει να οδηγήσει την Ουκρανία στο δρόμο της ευημερίας, της σταθερότητας, της δημοκρατίας και πιθανότατα σε βάθος χρόνου στην ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι δυτικοί γείτονες της Ουκρανίας ήλπιζαν ότι μια από τις μεγαλύτερες χώρες της Ευρώπης θα σηκώσει κεφάλι, αποδεσμευόμενη από τα αυταρχικά καθεστώτα του παρελθόντος και τις χαμένες ευκαιρίες, στοχεύοντας στην αναζήτηση των αρχών της δημοκρατίας.¹³⁹ Στη μεταρρυθμιστική όμως κυβέρνηση έλειπε συνοχή, με αποτέλεσμα να αποτύχει να εφαρμόσει σημαντικές μεταρρυθμίσεις. Ένα κόμμα με επικεφαλής τον Yanukovich, κέρδισε τις κοινοβουλευτικές εκλογές του 2006, και μετά από επίμονους ελιγμούς ονομάστηκε πρωθυπουργός.¹⁴⁰

Η πολιτική και οικονομική αβεβαιότητα συνεχίστηκε. Το 2009, η Ρωσία διέκοψε την παροχή φυσικού αερίου προς την Ουκρανία, εν μέσω διαμάχης για τις πληρωμές χρέους του Κιέβου, διακόπτοντας την παροχή φυσικού αερίου σε πολλά κράτη μέλη της Ε.Ε.. Το 2010, ο Yanukovich εξελέγη πρόεδρος κατευθύνοντας την

¹³⁸Βλ. Μανώλη Π., *Ποιος έχασε στο Κίεβο*;, ELIAMEP Briefing Notes, Μάρτιος 2014 <http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2014/03/panagiota.pdf>.

¹³⁹Βλ. Ντάλης Σ. και Σαμοχβάλοβ Β., *Η "Πορτοκαλί Επανάσταση" στην Ουκρανία και τα νέα δεδομένα στις σχέσεις της Ουκρανίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη Ρωσία*, ΕΚΕΜ, Απρίλιος 2015 http://www.ekem.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=176:i-portokali-epanastasi-stin-oukrania-kai-ta-nea-dedomena-stis-sxeseis-tis-oukranias-me-tin-eyropaiki-enosi-kai-ti-rosia&catid=15:2008-05-12-11-28-15&Itemid=68.

¹⁴⁰Βλ. The Guardian, Post-Soviet world: what you need to know about the 15 states <http://www.theguardian.com/world/2014/jun/09/-sp-profiles-post-soviet-states>.

Ουκρανία πίσω την ανάπτυξη στενότερων σχέσεων με τη Ρωσία. Μέσω συνταγματικών αλλαγών που ενίσχυαν την προεδρική εξουσία, έλαβε μέτρα για να περιστείλει τις διαφωνίες. Το 2011, η Yulia Tymoshenko, εχθρός του Yanukovich και πρώην πρωθυπουργός, φυλακίστηκε.¹⁴¹

Στα τέλη του 2013, ο Yanukovich αρνήθηκε να υπογράψει τη συμφωνία σύνδεσης με την Ε.Ε., προκαλώντας αντιδράσεις μεγάλης κλίμακας, που έγιναν γνωστές με το κίνημα Euromaidan. Στη συνέχεια η στάση των διαδηλωτών άλλαξε, με μεγάλο αριθμό από αυτούς να καλούν σε παραίτηση τον Πρόεδρο Yanukovich και την κυβέρνησή του.¹⁴² Τον Φεβρουάριο του 2014 ο Yanukovich εγκατέλειψε το Κίεβο και Φιλοδυτική συμμαχία ανέλαβε την εξουσία με Πρόεδρο τον δισεκατομμυριούχο Petro Poroshenko.

4.1.1 Μια συνολική αξιολόγηση στην πολιτική κατάσταση της Ουκρανίας

Από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991, οι Ουκρανοί όχι μόνο δέχονται τις εξωτερικές επιρροές που τους ταλανίζουν, αλλά οδηγήθηκαν σε ένα σχεδόν ισομερή ιδεολογικο-πολιτικό διχασμό (φιλωρώσοι των ανατολικών και νότιων περιοχών που ομιλούν τη ρωσική γλώσσα και εθνικιστές-φιλοδυτικοί των κεντρικών και δυτικών περιοχών), ο οποίος με τη σειρά του οδήγησε τη χώρα σε πολιτικό αδιέξοδο. Έτσι, μετά τις αμφισβητούμενες για νοθεία προεδρικές εκλογές του 2004 που πυροδότησαν την «πορτοκαλί επανάσταση», αλλά και τις εκλογές του 2010 που έφεραν στην εξουσία το φιλωρώσο πρόεδρο Viktor Yanukovich (κατέλαβε το 35,32% των ψήφων, έναντι του 25,05% που κατέλαβε η φιλοδυτική Yulia Tymoshenko), ακολούθησαν το 2013, οι μαζικές αντικυβερνητικές διαδηλώσεις στην πλατεία Ανεξαρτησίας (Maidan) τού Κιέβου.¹⁴³

Η μεγαλύτερη στην ιστορία της Ουκρανίας νοθεία σε εκλογές, συνοδευόμενη από εκφοβισμό των ψηφοφόρων και καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ελευθεροτυπίας και των δημοκρατικών ελευθεριών, είχε ως αποτέλεσμα την ειρηνική αντίσταση. Η Πορτοκαλί Επανάσταση με συλλαλητήρια διαμαρτυρίας κατά της

¹⁴¹ Οπ.υπ. 140.

¹⁴² Βλ. Reuters, (Balmforth R.), Kiev protesters gather, EU dangles aid promise, Δεκέμβριος 2013 <http://www.reuters.com/article/2013/12/12/us-ukraine-idUSBRE9BA04420131212>.

¹⁴³ Βλ. Γιαννακόπουλος Β., *Πολιτικό αδιέξοδο στην Ουκρανία*, Ιανουάριος 2014,

<http://www.geostrategy.gr/pdf/20140130%20Political%20Deadlock%20in%20Ukraine.html>.

νοθείας, όπως και η παραμονή των διαδηλωτών στην κεντρική πλατεία του Κιέβου υπήρξαν δείγματα ανανέωσης της χώρας.¹⁴⁴

Μέσα σε πέντε χρόνια, η ορμή της επανάστασης στην Ουκρανία εκφυλίστηκε σε πολύ ορατή στασιμότητα, εξαιτίας ενός συνδυασμού ανικανότητας και διαφθοράς. Ο Victor Yushchenko, ο ήρωας της «Πορτοκαλί Επανάστασης», καταψηφίστηκε στον πρώτο γύρο των προεδρικών εκλογών, συγκεντρώνοντας λιγότερο από το 6% των ψήφων. Αυτό δεν αναιρεί το γεγονός ότι η επανάσταση αυτή ήταν μια νίκη της δημοκρατίας ενάντια στη νοθεία και την καταπίεση. Παρότι η Ουκρανία αντιμετωπίζει σοβαρά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα έως σήμερα, έχει ξεφύγει από τη λογική να γίνει «κατευθυνόμενη» δημοκρατία ρωσικού τύπου. Η ανεξαρτησία των μέσων ενημέρωσης και η ελευθερία του λόγου δεν έχουν περιοριστεί στην Ουκρανία και, από το 2004 και μετά, οι εκλογές κρίνονται ελεύθερες και δίκαιες τόσο από διεθνείς παρατηρητές όσο και από τα αντίπαλα κόμματα. Στην Ανατολική Ευρώπη όλα αυτά δεν μπορούν να θεωρούνται δεδομένα.¹⁴⁵

Στην πρόσφατη περίπτωση του Euromaidan (βλέπε Κεφ.7), ο λαός ήταν αποφασισμένος να μάθει τα μαθήματα της Πορτοκαλί Επανάστασης και να φέρει νέους ανθρώπους να πιέσουν για μεταρρυθμίσεις. Πολλοί έχουν δηλώσει ότι οι μεταρρυθμίσεις ήταν λίγο αργές αλλά έχει υπάρξει πρόοδος: πέρασε ένας νόμος περί εξιλασμού, όπως και μια ολοκληρωμένη νομοθεσία για την καταπολέμηση της διαφθοράς. Η Συμφωνία Ένωσης με την Ε.Ε. -που τώρα έχει υπογραφεί και έχει επικυρωθεί- δίνει την κατεύθυνση για σειρά άλλων μεταρρυθμίσεων.¹⁴⁶

Είναι προφανές ότι η πολιτική πορεία της Ουκρανίας μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, αντανακλά από τη μία τις επιλογές των πολιτικών προσώπων ανάλογα με τα ίδια συμφέροντα και το που πρόσκεινται (Ρωσία ή Ευρώπη) και από την άλλη τη διαίρεση του ουκρανικού λαού, ο οποίος ψάχνει το δρόμο για ουσιαστική ανάπτυξη και πρόοδο.

¹⁴⁴Βλ. Ντάλης Σ. και Σαμοχβάλοβ Β., *Η "Πορτοκαλί Επανάσταση" στην Ουκρανία και τα νέα δεδομένα στις σχέσεις της Ουκρανίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη Ρωσία*, ΕΚΕΜ, Απρίλιος 2015.

¹⁴⁵Βλ. Φίσερ Γ., *Η Ουκρανία είναι σημαντική για την Ευρώπη*, Φεβρουάριος 2010, <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=313466>.

¹⁴⁶Βλ. Lasocki J., *Το EuroMaidan να μην γίνει Πορτοκαλί Επανάσταση*, Νοέμβριος 2014 www.capital.gr.

4.2 Οικονομική Κατάσταση

Μετά την Ρωσία, η ουκρανική δημοκρατία ήταν η πιο σημαντική οικονομική συνιστώσα της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, με παραγωγή τέσσερις φορές πάνω από την αμέσως επόμενη Δημοκρατία. Το εύφορο μαύρο έδαφος της, παρήγαγε το ένα τέταρτο της αγροτικής παραγωγής και εκμετάλλευσης της Σοβιετικής Ένωσης - αποτελούσε το σιτοβολώνα της-και οι φάρμες της παρείχαν σημαντικές ποσότητες κρέατος, γάλακτος, σιτηρών και λαχανικών στις υπόλοιπες Δημοκρατίες. Ομοίως, η διαφοροποιημένη βαριά βιομηχανία της παρείχε μοναδικό εξοπλισμό (για παράδειγμα, σωλήνες μεγάλης διαμέτρου) και πρώτες ύλες σε βιομηχανικά και μεταλλευτικά σημεία, σε άλλες περιοχές της πρώην ΕΣΣΔ.¹⁴⁷

Παρόλο που οι Σοβιετικές πρακτικές βοήθησαν την Ουκρανία να εκσυγχρονίσει τους τομείς της εξόρυξης και μεταλλουργίας της, αυτό ήρθε με υψηλό κόστος. Η αγροτική οικονομία της υπέφερε έντονα από την αναγκαστική κολεκτιβοποίηση και την πίεση για εκβιομηχάνιση. Εν τέλει η Ουκρανία έγινε εξαρτώμενη από το πετρέλαιο, τα ορυκτά, και αργότερα το σχετικά φθινό φυσικό αέριο της Ρωσίας. Αν και στην μετα-σοβιετική κλίμακα, η Ουκρανία κληρονόμησε σχετικά καλή υποδομή και μετοχικό κεφάλαιο, από πολλές απόψεις, αυτό που χτίστηκε τότε δεν διατηρήθηκε.¹⁴⁸

Με αυτά τα δεδομένα, η Ουκρανία έπρεπε να δημιουργήσει ένα λειτουργικό δημοκρατικό κράτος καθώς και μια ανταγωνιστική οικονομία μεταξύ των μετα-σοβιετικών και ευρωπαϊκών αγορών. Λίγο μετά την ανεξαρτησία τον Αύγουστο του 1991, η Ουκρανία ήταν από τις πιο φτωχές Σοβιετικές Δημοκρατίες. Τα στατιστικά για εκείνη την περίοδο είναι πολύ ασαφή και αβέβαια, αλλά από τα καλύτερα που είναι διαθέσιμα, αναφέρεται ότι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ουκρανίας ήταν στα 1.307 δολάρια.¹⁴⁹ Κάτω από τη διοίκηση του Kravchuk, η Ουκρανία αποχώρησε από τη ζώνη του ρουβλίου τον Νοέμβριο του 1992, ακολουθώντας όμως μια αδύναμη νομισματική και δημοσιονομική πολιτική. Η στατιστική υπηρεσία της Ουκρανίας

¹⁴⁷Βλ. CIA Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>.

¹⁴⁸Βλ. Sutela P., *The underachiever: Ukraine's economy since 1991, Ukraine after Independence*, Carnegie Endowment for International peace, Μάρτιος 2012, σελ.1.

¹⁴⁹ Οπ.υπ.148.

ανέφερε ότι τα ελλείμματα του προϋπολογισμού ήταν σχεδόν δέκα τοις εκατό του ΑΕΠ, το οποίο, κατά συνέπεια, οδήγησε σε υπερπληθωρισμό.¹⁵⁰

Η οικονομία της Ουκρανίας συρρικνώθηκε σε ετήσια βάση μεταξύ 9,7 και 22,7 τοις εκατό την περίοδο 1991-1996. Το ΑΕΠ κατέρρευσε σχεδόν στο ήμισυ την περίοδο 1990-1994, και η καθοδική πορεία συνεχίστηκε καθ' όλη τη δεκαετία, μέχρι το 2000.¹⁵¹

Την περίοδο 1994-1998 που ανέλαβε ο Kuchma, υποσχέθηκε ευρείες οικονομικές μεταρρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένης της μείωσης των κρατικών επιδοτήσεων, άρση των ελέγχων των τιμών, και πιο διαφανείς κανονισμούς για την ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων. Το Κοινοβούλιο της Ουκρανίας, ενέκρινε την πρόταση Kuchma και το 1994 γίνεται η πρώτη συμφωνία με το ΔΝΤ, το οποίο παρείχε δάνειο τριακοσίων εξήντα (360) εκατομμυρίων δολαρίων για να ξεκινήσει η εφαρμογή του.¹⁵² Η κυβέρνηση εισήγαγε ταυτόχρονα μια ατζέντα εξωτερικής οικονομικής πολιτικής, για την προώθηση στενότερων οικονομικών και πολιτικών σχέσεων με τη Δύση, και ειδικότερα, με την Ε.Ε.. Η ουκρανική κυβέρνηση, ωστόσο, δεν καθόριζε με σαφήνεια ένα στρατηγικό σχέδιο για την εφαρμογή της εξωτερικής οικονομικής πολιτικής της. Ως εκ τούτου, η ημερήσια διάταξη της κυβέρνησης για τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις που απευθυνόταν στην Ε.Ε. ήταν βραχύβια, ασυνεπής, και δεν είχε επαρκή πολιτική στήριξη.¹⁵³

Η ουκρανική κυβέρνηση δεν προσπάθησε με συνέπεια και σχεδιασμό να μειώσει την οικονομική εξάρτησή της από τη Ρωσία. Μεταξύ των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών, η Ουκρανία υπέστη μια από τις μεγαλύτερες και βαθύτερες μειώσεις της οικονομικής δραστηριότητας κατά τη διάρκεια της πρώτης δεκαετίας της ανεξαρτησίας της, ως συνέπεια της πολιτικής αναποφασιστικότητας της ουκρανικής κυβέρνησης.¹⁵⁴

Στο τέλος της πρώτης θητείας του, ο Πρόεδρος Kuchma ξεκίνησε ένα πρόγραμμα οικονομικής σταθεροποίησης που ήταν παρόμοιο με άλλα προγράμματα προσαρμογής στην Ανατολική Ευρώπη, δεδομένου ότι περιελάμβανε την

¹⁵⁰Βλ. Official State Report Publication, State Statistics Committee of Ukraine, Οκτώβριος, 1994.

¹⁵¹ Βλ. Sutela P., *The underachiever: Ukraine's economy since 1991, Ukraine after Independence*, Carnegie Endowment for International peace, Μάρτιος 2012, σελ.1.

¹⁵²Βλ. *How Ukraine became a Market Economy and democracy*, Peterson Institute for International Economics, http://www.piie.com/publications/chapters_preview/4273/introie4273.pdf.

¹⁵³Βλ. Schadler S., *UKRAINE: Stress at the IMF*, Policy Brief No.49, CIGI, Οκτώβριος 2014, σελ. 3 https://www.cigionline.org/sites/default/files/cigi_pb_49.pdf.

¹⁵⁴ Οπ.υπ.152.

απελευθέρωση των τιμών στις εισαγωγές και εξαγωγές, την ενοποίηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας, και τη δημοσιονομική εξυγίανση. Η κυβέρνηση απομάκρυνε κάποιους από τους αυστηρούς ελέγχους στις τιμές και το εξωτερικό εμπόριο. Τα μέτρα αυτά μείωσαν επιτυχώς τον πληθωρισμό στο 10 τοις εκατό μέχρι το τέλος του 1997. Ωστόσο, η οικονομική ατζέντα Kuchma συναντούσε σημαντική αντίσταση από γραφειοκράτες και βιομηχανικά συμφερόντων, που συχνά παρουσιάζονταν με την εμφάνιση ολιγαρχών επιχειρηματιών.¹⁵⁵

Μεταξύ του 2001 και του 2008, η ουκρανική οικονομία βελτιώθηκε σημαντικά. Πολλοί από τους ιδιαίτερα οικονομικά εύπορους -ολιγάρχες-πρώην Σοβιετικής εποχής διευθυντές βιομηχανιών, πλούτισαν σε μεγάλη κλίμακα όταν ιδιωτικοποιήθηκαν οι επιχειρήσεις. Ο πλούτος τους βασίστηκε αρχικά σε ένα παραδοσιακό, απλό τύπο: μετατροπή φθηνής ενέργειας και πρώτων υλών σε μέταλλα και βιομηχανικά προϊόντα. Οι έξι πλουσιότεροι Ουκρανοί ήταν όλοι μεγιστάνες μεταλλουργοί. Ολιγάρχες μεν, στην πραγματικότητα όμως, λειτούργησαν ίσως ως οι καλύτεροι διαθέσιμοι εγχώριοι ιδιοκτήτες όσον αφορά τη βελτίωση της παραγωγικότητας της χώρας.¹⁵⁶ Το κράτος θα ήταν ένας δυσλειτουργικός ιδιοκτήτης, δεν εμφανίζονταν μεγάλοι θεσμικοί επενδυτές, και δεν υπήρχε μια ευρεία βάση επενδυτών μικρής κλίμακας.

Ένας άλλος παράγοντας που βοήθησε στην άνοδο της οικονομίας, ήταν τα υψηλά έσοδα από τις εξαγωγές προϊόντων παραδοσιακής βιομηχανίας, όπως μέταλλα, μεταλλουργία, μηχανική, χημικές ουσίες και τρόφιμα. Καθοριστικής σημασίας για την επιβίωση της Ουκρανίας μεταξύ 2001-2008, καθώς η εντυπωσιακή άνοδος των τιμών στα μέταλλα και τις χημικές ουσίες ακολουθούσε την ταχεία διεθνή οικονομική ανάπτυξη ενώ η τιμή του φυσικού αερίου από τη Ρωσία παρέμενε χαμηλή, ήταν οι όροι του εμπορίου οι οποίοι βελτιώθηκαν κατά πενήντα τοις εκατό. Η νομισματοποίηση βοήθησε επίσης, καθώς η σχέση της πίστωσης προς το ΑΕΠ αυξήθηκε εξαιρετικά γρήγορα από 7 σε σχεδόν 80 τοις εκατό, σε μερικά χρόνια. Με την άνοδο του Yushchenko στη διοίκηση, ο όγκος των εξαγωγών αυξήθηκε δραματικά χάρη στις πιο ανοιχτές πολιτικές εμπορίου. Τα κατασκευαστικά προϊόντα αποτελούσαν το 72% των εξαγωγών, με το υπόλοιπο 13,6% να είναι το πετρέλαιο και

¹⁵⁵Βλ. Fischer S., *Ukraine: Quo Vadis?* Chaillot Paper No.108, Paris: European Union Institute for Security Studies, Φεβρουάριος, 2008.

¹⁵⁶Βλ. Gorodnichenko Y., Grygorenko Y., *Are oligarchs productive? Theory and evidence*, IZA Discussion Papers, No. 3282, 2008 σελ.5, <http://www.econstor.eu/bitstream/10419/35017/1/55986664X.pdf>.

13,4% τα γεωργικά προϊόντα.¹⁵⁷ Από το 2000 έως το 2007, η πραγματική ανάπτυξη της Ουκρανίας κατά μέσο όρο ήταν στο 7,4 τοις εκατό, στα ίδια επίπεδα με της Ρωσίας.

Την περίοδο αυτή διοίκησης του Yushchenko, τα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ επέκτειναν τη λειτουργία των προγραμμάτων παροχής βοήθειας και έγιναν πιο ενεργά στην υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων της ελεύθερης αγοράς.¹⁵⁸ Παρά την ενασχόληση με τα στρατηγικά της συμφέροντα και σε άλλες περιοχές, οι ΗΠΑ διατηρούσαν ένα άγρυπνο μάτι για την Ουκρανία και παρείχαν απτή οικονομική βοήθεια άμεσα ή μέσω διεθνών οργανισμών. Η κρίσιμη καμπή για την Ουκρανία που επιτεύχθηκε κατά τη διάρκεια της διοίκησης Yushchenko ήταν η ένταξη της χώρας στον ΠΟΕ (Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου). Η Ουκρανία είχε υποβάλλει αίτηση για ένταξη στον ΠΟΕ το 1993. Η είσοδος της Ουκρανίας στον ΠΟΕ παρουσίαζε μεγάλες ευκαιρίες για την οικονομία της, δίνοντας της την ευκαιρία να συνεργαστεί με νέους εμπορικούς εταίρους και δίνοντας το δικαίωμα να αμφισβητεί τα ζητήματα του εμπορίου, μέσω του συστήματος επίλυσης διαφορών του ΠΟΕ. Πριν την είσοδο της στον ΠΟΕ, οι ουκρανικές εταιρίες τοποθετούνταν σε μειονεκτική θέση στο χώρο του διεθνούς εμπορίου και δεν είχαν τη δυνατότητα να ανταγωνιστούν επί ίσοις όροις.¹⁵⁹

Το 2008, στα πλαίσια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, η Ουκρανία βρέθηκε σε δυσχερή θέση. Στην περίοδο αυτή, η οικονομία της συρρικνώθηκε κατά 15% το 2009, από τις χειρότερες επιδόσεις παγκοσμίως.¹⁶⁰ Η έλλειψη υγιών εγχώριων οικονομικών δομών και η συσσώρευση χρέους, κατέστησε ιδιαίτερα δύσκολη για τη χώρα να ξεπεράσει την οικονομική θύελλα. Αν και η Ουκρανία δεν ήταν βαθιά χρεωμένη, είχε δεχθεί σημαντική επίσημη αναπτυξιακή βοήθεια. Το δημόσιο και ιδιωτικό εξωτερικό χρέος αυξήθηκε με γρήγορο ρυθμό από

¹⁵⁷Βλ. Country Data Report for Ukraine, World Bank, 2007, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/pdf/c226.pdf>.

¹⁵⁸Βλ. Schadler S., *UKRAINE: Stress at the IMF*, Policy Brief No.49, CIGI, Οκτώβριος 2014, σελ. 3 https://www.cigionline.org/sites/default/files/cigi_pb_49.pdf.

¹⁵⁹Βλ. Cohen A., *Time to Relaunch Ukraine's Economic Policy*. Heritage Foundation, Ιούλιος 2005, σελ.2 <http://www.heritage.org/research/reports/2005/07/time-to-relaunch-ukraines-economic-policy>.

¹⁶⁰Βλ. CIA Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>.

10 εκατομμύρια την περίοδο 1997-2002 σε 100 εκατομμύρια την περίοδο 2008-2009.¹⁶¹

Η Ουκρανία προχώρησε σε διετή συμφωνία με το ΔΝΤ, η οποία τέθηκε σε εφαρμογή το 2008, με πρόσβαση σε χρηματοδότηση, γεγονός εξαιρετικής σημασίας για τη χώρα εν μέσω της μεγάλης ύφεσης. Ειδικότερα, βοήθησε να αποφευχθεί μια τραπεζική κρίση. Ωστόσο, η Ουκρανία υπαναχώρησε από τις δεσμεύσεις της, καθώς βγήκε εκτός προγράμματος πολύ σύντομα. Αυτό ίσχυσε σε τομείς όπως η δημοσιονομική, συναλλαγματική ισοτιμία, οι νομισματικές πολιτικές, αλλά κυρίως οι υπαναχωρήσεις στον τομέα της ενέργειας.¹⁶²

Το 2008, η Ουκρανία δεσμεύτηκε να τη σταδιακή κατάργηση όλων των επιδοτήσεων του φυσικού αερίου σε τρία χρόνια, αλλά δεν υπήρξε μεγάλη πρόοδος στον τομέα αυτό. Για ορισμένους κλάδους, οι τιμές του αερίου μειώθηκε πραγματικά το 2009. Τα ουκρανικά νοικοκυριά εξακολουθούσαν να πληρώνουν παραδοσιακά πολύ λίγα για το φυσικό αέριο από το οποίο εξαρτιόταν η καθημερινή τους ζωή. Στο τέλος του έτους, οι τιμές του φυσικού αερίου για τα νοικοκυριά αντιπροσώπευαν περίπου το ένα πέμπτο και για τις υπηρεσίες κοινής ωφέλειας, το ένα τρίτο των τιμών των εισαγωγών. Μετά από αυτό, δημιουργήθηκε ένα κλίμα αμφισβήτησης της αξιοπιστίας της Ουκρανίας ως εταίρου του μεταρρυθμιστικού προγράμματος.¹⁶³

Ωστόσο, μια άλλη συμφωνία, Stand-By Arrangement (SBA) ύψους 15,15 δισεκατομμυρίων δολαρίων, κάπως ξαφνικά εγκρίθηκε από το ΔΝΤ στις 28 Ιουλίου, 2010.¹⁶⁴ Το ΔΝΤ εκταμίευσε 3.4 δισεκατομμύρια δολάρια μέχρι το Δεκέμβριο του 2010 και τον Αύγουστο του 2011 μια δεύτερη εξέταση της συμφωνίας οδήγησε σε αναβολή μέχρι τον Νοέμβριο του ίδιου έτους. Εν τέλει, η αποστολή του ΔΝΤ έφτασε και αναχώρησε χωρίς την επίτευξη συνεννόησης με τις αρχές του Κιέβου.¹⁶⁵

Τον Απρίλιο του 2010, η Ουκρανία διαπραγματεύτηκε μια μείωση της τιμής των εισαγωγών του ρωσικού φυσικού αερίου, με αντάλλαγμα την παράταση της μίσθωσης της ναυτικής βάσης στην Κριμαία από τη Ρωσία. Η κίνηση προς μια

¹⁶¹Βλ. Sutela P., *The underachiever: Ukraine's economy since 1991, Ukraine after Independence*, Carnegie Endowment for International peace, Μάρτιος 2012.

¹⁶²Βλ. Word J., Martin-Prével A., Mousseau F., *Walking on the West Side The World Bank and the IMF in the Ukraine Conflict*, The Oakland Institute, 2014, σελ. 3 http://www.oaklandinstitute.org/sites/oaklandinstitute.org/files/OurBiz_Brief_Ukraine.pdf.

¹⁶³Βλ. Sutela P., *The underachiever: Ukraine's economy since 1991, Ukraine after Independence*, Carnegie Endowment for International peace, Μάρτιος 2012.

¹⁶⁴Βλ. IMF Executive Board Approves US\$15.15 Billion Stand-By Arrangement for Ukraine Press Release No. 10/305, July 28, 2010.

¹⁶⁵ Οπ. υπ.163.

συμφωνία σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία θα δέσμευε την Ουκρανία σε οικονομικές και δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις με αντάλλαγμα την προτιμησιακή πρόσβαση στις αγορές της Ε.Ε., περιορίστηκε από την απόφαση του Προέδρου Yanukovich ο οποίος δεν προχώρησε σε υπογραφή της Συνθήκης το Νοέμβριο του 2013.¹⁶⁶

Ανταυτού, στις 17η Δεκεμβρίου 2013 ο Yanukovich και ο Putin συμφώνησαν σε ένα πακέτο οικονομικής βοήθειας το οποίο περιελάμβανε 15 δισεκατομμύρια δολάρια σε δάνεια και χαμηλότερες τιμές στην παροχή φυσικού αερίου.¹⁶⁷ Ωστόσο, το τέλος της κυβέρνησης Yanukovich το Φεβρουάριο του 2014, έκανε τη Ρωσία να σταματήσει την περαιτέρω χρηματοδότηση. Με το σχηματισμό της προσωρινής κυβέρνησης στα τέλη Φεβρουαρίου 2014, η διεθνής κοινότητα άρχισε τις προσπάθειες για σταθεροποίηση της ουκρανικής οικονομίας, οι οποίες περιελάμβαναν πακέτο βοήθειας από το ΔΝΤ, ύψους 17 δισεκατομμυρίων δολαρίων.¹⁶⁸

4.3 Κοινωνική Κατάσταση

Μετά την ανεξαρτησία της το 1991, οι Ουκρανοί ήλπιζαν σε ένα δημοκρατικό και ευήμερο μέλλον. Δύο δεκαετίες μετά και η χώρα βρίσκεται πολύ μακριά από ένα παρόμοιο μέλλον. Πολλοί μελετητές αποδίδουν αυτή τη στασιμότητα σε αναποτελεσματικούς πολιτικούς ή στη λανθασμένη νοοτροπία του πληθυσμού. Όμως, οι ρίζες των προβλημάτων της Ουκρανίας είναι βαθύτερες. Η πηγή των προβλημάτων βρίσκεται στη σοβιετική κληρονομιά της χώρας και στη συνακόλουθη έλλειψη εθνικής ταυτότητας. Αυτό εξηγεί τη χαοτική φύση της ουκρανικής πολιτικής, καθώς και την αποξένωση του πληθυσμού από το κράτος. Οι πολιτικοί είναι φαινομενικά οι μόνοι δικαιούχοι του status quo, καθώς τους παρέχεται εικονική ασυλία να ληστεύουν την ίδια τους τη χώρα.¹⁶⁹

Τα θέματα εθνικής ταυτότητας αγνοήθηκαν σε μεγάλο βαθμό τη δεκαετία του 1990. Ήταν δύσκολο να βρεθεί μια κοινή αφήγηση για έναν πληθυσμό που βρέθηκε μέσα στα ίδια σύνορα για πρώτη φορά στην ιστορία, και ο οποίος περιελάμβανε

¹⁶⁶Βλ. Balmforth R., Kiev protesters gather, EU dangles aid promise, Δεκέμβριος 2013 <http://www.reuters.com/article/2013/12/12/us-ukraine-idUSBRE9BA04420131212>.

¹⁶⁷Βλ. Los Angeles Times, (Loiko S.), *Ukraine announces \$15-billion Russia loan, gas price cut*, Δεκέμβριος 2013 <http://articles.latimes.com/2013/dec/17/world/la-fg-ukraine-russia-20131218>.

¹⁶⁸Βλ. Schadler S., *UKRAINE: Stress at the IMF*, Policy Brief No.49, CIGI, Οκτώβριος 2014, σελ. 1 https://www.cigionline.org/sites/default/files/cigi_pb_49.pdf.

¹⁶⁹Βλ. Shumylo-Tapiola O., *Ukraine at Twenty: The Search for an Identity*, Carnegie Europe, Δεκέμβριος 2011 <http://carnegieeuropa.eu/publications/?fa=46170>.

πολλές διαφορετικές πολιτισμικές, γλωσσικές και θρησκευτικές καταβολές, καθώς και αποκλίνουσες ιστορικές προοπτικές.¹⁷⁰

Στην πορεία έγιναν προσπάθειες να δημιουργηθεί μια ουκρανική εθνική ταυτότητα με βάση τη γλώσσα και τον πολιτισμό. Αυτό ξεκίνησε με μια διαδικασία «σιωπηλής ουκρανικοποίησης» κατά τη διάρκεια της δεύτερης προεδρίας του Kuchma -1999-2005-όταν η ουκρανική γλώσσα άρχισε να παίζει πιο σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση και στο δημόσιο τομέα.¹⁷¹ Συνέχισε με «αναγκαστική ουκρανικοποίηση» κατά τη διάρκεια της προεδρίας του Victor Yushchenko από το 2005 έως το 2010. Η διαδικασία αυτή, ωστόσο, δεν έγινε ευνοϊκά δεκτή σε ορισμένες περιοχές της χώρας. Ενώ πολλοί ρωσόφωνοι Ουκρανοί στις ανατολικές και νότιες περιοχές της Ουκρανίας δεν προέβλεπαν αντιρρήσεις ως προς τη δυτική Ουκρανική γλώσσα και τον πολιτισμό, δεν ήθελαν να τους επιβληθεί η εκμάθηση και η χρήση της.¹⁷² Κατά τη διάρκεια της προεδρίας του ο Viktor Yanukovich, έκανε μια συντονισμένη προσπάθεια για τη διαχείριση των λεπτών πολιτικών των προκατόχων του.

Η χώρα της Ουκρανίας διαιρείται μεταξύ εκείνων που προσβλέπουν στην Ευρώπη για τις αξίες και τα ιδανικά τους - κυρίως νεαροί που μιλούν ουκρανικά στις δυτικές και κεντρικές περιοχές - και των πιο ηλικιωμένων Ρωσόφωνων στις βιομηχανικές ανατολικές περιοχές και την Κριμαία, που προτιμούν να διατηρήσουν τις παλιές σχέσεις με την Ρωσία. Μια δημοσκόπηση που διενεργήθηκε το Νοέμβριο του 2013 από το Διεθνές Ινστιτούτο Κοινωνιολογίας του Κιέβου έδειξε υψηλά επίπεδα στήριξης για την τελωνειακή ένωση μεταξύ της Ουκρανίας και της Ρωσίας στην ανατολική Ουκρανία (64%), μέτρια επίπεδα στήριξης στην κεντρική Ουκρανία (29 %), και τα χαμηλότερα επίπεδα στα δυτικά (16%). Ένα δημοψήφισμα σχετικά με το εάν η χώρα θα πρέπει να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση ακολούθησε το αντίστροφο μοτίβο: 66% υπέρ στα δυτικά, 43% στο κέντρο, και μόνο το 18% στα ανατολικά.¹⁷³

¹⁷⁰ Οπ.υπ.162.

¹⁷¹Βλ. Bergene E., *Nation-building in Ukraine, Kiev's Ukrainianizing Effect on the Power Elites from the East and South*, University of Oslo, 2014, σελ.39.

¹⁷²Βλ. Salnykova A., *Deliberation in Post-Soviet Ukraine: Challenges and Opportunities*, Ιούλιος 2013, σελ.10 <http://www.cpsa-acsp.ca/papers-2013/Salnykova.pdf>.

¹⁷³Βλ. Foreign Affairs The Hellenic Edition (Figes O.), *Υπάρχει μια Ουκρανία;, Γιατί ο Ουκρανικός Εθνικισμός δεν έχει ιστορική βάση*, Δεκέμβριος 2013 <http://foreignaffairs.gr/articles/69624/orlando-figes/yparxei-mia-oykrania> .

Τα πολιτικά κόμματα εξακολουθούν να προτιμούν να προσδιορίζονται είτε από την ανατολική ή από τη δυτική Ουκρανία, χωρίς να υπάρχει ένα ενιαίο κόμμα να αντλεί ισχυρή υποστήριξη σε όλη την επικράτεια. Τα ενδιαφερόμενα μέρη συνεχίζουν να εκμεταλλεύονται τις διαιρέσεις ανάμεσα σε ανατολή και δύση, Ουκρανόφωνους και Ρωσόφωνους, και εξακολουθούν να βασίζονται σε φιλοδυτική ή φιλορωσική ρητορική κατά τη διάρκεια των εκλογών. Οι πολιτικοί αγωνίζονται για την εξουσία για να εξασφαλίσουν το δικό τους προσωπικό πλουτισμό, ενώ οι Ουκρανοί έχουν αφεθεί στην τύχη τους.

4.3.1 Κοινωνική ευημερία (Social well-being)

Κοινωνική ευημερία είναι η ικανοποίηση που απολαμβάνουν οι άνθρωποι, όταν αποτελούν μέλη μιας υποστηρικτικής κοινότητας (compassionate community) όπου βοήθησαν στη δημιουργία της, μια κοινότητα στην οποία όλοι έχουν την ευκαιρία να ζήσουν μια ικανοποιητική ζωή. Τα δημόσια και ιδιωτικά ιδρύματα μοιράζονται με το σύνολο των πολιτών την ευθύνη να εξασφαλίσουν για όλους εκπαίδευση, τα προς το ζην, τη δημόσια ασφάλεια, ίση δικαιοσύνη σύμφωνα με το νόμο, την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και απεριόριστη θρησκευτική και πολιτική συμμετοχή.¹⁷⁴

Τα επιμέρους τμήματα της κοινωνικής ευημερίας είναι τα παρακάτω:

- Επίπεδο ασφαλείας (προσωπική ασφάλεια) από βασικούς κινδύνους: το έγκλημα, η φτώχεια, οικολογικές απειλές κλπ
- Επίπεδο ανεξαρτησία των ανθρώπων στη διαδικασία επίλυσης των προβλημάτων της ζωής
 - Επίπεδο ικανοποίησης από τη ζωή συνολικά
 - Επίπεδο εκτίμησης της αισιοδοξίας (πρόγνωση) του ατόμου για το παρόν και το μέλλον της ζωής.

Ένας από τους πιο σημαντικούς δείκτες που συνδέονται με την ευημερία και δείχνουν την κατάσταση του ατόμου στην κοινωνία, είναι η ικανοποίησή τους από τη ζωή. Ο ίδιος δείκτης χρησιμοποιείται για να μετρηθεί η ικανότητα της χώρας να παρέχει στους πολίτες της μια αξιοπρεπή ζωή.

¹⁷⁴ Golovaha E., Gorbachik A., Panina N., *Ukraine and Europe: Outcomes of International Comparative Sociological Survey*, Institute of Sociology of NAS of Ukraine, 2007, σελ.142.

Μελετώντας όλη αυτή την κατάσταση της οικονομικής κρίσης και της κοινωνικής ανομίας, είναι πολύ σημαντικό να επισημανθούν οι διαφορές που έλαβαν χώρα στη μετα-σοβιετική εποχή.¹⁷⁵

Ο Σοβιετικός ουκρανικός τρόπος ζωής χαρακτηριζόταν από:

- ένα αίσθημα ευεξίας, απουσία φόβου για το μέλλον
- φροντίδα και μια προσδοκία υποστήριξης (όχι πάντα δικαιολογημένα) για την κυβέρνηση, τη διοίκηση των επιχειρήσεων, των συνδικαλιστικών οργανώσεων, κλπ .

- χαμηλό επίπεδο απαιτήσεων και, ως εκ τούτου, χαμηλό επίπεδο εργατικού δυναμικού. Δεν υπήρχε πραγματική πολιτική δραστηριότητα.

Ο μετα-σοβιετικός ουκρανικός τρόπος ζωής χαρακτηρίζεται από:

- απαισιόδοξες προβλέψεις για το μέλλον και νοσταλγικές αναμνήσεις για το παρελθόν. Οι άνθρωποι επιζητούν την κοινωνική σταθερότητα

- μια ατμόσφαιρα απόλυτης δυσπιστίας προς τους άλλους ανθρώπους, τους πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς

- απογοητευτική πτώση του βιοτικού επιπέδου, χαμηλό επίπεδο ικανοποίησης από τη ζωή
- φόβο για τις αρχές επιβολής του νόμου

- πολιτική ζωή, η πολιτική συμπεριφορά σταδιακά έγινε μέρος της ζωής

4.3.2 Βαθμός Δημοκρατίας στην Ουκρανία

Μετά την «Πορτοκαλί Επανάσταση» το 2004, όπου μαζικές διαμαρτυρίες ανέτρεψαν τη νοθεία των προεδρικών εκλογών, η Ουκρανία θεωρήθηκε η πιο δημοκρατική χώρα ανάμεσα στις μετά-σοβιετικές Δημοκρατίες, με εξαίρεση τις χώρες της Βαλτικής. Ο Freedom House ταξινομούσε την Ουκρανία, ως το μόνο «ελεύθερο» μετα-σοβιετικό κράτος, με εξαίρεση τις χώρες της Βαλτικής, κάθε χρόνο από το 2005 μέχρι το 2009.¹⁷⁶

Παρά τη βελτίωση που παρουσίασε η Ουκρανία ως προς τους δείκτες ελευθερίας του Freedom House κατά τη δεκαετία του 2000 -το Freedom House την

¹⁷⁵Βλ. Bakirov V., Nikolaevskiy V., Yabluchanskiy N., *The meaning of Comparative Analysis of the Result of Sociological Research and Medical Statistics for the Improvement of Evaluation of Population's Quality of Life Thesis of the Scientific conference* , Management and Primary Medical Treatment, 2003, σελ.198.

¹⁷⁶ Freedom House 2012,

<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/ukraine-0#.VSIldvysWIM>.

είχε συμπεριλάβει στις «ελεύθερες» χώρες το 2009-, η μετάβαση προς την κοινοβουλευτική δημοκρατία συναντά εμπόδια αφού οι κοινοβουλευτικοί θεσμοί υπολειπονται, οι πολιτικές ελευθερίες είναι περιορισμένες και ο τύπος ελεγχόμενος. Η πορεία εκδημοκρατισμού της χώρας άρχισε να αναστρέφεται μετά το 2010 και την ανάληψη της προεδρίας από τον Viktor Yanukovich.¹⁷⁷ Από το 2011 και έπειτα η Ουκρανία χαρακτηρίζεται ως «μερικώς ελεύθερη» χώρα (π.χ. το 2013 ο δείκτης ελευθερίας της Ουκρανίας είναι 3.5, των κοινωνικών ελευθεριών 3 και των πολιτικών δικαιωμάτων 4, με το 7 να σημαίνει πλήρη ανελευθερία)¹⁷⁸ με συχνές καταγγελίες για βιαιοπραγίες κατά δημοσιογράφων.

Παρόλο που η πλειοψηφία των Ουκρανών εκφράζουν υψηλά επίπεδα στήριξης για δημοκρατικές διαδικασίες, αυτές οι φαινομενικά δημοκρατικές συμπεριφορές είναι σε σημαντικό βαθμό, επιφανειακές. Όταν δίνεται μια εναλλακτική λύση, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων εκφράζουν προτίμηση για έναν ισχυρό ηγέτη ή μια ισχυρή οικονομία σε ένα δημοκρατικό σύστημα και αποδοκιμάζουν την αλλαγή σε πολυκομματισμό, μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης.¹⁷⁹

Οι προοπτικές για εκδημοκρατισμό στην Ουκρανία όπως αποδεικνύεται, παρεμποδίζονται από τις μερικώς δημοκρατικές και μερικώς αυταρχικές αξίες που ενστερνίζονται οι πολίτες της. Το χαρακτηριστικό αυτό της εθνικής πολιτικής κουλτούρας, καθιστά το μέλλον της Ουκρανίας περισσότερο συμβατό με ένα ημι-δημοκρατικό υβριδικό σύστημα τύπου μετα-Σοβιετικής Ρωσίας, παρά με μια εδραιωμένη δημοκρατία, όπως συνέβη στη μετα-σοβιετική Πολωνία. Ωστόσο, αν και η πολιτική κουλτούρα εξελίσσεται σταδιακά με την πάροδο των γενεών, είναι μόνο ένας από μια σειρά σημαντικών παραγόντων που αφορούν τη δημοκρατία. Άλλοι παράγοντες, που μπορεί να αλλάξουν σε ένα σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα (για παράδειγμα, η Ε.Ε. να προσφέρει στην Ουκρανία μια πραγματική προοπτική για ένταξη), μπορεί να δώσει μεγαλύτερη ώθηση στη χώρα για πραγματικό εκδημοκρατισμό.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Βλ. Μανώλη Π., *Ποιος έχασε στο Κίεβο;*, ELIAMEP Briefing Notes, Μάρτιος 2014, σελ. 2.

¹⁷⁸ Βλ. Freedom House 2013,

<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/ukraine#.VSIqYdysWIM>.

¹⁷⁹ Βλ. Katchanovski I., *Democracy and Political Values in Ukraine*, Working Paper, Απρίλιος 2012, σελ.18 http://www.academia.edu/1890123/Democracy_and_Political_Values_in_Ukraine.

¹⁸⁰ Οπ. υπ.179, σελ.19.

4.3.3 Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (Human Development Index)

Ο ΔΑΑ είναι ένας στατιστικός δείκτης για την αξιολόγηση της μακροπρόθεσμης προόδου σε τρεις βασικές διαστάσεις της ανθρώπινης ανάπτυξης: μια μακρά και υγιή ζωή, την πρόσβαση στη γνώση και ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο. Μια μακρά και υγιή ζωή μετρείται με το προσδόκιμο ζωής. Η πρόσβαση στη γνώση μετρείται με: i) τα κατά μέσο όρο έτη φοίτησης για τον ενήλικο πληθυσμό, ο οποίος είναι ο μέσος αριθμός των ετών εκπαίδευσης που λαμβάνονται κατά τη διάρκεια της ζωής, από άτομα ηλικίας 25 ετών και άνω και ii) τα αναμενόμενα χρόνια σχολικής εκπαίδευσης για τα παιδιά σχολικής ηλικίας, η οποία είναι ο συνολικός αριθμός των σχολικών ετών που ένα παιδί σχολικής ηλικίας αναμένεται να παρακολουθήσει. Το βιοτικό επίπεδο μετρείται από το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) και την ισότιμη αγοραστική δύναμη.¹⁸¹ Με βάση το ΔΑΑ γίνεται χαρακτηρισμός μιας χώρας σε υπανάπτυκτη, αναπτυσσόμενη ή αναπτυγμένη.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1 (Παραρτήματα), μεταξύ 1990 και 2012 το προσδόκιμο ζωής στην Ουκρανία μειώθηκε κατά ένα χρόνο, ο αναλφαβητισμός αυξήθηκε κατά 2.2 χρόνια και οι εγγραφές στο εκπαιδευτικό σύστημα αυξήθηκαν κατά 2.3 χρόνια. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ μειώθηκε κατά 22% την ίδια περίοδο.

4.3.4 Διαφθορά

Τον Μάιο του 2011 η TORO, η Διεθνής ομάδα Διαφάνειας εθνικών επαφών στην Ουκρανία, δημοσίευσε μια αξιολόγηση των θεσμικών οργάνων της χώρας, η οποία κατέληξε στο συμπέρασμα:

“Η διαφθορά στην Ουκρανία είναι ένα συστημικό πρόβλημα σε όλους τους τομείς και σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας διοίκησης. Τόσο μικρής όσο και μεγάλης κλίμακας, η διαφθορά ανθεί. Μεταξύ των θεσμικών οργάνων τα οποία θεωρούνται από τους πολίτες ιδιαίτερα διεφθαρμένα είναι τα πολιτικά κόμματα, οι νομοθέτες, η αστυνομία, οι δημόσιοι υπάλληλοι και το δικαστικό σώμα. Η κοινωνία της Ουκρανίας μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια κοινωνία με υψηλή ανοχή για διεφθαρμένες πρακτικές.”¹⁸²

¹⁸¹Βλ. UNDP, Human Development Report 2013, The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World, Ukraine, <http://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/UKR.pdf>.

¹⁸²Βλ. Transparency International, Fighting corruption in Ukraine: A serious challenge, Οκτώβριος 2012, http://www.transparency.org/news/feature/fighting_corruption_in_ukraine_a_serious_challenge.

Η Ουκρανία έχει λάβει εκατομμύρια από το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (UNDP) για προγράμματα που αφορούν τη βελτίωση της διακυβέρνησης, αλλά αυτό δεν φαίνεται να έχει σημαντική επίδραση στην κοινή γνώμη. Επιπλέον, η Παγκόσμια Τράπεζα, η οποία έχει δανείσει την Ουκρανία επτά δις δολάρια, αξιολόγησε την απόδοση της κυβέρνησης το 2010 και διαπίστωσε ότι η κακή διακυβέρνηση και η διαφθορά είναι ιδιαίτερα σημαντικοί αποτρεπτικοί παράγοντες για την ανάπτυξη και τις άμεσες ξένες επενδύσεις.¹⁸³

Το 2011 η κυβέρνηση τερμάτισε την κρατική υπηρεσία για την πολιτική καταπολέμησης της διαφθοράς και Μάιο 2012 δημιούργησε μια νέα Εθνική Επιτροπή Καταπολέμησης της Διαφθοράς, η οποία όμως δεν έχει παράγει ακόμη αποτελέσματα.¹⁸⁴

Εάν το πρόβλημα ήταν μόνο ένας διεφθαρμένος ηγέτης, η ανατροπή του και η εκλογή ενός νέου θα ήταν μια λογική λύση. Αλλά δεν είναι.¹⁸⁵ Ο Δείκτης Διαφθοράς (Corruption Perceptions Index) της Διεθνούς Διαφάνειας (Transparency International) το 2013 κατέταξε την Ουκρανία στην 144η θέση μεταξύ 177 χωρών, στο ίδιο επίπεδο με τη Νιγηρία και την Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, και 16 βαθμίδες χαμηλότερα από την Ρωσία.¹⁸⁶ Στο επίκεντρο αυτής της βαθιά ριζωμένης διαφθοράς είναι μια σειρά από παράγοντες - μια διεφθαρμένη στενή σχέση μεταξύ των επιχειρήσεων και της πολιτικής σκηνής, ένα πολύπλοκο και αδιαφανές φορολογικό σύστημα, οι χαμηλοί μισθοί των κρατικών υπαλλήλων και ένας κακοδιοικημένος κλάδος άντλησης πόρων.¹⁸⁷

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, η Ουκρανία ζούσε κάτω από την κυριαρχία του ενός μικρού αριθμού ολιγαρχών. Αυτοί οι μεγάλοι επιχειρηματίες ήλεγχαν διάφορους τομείς της Ουκρανικής οικονομίας, ιδίως την ενέργεια, τη μεταλλουργία, τα ορυχεία, και τη χημική βιομηχανία. Οι ανοιχτοί και ανταγωνιστικοί

¹⁸³ Βλ. Transparency International, Fighting corruption in Ukraine: A serious challenge, Οκτώβριος 2012, http://www.transparency.org/news/feature/fighting_corruption_in_ukraine_a_serious_challenge.

¹⁸⁴ Οπ.υπ.183.

¹⁸⁵ Βλ. Foreign Affairs The Hellenic Edition, (Keatinge T.), *Ο χειρότερος εχθρός της Ουκρανίας: Γιατί η διαφθορά είναι πιο επικίνδυνη από τον Πούτιν*, Αύγουστος 2014, <http://foreignaffairs.gr/articles/69900/tom-keatinge/o-xeirateros-exthros-tis-oykranias?page=3>.

¹⁸⁶ Βλ. Corruption Perceptions Index 2013, <http://www.transparency.org/cpi2013/results>.

¹⁸⁷ Βλ. The Economist, *The curse of corruption in Ukraine: Ostrich zoo and vintage cars The fight against corruption is a steep uphill battle*, Ιούλιος 2014 <http://www.economist.com/news/europe/21604234-fight-against-corruption-steep-uphill-battle-ostrich-zoo-and-vintage-cars>.

τομείς είχαν κυρίως να κάνουν με το λιανικό εμπόριο, την υψηλή τεχνολογία, τη γεωργία καθώς και συναφείς βιομηχανίες. Οι μεγάλοι επιχειρηματίες χρηματοδοτούσαν διάφορα πολιτικά κόμματα, συμπεριλαμβανομένων των κομμουνιστικών και σοσιαλιστικών, χωρίς ιδεολογικές προτιμήσεις, αναζητώντας καθαρά το προσωπικό συμφέρον. Μερικές φορές αυτές οι προσωπικότητες του επιχειρηματικού κόσμου ανταγωνίζονταν ο ένας τον άλλον και κάποιες φορές συνεργάζοντουσαν. Ήταν πάνω απ' όλα dealmakers.¹⁸⁸

Στη δεκαετία του 1990, όλοι οι πραγματικά πλούσιοι Ουκρανοί έκαναν τα χρήματά τους από το εμπόριο φυσικού αερίου. Οι μεγάλες αμφιλεγόμενες ιδιωτικοποιήσεις στην Ουκρανία έλαβαν χώρα το 2002-2004, όταν η ολιγαρχία ήταν στο αποκορύφωμά της. Παρόλο που οι ολιγάρχες είχαν αυξήσει τον πλούτο τους περισσότερο από ποτέ, ο ανταγωνισμός από αναδύμενους μεγάλους επιχειρηματίες προκάλεσε την μέχρι τότε ολιγαρχία, κάτι το οποίο συνέβαλλε στην Πορτοκαλί Επανάσταση. Μετά την Πορτοκαλί Επανάσταση, η λαϊκή οργή στράφηκε εναντίον των ηγετών ολιγαρχών, οι οποίοι είχαν κάνει τη μετάβαση από τις εμπορικές συναλλαγές στην παραγωγή και ανέπτυξαν μεγάλες εταιρείες χάλυβα, με συγκριτικά διαφανείς και αποτελεσματικές εταιρικές δομές. Οι πιο σκιώδεις ολιγάρχες σε αντίθεση, ξέφευγαν από το κύριο βάρος της κριτικής. Οι πιο πετυχημένοι, διαφανείς και παραγωγικοί επιχειρηματίες βρισκόντουσαν στο επίκεντρο της δημόσιας οργής.¹⁸⁹

Η ειρωνεία είναι ότι όσο πιο παραγωγικοί γινόντουσαν οι ολιγάρχες, τόσο πιο απεχθείς γινόντουσαν. Οι άνθρωποι σιχαινόνταν τις ιδιωτικοποιήσεις περισσότερο από την καθαρή κλεψιά, διότι ήταν κάτι που αντιλαμβάνονταν με γυμνό μάτι. Δεν αντιδρούσαν όταν εκατομμύρια δολάρια έφευγαν μυστηριωδώς από το Δημόσιο Ταμείο, γιατί δεν το βλέπανε με γυμνό μάτι. Ο πλουτισμός από τις ιδιωτικοποιήσεις ήταν κάτι πολύ εμφανές στους απλούς ανθρώπους.¹⁹⁰

Οι ολιγάρχες κατηγορούνταν έντονα για αθέμιτο πλουτισμό, δωροδοκίες, κλεψιές και καλυμμένα εγκλήματα. Το βαθύτερο πρόβλημα σε αυτήν τη μετασοβιετική κοινωνία ήταν ότι άνομη, με την κυριολεκτική σημασία της λέξης.

¹⁸⁸Βλ. Shevtsova L., Aslund A., Way L., *The Maidan and Beyond*, Journal of Democracy, Vol.25, Issue.3, Ιούλιος 2014, σελ. 64 <http://www.journalofdemocracy.org/sites/default/files/Aslund-25-3.pdf>.

¹⁸⁹Βλ. Aslund A., *How Capitalism Was Built: The Transformation of Central and Eastern Europe, Russia, the Caucasus, and Central Asia*, Cambridge University Press, Cambridge Νοέμβριος 2012, σελ. 208.

¹⁹⁰Όπ.υπ.187.

Πλήθος καθημερινών, ανθρώπινων κανόνων, δεν ήταν κωδικοποιημένοι στο νομικό σύστημα. Χειρότερα ακόμα, κάποιοι από αυτούς τους απλούς κανόνες ήταν ποινικοποιημένοι. Υπό αυτές τις συνθήκες, ήταν δύσκολο να καθιερώσεις την απαίτηση για νόμιμη συμπεριφορά. Οι συμβάσεις έπρεπε να εκτελεστούν και οι πληρωμές να γίνουν στο κράτος, αλλά τα δικαστήρια δεν αναλάμβαναν κάτι τέτοιο.¹⁹¹

Συμπέρασμα

Μετά την ανάλυση αυτή, για την κατάσταση της μετασοβιετικής Ουκρανίας, συμπεραίνει κανείς ότι οι παράγοντες που καθορίζουν την ανάπτυξη μιας χώρας είναι ταυτόχρονα απλοί και πολύπλοκοι. Οι συσχετισμοί θέσεων, συμφερόντων, αναγκών και συγκυριών, δημιουργούν ένα πλαίσιο αντιφατικής δραστηριότητας.

Τελικά, το χτίσιμο του ουκρανικού έθνους δεν μπορεί να επιβληθεί ούτε από τους υψηλά ιστάμενους, ούτε από αυθόρμητα λαϊκά κινήματα ή λαϊκές εξεγέρσεις. Αυτό που χρειάζεται είναι μια ευρεία συζήτηση στην ουκρανική κοινωνία για τις παραμέτρους ενός μελλοντικού πολιτικού έθνους. Το χτίσιμο ενός τέτοιου έθνους αποτελεί προϋπόθεση για την οικοδόμηση μιας πολυπολιτισμικής, πολυεθνικής και κατά τα άλλα ποικιλόμορφης Ουκρανίας. Το ερώτημα όμως είναι ποιος θα συντονίσει μια τέτοια συζήτηση στον καθόλα απογοητευμένο ουκρανικό λαό.¹⁹²

¹⁹¹Βλ. Aslund A., *How Capitalism Was Built: The Transformation of Central and Eastern Europe, Russia, the Caucasus, and Central Asia*, Cambridge University Press, Νοέμβριος 2012, σελ. 209.

¹⁹²Βλ. Shumylo-Tapiola O., *Ukraine at Twenty: The Search for an Identity*, Carnegie Europe, Δεκέμβριος 2011 <http://carnegieeuropa.eu/publications/?fa=46170>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΚΑΙ ΡΩΣΙΑ

5.1 Εισαγωγή

Η Ρωσία έχει ισχυρούς αδελφικούς δεσμούς με την Ουκρανία που χρονολογούνται από τον ένατο αιώνα με την ίδρυση της Ρως του Κιέβου, το πρώτο ανατολικό σλαβικό κράτος, με πρωτεύουσα το Κίεβο. Η Ουκρανία ήταν τμήμα της Ρωσίας για αιώνες, και τα δύο κράτη συνέχισαν να ευθυγραμμίζονται στενά κατά τη σοβιετική περίοδο, όταν η Ουκρανία και η Ρωσία ήταν ξεχωριστές δημοκρατίες. "Η Δύση πρέπει να καταλάβει ότι, για τη Ρωσία, η Ουκρανία δεν μπορεί ποτέ να είναι απλά μια ξένη χώρα», έγραψε ο πρώην υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Henry Kissinger.¹⁹³

Ανάμεσα σε όλες τις χώρες που συνορεύουν με την Ουκρανία, η Ρωσική Ομοσπονδία αποτελεί τον σπουδαιότερο εταίρο της. Οι σχέσεις της Ουκρανίας με τη Μόσχα ήταν και είναι το βασικό θέμα της εξωτερικής πολιτικής της σε τέτοιο βαθμό, ώστε κάθε επιλογή της εξωτερικής πολιτικής της Ουκρανίας να προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό από το σχήμα των σχέσεων της με τη Ρωσία. Το γεγονός αυτό, είναι κυρίως συνέπεια της γεωγραφικής και γεωπολιτικής κατάστασης της Ουκρανίας, των πολιτικών, οικονομικών και πολιτιστικών δεσμών μεταξύ των δύο χωρών, καθώς και της αναπόφευκτα δεσπίζουσα θέση της Ρωσίας στις μεταξύ τους σχέσεις.¹⁹⁴

Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών ήταν ευμετάβλητες και εξαρτιόνταν σε μεγάλο βαθμό από την πολιτική ηγεσία της Ουκρανίας. Η διάλυση του ενιαίου οικονομικού συστήματος της ΕΣΣΔ οδήγησε σε πολλές δυσκολίες, τόσο τη Ρωσία όσο και την Ουκρανία. Η Ουκρανία, ωστόσο, έπρεπε να αντιμετωπίσει πιο σοβαρά προβλήματα, καθώς η εξάρτηση της από τη Ρωσία ήταν μεγαλύτερη. Ακόμα, παρά τις απόπειρες άσκησης πίεσης από τη ρωσική πλευρά, η Ουκρανία υπερασπίστηκε την οικονομική ανεξαρτησία της με μεγάλη αποφασιστικότητα. Οι πολιτικές τάξεις είχαν επίγνωση ότι, προκειμένου να αποκομίσουν όφελος από την οικονομική συνεργασία με τη Ρωσία, η Ουκρανία έπρεπε να διατηρήσει την ανεξαρτησία της.¹⁹⁵

Η Ουκρανία αποτελεί σημαντικό εμπορικό εταίρο της Ρωσίας στον τομέα της ενέργειας, καθώς μέσα από την Ουκρανική επικράτεια διέρχονται δύο στρατηγικής

¹⁹³Βλ. CFR, (McMahon R.) Ukraine in Crisis, Αύγουστος 2014 <http://www.cfr.org/ukraine/ukraine-crisis/p32540>.

¹⁹⁴Βλ. Olszafski T., *Ukraine and Russia: mutual relations and the conditions that determine them*, CES Studies, σελ.33 http://pdc.ceu.hu/archive/00002222/01/uk_ru_mutual_rel.pdf.

¹⁹⁵ Οπ.υπ.194, σελ.34.

σημασίας για τη Ρωσία & την ίδια την Ουκρανία αγωγοί μέσω των οποίων η Gazprom¹⁹⁶ εξάγει προς την Κεντρική Ευρώπη και τη Βαλκανική το 93% των αποθεμάτων του Φυσικού της Αερίου.¹⁹⁷

5.2 Ανασκόπηση της σχέσης Ρωσίας-Ουκρανίας μετά την ανεξαρτησία της το 1991

Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991, η Ρωσία και η Ουκρανία ήταν συνιδρυτές της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ)¹⁹⁸. Με βάση τους όρους που υιοθετήθηκαν το Δεκέμβριο του 1991, τα μέλη της σκόπευαν να αναπτύξουν δίκαια και αμοιβαία επωφελή συνεργασία σε πολλούς τομείς, συμπεριλαμβανομένου του εμπορίου. Στην πράξη, οι υπογράφωντες είχαν αντικρουόμενες απόψεις τόσο για το μέλλον της ΚΑΚ, όσο και για τη μορφή της εμπορικής συνεργασίας που θα έπρεπε να αναπτύξουν. Η Ρωσία αντιμετώπιζε την Κοινοπολιτεία ως εργαλείο επανένταξης των μετά-σοβιετικών περιοχών και στόχο της ήταν να χρησιμοποιήσει την οικονομική συνεργασία για να φέρει τα μέλη πιο κοντά σε πολιτικό επίπεδο.¹⁹⁹

Η Ουκρανία αρχικά θεώρησε την ΚΑΚ ως μέσο για ένα «πολιτισμένο διαζύγιο» από τις δημοκρατίες της πρώην ΕΣΣΔ. Με την πάροδο του χρόνου άρχισε να αποκτά ενδιαφέρον για οικονομική συνεργασία στα πλαίσια της Κοινοπολιτείας, επιδιώκοντας να ανακτήσει παλαιές αγορές ανεφοδιασμού και κυρίως τη Ρωσική

¹⁹⁶ Είναι η μεγαλύτερη εταιρία φυσικού αερίου της Ρωσίας. Η εταιρία διαθέτει όλα τα κύρια μέσα σχετικά με τις εγκαταστάσεις αερίου επεξεργασίας στη Ρωσία, λειτουργεί αγωγούς υψηλής πίεσης της χώρας και έχει (από το 2006) το νομικό μονοπώλιο των εξαγωγών. Άλλοι παραγωγοί φυσικού αερίου, όπως η δεύτερη μεγαλύτερη εταιρεία φυσικού αερίου της Ρωσίας Novatek, αναγκάζονται να χρησιμοποιούν τις εγκαταστάσεις της Gazprom για τη μεταφορά και την επεξεργασία. Η Gazprom ανήκει στους λεγόμενους εθνικούς πρωταθλητές. Μια έννοια που υποστηρίζει ο πρώην πρόεδρος της Ρωσίας Βλαντιμίρ Πούτιν, με τον οποίο οι μεγάλες επιχειρήσεις σε στρατηγικούς τομείς, αναμένεται όχι μόνο να επιδιώξει το κέρδος, αλλά και να προωθήσει τα εθνικά συμφέροντα της Ρωσίας. Για παράδειγμα, η Gazprom πωλεί φυσικό αέριο στο εσωτερικό της Ρωσίας σημαντικά στο πλαίσιο της παγκόσμιας τιμής αγοράς ως μια μορφή επιδότησης για το κοινό. Ωστόσο, η χαμηλότερη τιμή επιτρέπει, επίσης, τη Gazprom να είναι χαμηλότερη από τον ανταγωνισμό, ενώ παρουσιάζει μια εικόνα της την προαγωγή των συμφερόντων της Ρωσίας. Η εταιρία επιπρόσθετα ελέγχει περιουσιακά στοιχεία στον τραπεζικό, ασφαλιστικό, μέσα μαζικής ενημέρωσης, τις κατασκευές και τη γεωργία.

¹⁹⁷ Βλ. Τσακίρη Θ., *Επαναχαράσσοντας τον χάρτη: Η Γεωπολιτική των Κασπιανών Πετρελαίων και η Ρωσο-τουρκική Αντιπαράθεση στη Μείζονα Μέση Ανατολή*, Εταιρεία Κοινωνικών και Οικονομικών Μελετών, 1998, σελ.21.

¹⁹⁸ Όπως έχει αναφερθεί, η ΚΑΚ είναι περιφερειακός διεθνής οργανισμός του οποίου οι συμμετέχουσες χώρες είναι Πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες, που σχηματίστηκαν μετά την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης.

¹⁹⁹ Βλ. Szeptycki A., *Trade Relations between the Russian Federation and Ukraine*, PISM research papers, The Polish Institute of International Affairs, Αύγουστος 2008, σελ. 34.

αγορά.²⁰⁰ Οι ουκρανικές αρχές ήταν απρόθυμες απέναντι στις ρωσικές πρωτοβουλίες για στενότερη συνεργασία στο πλαίσιο της ΚΑΚ, τόσο σε πολιτικό όσο και σε εμπορικό επίπεδο. Ο λόγος ήταν ότι φοβούνταν πώς με αυτόν τον τρόπο θα αυξανόταν η εξάρτηση της Ουκρανίας από τη Ρωσία και θα παρεμποδιζόταν η οποιαδήποτε μορφή συνεργασίας με την Ε.Ε..²⁰¹

Τόσο η Ουκρανία και η Ρωσία έκαναν κάποια προσπάθεια να καταλήξουν σε μια συμφωνία όσον αφορά την εμπορική τους συνεργασία, καθορίζοντας σαφείς κανόνες και εγγύηση για σχετικά ελεύθερη πρόσβαση στις αντίστοιχες αγορές. Ωστόσο, τα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα των χωρών δεν συμβάδιζαν, με συνέπεια οι περισσότερες από τις πρωτοβουλίες να αποτύχουν σε σχέση με το επιθυμητό αποτέλεσμα. Πρωταρχικός στόχος της Ουκρανίας ήταν να επανακτήσει τις ρωσικές αγορές. Σκοπός ήταν να επωφεληθεί από την απελευθέρωση των διμερών εμπορικών ανταλλαγών.²⁰² Ωστόσο, οι ουκρανικές αρχές ήταν μάλλον επιφυλακτικές, απορρίπτοντας προτάσεις για στενότερη διμερή και πολυμερή εμπορική συνεργασία που θα μπορούσε να περιορίσει την ανεξαρτησία της Ουκρανίας και θα εμπόδιζε τη συνεργασία με άλλους εταίρους (κυρίως την Ε.Ε.).²⁰³ Η Ρωσία, με τη σειρά της, προσπάθησε να προστατεύσει τους εγχώριους προμηθευτές της εξακολουθώντας να χρησιμοποιεί την εξάρτηση της Ουκρανίας από το εμπόριο ως εργαλείο πίεσης, καθώς και την απελευθέρωση των εμπορικών συναλλαγών η οποία διαμορφωνόταν από τις παραχωρήσεις της Ουκρανίας σε πολιτικό επίπεδο.²⁰⁴

Το 1993, η Ρωσία και η Ουκρανία υπέγραψαν διμερή συμφωνία για το ελεύθερο εμπόριο. Η συμφωνία προέβλεπε ότι τα μέρη δεν θα επέβαλαν δασμούς, φόρους και άλλες σχετικές εισφορές στις εξαγωγές και εισαγωγές από το κράτος εταίρο.²⁰⁵ Όσον αφορά την εφαρμογή της, προέκυψαν πρακτικές δυσκολίες που σχετίζονταν τόσο με επιμέρους ρήτρες της όσο και με την απουσία πολιτικής βούλησης από την πλευρά της Ρωσίας. Το 1997, μαζί με τη συνθήκη Φιλίας, Συνεργασίας και Εταιρικής σχέσης (θα αναλυθεί παρακάτω), υπεγράφη συμφωνία

²⁰⁰Βλ. Anieri P., *Dilemmas of interdependence, Problems of Post-Communism* Vol. 44, Issue 1, 1997, www.epnet.com.

²⁰¹Οπ.υπ. 200.

²⁰²Βλ. Szeptycki A., *Trade Relations between the Russian Federation and Ukraine*, PISM research papers, The Polish Institute of International Affairs, Αύγουστος 2008, σελ. 29.

²⁰³Βλ. The World Bank, *Ukraine's Trade Policy. A Strategy for Integration into Global Trade*, Washington, D.C., 2005, σελ. 30–35.

²⁰⁴Οπ.υπ.203.

²⁰⁵Βλ. World Bank, *Free Trade Agreement between Ukraine and Russian Federation*, 1993 <http://wits.worldbank.org/GPTAD/PDF/archive/russia-ukraine.pdf>.

πάνω στις κύριες κατευθύνσεις της μακροπρόθεσμης οικονομικής, τεχνικής και επιστημονικής συνεργασίας. Προέβλεπε ότι το 1997-1998 θα εφαρμοζόταν η κατάργηση των δασμολογικών και μη δασμολογικών περιορισμών στις εμπορικές συναλλαγές, καθώς και η εισαγωγή κοινού δασμολογίου στις εμπορικές σχέσεις με τρίτες χώρες. Το έγγραφο δεν επικυρώθηκε ποτέ από την Ουκρανία και δεν εφαρμόστηκε ποτέ.²⁰⁶

Το 1998, η Ρωσία και η Ουκρανία υπέγραψαν συμφωνία οικονομικής συνεργασίας για την περίοδο 1998-2007.²⁰⁷ Το πρόγραμμα συνεργασίας προέβλεπε απελευθέρωση του υφιστάμενου καθεστώτος ελεύθερου εμπορίου με τον ταχύτερο δυνατό τρόπο, θέσπιση κοινών κανόνων σχετικά με την επιβολή έμμεσων φόρων στο μεταξύ τους εμπόριο, σταδιακή άρση των υφιστάμενων εμποδίων και εναρμόνιση των τελωνειακών συστημάτων Ρωσίας και Ουκρανίας (απλοποίηση των διαδικασιών) και ανταλλαγή στατιστικών στοιχείων. Το πρόγραμμα πάραυτα έμεινε στην αδράνεια και πραγματική βελτίωση στις οικονομικές σχέσεις των δύο χωρών, επετεύχθη μετά το 2000.²⁰⁸

Μετά τη λήξη του τελευταίου, τον Ιούνιο του 2007, οι αρχηγοί των κυβερνήσεων των δύο χωρών υπέγραψαν το πρόγραμμα οικονομικής συνεργασίας μεταξύ Ρωσικής Ομοσπονδίας και Ουκρανίας για την περίοδο 2008-2010. Επιπλέον, οι αρχηγοί κρατών υπέγραψαν το σχέδιο Δράσης Ρωσίας-Ουκρανίας για την περίοδο 2005-2006 και το σχέδιο δράσης μέχρι το 2009 που καθόριζε τις προτεραιότητες στις διμερείς τους σχέσεις. Τα εν λόγω έγγραφα προέβλεπαν ένα σύνολο μέτρων που αποσκοπούσαν στην εναρμόνιση του νομικού πλαισίου των οικονομικών σχέσεων, την εμβάθυνση στη συνεργασία στον τομέα του εμπορίου και της οικονομίας, των καυσίμων, της ενέργειας και της γεωργίας, την κατασκευή μηχανών, των μεταφορών και των επικοινωνιών, της βιομηχανικής πολιτικής, της ανάπτυξη αεροσκαφών, της επιστήμης και της τεχνολογίας, τη χρήση του χώρου και της πυρηνικής ενέργειας για ειρηνικούς σκοπούς.²⁰⁹

²⁰⁶Βλ. Olszafski T., *Ukraine and Russia: mutual relations and the conditions that determine them*, CES Studies, σελ.33 http://pdc.ceu.hu/archive/00002222/01/uk_ru_mutual_rel.pdf.

²⁰⁷ Οπ.υπ.206, σελ. 37.

²⁰⁸ Τα έγγραφα για επικύρωση της Συμφωνίας δεν κατατέθηκαν μέχρι τον Ιούλιο του 1999, το οποίο σημαίνει ότι καμία από τις προγραμματισμένες δράσεις της Συμφωνίας μέχρι το τέλος του 1998 δεν επετεύχθη. Το γεγονός αυτό είναι ενδεικτικό των σχέσεων μεταξύ Ουκρανίας-Ρωσίας και της αξίας των μεταξύ τους συμφωνιών την περίοδο εκείνη.

²⁰⁹Βλ. *Bilateral Economic Cooperation of Ukraine and Russia*, Razumkov Centre, National Security & Defence No.4, 2009,σελ.15, http://www.razumkov.org.ua/eng/files/category_journal/NSD108_eng_2.pdf.

Οι δύο πλευρές έχουν υπογράψει και έχουν θέσει σε ισχύ 58 διακρατικές και διακυβερνητικές συνθήκες και συμφωνίες και πολλά διμερή διαπεριφερειακά και διατμηματικά έγγραφα που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο έχουν σκοπό την ανάπτυξη της συνεργασίας στον οικονομικό τομέα.²¹⁰

Το 2010, δημιουργήθηκε η Ευρασιατική Τελωνειακή Ένωση (Euroasian Customs Union) με στόχο την οικονομική ένωση των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών. Τα ιδρυτικά της μέλη ήταν τρία (Ρωσία, Λευκορωσία και Καζακστάν) και στόχος της ένωσης ήταν η κατάργηση των δασμών μεταξύ των μελών, με στόχο τη θέσπιση κοινής εξωτερικής πολιτικής τιμολόγησης και την εξάλειψη των μη δασμολογικών φραγμών. Το Νοέμβριο του 2011, υπογράφηκε συμφωνία μεταξύ των ιδρυτικών μελών για τη δημιουργία της Ευρασιατικής οικονομικής Ένωσης (Eurasian Economic Union) η οποία τέθηκε σε ισχύ από την 1^η Ιανουαρίου 2015.²¹¹

Τέλη του 2014 υπέγραψαν συμφωνία ένταξης η Αρμενία και η Κιργισία.²¹² Στόχος της Ρωσίας είναι η Ένωση αυτή να αποτελέσει αντίβαρο στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μάλιστα μετά την υλοποίηση της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης από την Ε.Ε. (θα γίνει αναφορά στο επόμενο κεφάλαιο), η Ρωσία επιτάχυνε τις διαδικασίες για τη δημιουργία της Ευρασιατικής Οικονομικής Κοινότητας ασκώντας πίεση στην Ουκρανία για ένταξη σε αυτή. Οι δεσμοί μεταξύ των δύο χωρών όπως αναφέρθηκε αλλά και η γεωπολιτική σημασία της Ουκρανίας καθιστά ιδιαίτερης σημασίας την ένταξη της στην Ένωση. Η Ουκρανία όμως παραμένει σε καθεστώς παρατηρητή, καθώς δεν επιθυμεί την πλήρη ενσωμάτωση της σε μια Ρωσοκεντρική οικονομική ένωση.²¹³

Η ίδρυση της Ευρασιατικής Ένωσης αποτέλεσε μια προσπάθεια να αντιστραφεί η διάλυση της πρώην ΕΣΣΔ, μετατρέποντας την σε μια νέα Ευρασία. Ωστόσο, οι προσπάθειες προς την κατεύθυνση αυτή φαίνεται να συναντούν εμπόδια. Η πραγματική, αλλά μικρή Ευρασιατική Οικονομική Ένωση θα συνεχίσει να υπάρχει. Ο χρόνος θα δείξει αν θα είναι επιτυχής ή όχι. Αλλά το όνειρο μιας μεγάλης Ευρασίας κατακρημνίστηκε μετά τα τελευταία γεγονότα στην Ουκρανία (Όπως θα δούμε παρακάτω). Η «Ευρασία» θα εξακολουθήσει να περιορίζεται στα υπάρχοντα μέλη της, και σε μερικά μικρά και φτωχά κράτη τα οποία δε θα καταστήσουν απαραίτητα

²¹⁰Οπ.υπ.209.

²¹¹Βλ. Eurasian Economic Union, <http://www.eaeunion.org/?lang=en#about-history>.

²¹²Οπ.υπ.211

²¹³Βλ. Ντόκος Θ., *Στρατηγικό Αλφαβητάρι της κρίσης στην Ουκρανία*, Κείμενο εργασίας Νο 42, ΕΛΙΑΜΕΠ, Μάρτιος 2014, σελ.7.

την Ένωση ισχυρότερη. Το βασικό ερώτημα πλέον είναι πώς η Ευρασιατική Οικονομική Ένωση θα οικοδομήσει τις σχέσεις της με την Ευρωπαϊκή Ένωση.²¹⁴

5.3 Η Συνθήκη Φιλίας, Συνεργασίας και Εταιρικής Σχέσης (Treaty of Friendship, Cooperation and Partnership)

Η χερσόνησος της Κριμαίας ήταν κομμάτι της Ρωσίας μέχρι το 1954, όταν ο Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της ΕΣΣΔ Nikita Khrushchev, την έκανε «δώρο» στην Ουκρανία για τον εορτασμό των φιλικών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών. Ωστόσο, η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991, σήμαινε ότι η πλειοψηφία του ρωσικού πληθυσμού της Κριμαίας και η έδρα του Στόλου της Ρωσίας στη Μαύρη Θάλασσα ανήκαν πλέον στην ανεξάρτητη Ουκρανία, με αποτέλεσμα κάθε χώρα να μείνει με συγκρουόμενα συμφέροντα στην Κριμαία.²¹⁵

Η Κριμαία αποτελεί μια στρατηγική χερσόνησο ζωτικής σημασίας για τη Ρωσία και υπήρξε τμήμα της Ρωσικής Αυτοκρατορίας πάνω από τρεις αιώνες. Ανατολικά ακουμπάει στη Ρωσία και η στρατηγική της σημασία φάνηκε στον πόλεμο της Κριμαίας το 1854-1855 αλλά και στην εκστρατεία των Δυτικών κατά των μπολσεβίκων το 1919.²¹⁶ Με πληθυσμό σχεδόν 2 εκατομμυρίων (58% Ρώσοι, 24% Ουκρανοί, 18% Τάταροι) η Κριμαία φιλοξενεί τη ναυτική βάση της Σεβαστούπολης.²¹⁷ Μετά την απόσχιση της Ουκρανίας από την ΕΣΣΔ και ύστερα από πέντε χρόνια προσπάθειας, συζητήσεων και διπλωματικών διαπραγματεύσεων, η Ουκρανία και η Ρωσία κατέληξαν σε συμφωνία, η οποία υπεγράφη από τον Πρωθυπουργό της Ουκρανίας Pavlo Lazarenko και τον πρωθυπουργό της Ρωσίας Viktor Chernomyrdin, στις 28 Μαΐου, 1997. Αν και ήταν αναμενόμενο ότι Ο Ρώσος Πρόεδρος Boris Yeltsin θα υπογράψει τη ρωσο-ουκρανική Συνθήκη Φιλίας, Συνεργασίας και Εταιρικής Σχέσης, κάποιοι ανώτεροι αξιωματούχοι της Ουκρανίας

²¹⁴Βλ. Popescu N., *Eurasian Union: The Real, the Imaginary and the Likely*, Chaillot Papers, Institute for Security Studies, Σεπτέμβριος 2014, σελ. 34.

²¹⁵Βλ. Buba T., *Russo-Ukrainian Relations: Sevastopol and the Black Sea Fleet*, Vol. XIX, Issue 1, International Affairs Review at George Washington University, 2010 σελ.1, <http://www.iar-gwu.org/sites/default/files/articlepdfs/Russo-Ukrainian%20Relations.pdf>.

²¹⁶Βλ. Δασκαλάκης Ι., *Ερωτήματα, Σχόλια και Εκτιμήσεις, σχετικά με την Κρίση της Ουκρανία*, ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ, Περιοδική Έκδοση Ελληνικού Ινστιτούτου Στρατηγικών Μελετών, Τεύχος 75, Ιανουάριος-Φεβρουάριος-Μάρτιος 2014, σελ.13.

²¹⁷Βλ. Ντόκος Θ., *Στρατηγικό Αλφαβητάρι της κρίσης στην Ουκρανία*, Κείμενο εργασίας No 42, ΕΛΙΑΜΕΠ, Μάρτιος 2014, σελ.9.

πίστευαν ότι θα μπορούσε να επιτευχθεί μια ξεχωριστή συμφωνία σχετικά με το στόλο της Μαύρης Θάλασσας.

Συνοπτικά, οι δύο χώρες συμφώνησαν στα εξής: Η Ρωσία απέκτησε το 81.7% του στόλου αφού κατέβαλε στην Ουκρανία το ποσό των 526.5 εκατομμυρίων δολαρίων. Η Μόσχα διαγράφει ετησίως το ποσό των 97.75 εκατομμυρίων από το χρέος του Κιέβου για το δικαίωμα χρήσης των υδάτων της Ουκρανίας, των συχνοτήτων επικοινωνίας και για την μόλυνση του περιβάλλοντος που προκαλείται από τις επιχειρήσεις του Στόλου της Μαύρης Θάλασσας.²¹⁸ Σύμφωνα με την αρχική συμφωνία ο Ρωσικός Στόλος της Μαύρης Θάλασσας επρόκειτο να παραμείνει έως το 2017 αλλά με δεύτερη συμφωνία που υπογράφηκε στο Χάρκοβο το 2010, παρέτεινε τη διάρκεια της παρουσίας του ρωσικού Στόλου της Μαύρης Θάλασσας στη Σεβαστούπολη μέχρι το 2042, με μια επιπρόσθετη επιλογή για έως το 2017.²¹⁹ Επιπλέον, στο πλαίσιο της συμφωνίας το Κίεβο θα λαμβάνει έκπτωση 100 δολάρια σε περίπτωση που η τιμή του φυσικού αερίου υπερβαίνει τα 330 δολάρια ανά τόνο ή έκπτωση 30% εάν η τιμή είναι χαμηλότερη.²²⁰

5.4 Το φυσικό αέριο, η «βοήθεια» και τα συμφέροντα της Ρωσίας

5.4.1 Εισαγωγικά

Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, οι τιμές του φυσικού αερίου για την Ουκρανία δεν καθορίζονταν βάσει των νόμων της αγοράς, αλλά αποτελούσαν προϊόν διμερούς διαπραγμάτευσης. Κατά την περίοδο 2004-2005, το 80% περίπου των ρωσικών εξαγωγών αερίου προς την Ε.Ε. γινόταν μέσω της Ουκρανίας. Τα 2/3 των εσόδων της Gazprom, προέρχονταν από τις πωλήσεις αερίου μέσω των ουκρανικών αγωγών. Το αποτέλεσμα ήταν η Ουκρανία να πληρώνει για ίδιες ποσότητες, πολύ λιγότερα από όσα πλήρωναν οι Ευρωπαϊκές χώρες. Έχοντας το προνόμιο αυτό, η Ουκρανία ανέπτυξε μια ιδιαίτερα ενεργοβόρα βιομηχανία και αναδείχθηκε ως μία από τις πιο σπάταλες ενεργειακά χώρες παγκοσμίως. Όσο η κατανάλωση παρέμενε σε υψηλά επίπεδα, το χρέος της Ουκρανίας συσσωρευόταν και η Ρωσία άρχισε να

²¹⁸Βλ. Dale St., *The Russian-Ukrainian Friendship Treaty and the search for regional stability in Eastern Europe*, Δεκέμβριος 1997, σελ.51, <https://archive.org/stream/russianukrainian00stew#page/n3/mode/2up>.

²¹⁹Βλ. Wolczuk R., *Ukraine's Foreign and Security Policy 1991-2000*, Routledge, Αύγουστος 2003, σελ.36.

²²⁰Βλ. *Ιστορικές συμφωνίες Ρωσίας-Ουκρανίας: Παράταση παραμονής του ρωσικού στόλου στην Κριμαία με αντάλλαγμα φθηνότερο φυσικό αέριο*, KEPENE, Μάιος 2010, <http://ceregreece.org/>.

απαιτεί την απόκτηση της κυριότητας του ουκρανικού δικτύου, ως αντάλλαγμα για την αποπληρωμή του χρέους. Ο διακανονισμός του χρέους, οι ρωσικές κατηγορίες για υποκλοπή φυσικού αερίου από τους Ουκρανούς, καθώς και η πίεση της Ρωσίας για σύγκλιση της τιμής του φυσικού αερίου στην Ουκρανία με αυτές που επικρατούν στην υπόλοιπη Ευρώπη διαμόρφωσαν το πλαίσιο μέσα στο οποίο διαδραματίστηκαν οι ρωσοουκρανικές ενεργειακές διαφωνίες.²²¹

5.4.2 Η ενέργεια ως εργαλείο επιρροής

Οι πρώτες διαμάχες για τη διακοπή παροχής φυσικού αερίου στην Ουκρανία από τη Ρωσία ξεκίνησαν στη δεκαετία του 1990. Παρόλο που η Ρωσία μετέφερε φυσικό αέριο σε τιμές χαμηλότερες μερικές φορές από αυτές της εγχώριας κατανάλωσης της, η Ουκρανία δεν ήταν σε θέση να πληρώσει. Τα ουκρανικά χρέη συσσωρευόντουσαν, υπήρχαν περιστατικά κλοπής του αερίου από τους αγωγούς στην Ουκρανία και οι δύο χώρες απειλούσαν ότι θα αυξήσουν τις τιμές τους. Στην περίπτωση της Ρωσίας η αύξηση αφορούσε την εισαγωγή φυσικού αερίου στην Ουκρανία και από την πλευρά της Ουκρανίας αύξηση στους δασμούς για τη διαμετακόμιση του αερίου.²²² Από το 1999 τα δύο κράτη άρχισαν να βιώνουν την οικονομική ανάπτυξη και αγωνίστηκαν για την ένταξη τους στις παγκόσμιες αγορές.

Παρ' όλα αυτά, η διμερής σχέση τους σχετικά με το φυσικό αέριο παρέμενε σύμφωνα με το προηγούμενο καθεστώς, όταν η Gazprom προμήθευε την Ουκρανία με φυσικό αέριο σε πολύ χαμηλότερες τιμές από ό, τι σε πελάτες της Ε.Ε., επιδοτώντας ουσιαστικά έτσι, την οικονομία της Ουκρανίας. Η διαφορά στην τιμή έγινε ιδιαίτερα εμφανής από το 2003, καθώς οι ευρωπαϊκές τιμές του φυσικού αερίου – συνδεδεμένες κυρίως με τις διεθνείς τιμές πετρελαίου εσωτερικής καύσης και τις τιμές των καυσίμων – αυξήθηκαν παράλληλα.

Η Gazprom άρχισε να πιέζει για αύξηση των τιμών στην Ουκρανία.²²³ Συγκεκριμένα, το χειμώνα του 2005-2006, η εταιρία ανακοίνωσε αύξηση των τιμών από 50 δολάρια σε 230 δολάρια ανά τόνο. Μετά την άρνηση της Ουκρανίας να ακολουθήσει τη νέα τιμολόγηση, η Ρωσία έκοψε την προμήθεια φυσικού αερίου προς την Ουκρανία, ενώ συνέχισε τη διαμετακόμιση του αερίου προς την Ευρώπη. Η

²²¹Βλ. Economía, (Κοζεντίνου Ρ.), *Οι κρίσεις Ρωσίας - Ουκρανίας για το φυσικό αέριο και οι επιπτώσεις τους*, , Αύγουστος 2011, <http://www.economia.gr/el/article/entry/67>.

²²²Βλ. Pirani S., Stern J. and Yafimava K., *The Russo-Ukrainian Gas Dispute of January 2009: A Comprehensive Assessment*, Oxford Institute for Energy Studies, 2009, σελ. 5-11.

²²³ Οπ. υπ.222, σελ. 7.

Ουκρανία χρησιμοποίησε ποσότητες του αερίου αυτού για δική της κατανάλωση, με αποτέλεσμα η πίεση στους αγωγούς φυσικού αερίου σε πολλά κράτη μέλη της Ε.Ε. να μειωθεί. Σύμφωνα με τη συμφωνία που επετεύχθη μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών, η Gazprom παρέδωσε το φυσικό αέριο στη «RosUkrEnergo», μια ενδιάμεση εταιρεία που ανήκε στην Gazprom (το 50 τοις εκατό) και σε δύο Ουκρανούς επιχειρηματίες (οι οποίοι ήταν γνωστοί από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης για διαφθορά)²²⁴ στην τιμή των 230 δολαρίων ανά τόνο. Εκεί το ρωσικό αέριο ύστερα από μία μείξη 2/3 φθηνότερου είδους από την Κεντρική Ασία θα ξαναπωλούταν στην Ουκρανία στην τιμή των 95 δολάρια ανά τόνο.²²⁵ Οι τιμές ήταν υπό διαπραγματεύση σε ετήσια βάση και στην πορεία νέες διαμάχες προέκυψαν.

Το Μάρτιο του 2007, το ρωσικό μονοπώλιο έκοψε την παροχή φυσικού αερίου, για σύντομο χρονικό διάστημα, προς την Ουκρανία, όταν οι συνομιλίες με τον Ουκρανό ομότιμο της Naftogaz απέτυχαν. Όταν όμως ο τελευταίος απείλησε να κόψει την παροχή αερίου προς την Ε.Ε., τότε οι δύο πλευρές συμφώνησαν στην τιμή των 179.5 δολαρίων ανά τόνο.²²⁶

Τον Ιανουάριο του 2009, μια νέα σοβαρή ενεργειακή κρίση ξέσπασε μεταξύ των δύο πλευρών. Ορισμένα μέλη της Ε.Ε. έμειναν χωρίς αέριο για 13 μέρες, μετά τη διακοπή παροχής αερίου στην Ουκρανία από την Gazprom, λόγω χρεών της πρώτης και της αδυναμίας της να διαπραγματευτεί μια καινούργια συμφωνία. Η ουκρανική Naftogaz αρνούνταν να μεταφέρει το αέριο στην Ευρώπη, με το επιχείρημα ότι δεν είχε πλέον το λεγόμενο «τεχνικό αέριο» (technical gas) ή αέριο καύσιμο, που απαιτούνταν για να καταστεί δυνατή η διέλευση και το οποίο η μία πλευρά ήταν υποχρεωμένη να παρέχει.²²⁷ Οι εκπρόσωποι της Gazprom συναντούσαν δυσκολίες να διεξάγουν διαπραγματεύσεις με τους Ουκρανούς εταίρους τους, δεδομένου ότι λάμβαναν αντιφατικές οδηγίες από τον τότε Πρόεδρο Yushchenko και την

²²⁴Βλ. Pirani S., *Ukraine's Gas Sector*, Oxford Institute for Energy Studies, 2007, σελ.23, <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2010/11/NG21-UkrainesGasSector-SimonPirani-2007.pdf>.

²²⁵Βλ. Energy Information Agency (EIA), *Country Analysis Briefs: Ukraine*, 2007, www.eia.doe.gov.

²²⁶Βλ. Lindner R., *Stormy Relations between Kiev and Moscow*, SWP Comments, Απρίλιος 2008.

²²⁷Βλ. Kropatcheva E., *Playing Both Ends Against the Middle: Russia's Geopolitical Energy Games with the EU and Ukraine*, *Geopolitics*, Vol.16, 2011, σελ. 559, <http://dx.doi.org/10.1080/14650045.2011.520863>.

πρωθυπουργό Tymoshenko, οι οποίοι βρίσκονταν σε πολιτικό «πόλεμο» για την εξουσία.²²⁸

Τόσο η Ρωσία όσο και η Ουκρανία, ήλπιζαν να παρέμβει η Ε.Ε. για υποστήριξη. Για πρώτη φορά η Ε.Ε. έστειλε παρατηρητές στην Ουκρανία να ελέγχουν πώς και πόσο αέριο μεταφέρεται από τη Ρωσία μέσω της Ουκρανίας. Η Gazprom και η Naftogaz υπέγραψαν συμφωνίες, όχι μόνο σε σχέση με τις πληρωμές της Ουκρανίας, αλλά και για τους δασμούς που πλήρωνε η Ρωσία για τις υπηρεσίες διέλευσης, όπου η Ουκρανία επέμενε να προσαρμοστούν επίσης στις ευρωπαϊκές τιμές. Οι ρωσικές τιμές φυσικού αερίου για την Ουκρανία που καθορίστηκαν βάσει τύπου, συνδέθηκαν με τις διεθνείς τιμές πετρελαίου για τα επόμενα δέκα χρόνια και οι δασμοί διέλευσης που θα πλήρωνε η Gazprom στη Naftogaz αυξήθηκαν ομοίως.²²⁹

Την Άνοιξη του 2010, οι δύο πλευρές υπέγραψαν συμφωνία για τη μείωση της τιμής του φυσικού αερίου. Σύμφωνα με τους όρους της, η Ρωσία θα προέβaine σε μείωση της τιμής του φυσικού αερίου που θα πωλούνταν στην Ουκρανία κατά 30%. Σε αντάλλαγμα, η Ουκρανία θα επέτρεπε την παράταση της ρωσικής μίσθωσης στη ναυτική βάση του ουκρανικού λιμανιού της Μαύρης θάλασσας στη Σεβαστούπολη για άλλα 25 χρόνια με μία πρόσθετη πενταετή ανανέωση ως επιλογή (2042-2047).²³⁰

Την Άνοιξη του 2014 η Ρωσία αύξησε την τιμή του φυσικού αερίου και απαίτησε άμεση πληρωμή των χρεών προς την Gazprom προκαλώντας συνθήκες έντονης πίεσης στην ουκρανική οικονομία. Αυτή εντάθηκε από την διακοπή τροφοδοσίας τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου, η οποία υπέκρυπτε ένα βαθύτερο κίνητρο: Το καλοκαίρι είναι η περίοδος που γεμίζουν οι αποθήκες –η Ουκρανία διαθέτει από τους μεγαλύτερους αποθηκευτικούς χώρους στην Ευρώπη με χωρητικότητα περίπου στα 20 δισ. κυβικά μέτρα - για να καλυφθούν οι ανάγκες τού χειμώνα. Σε αυτή την περίπτωση, η ουκρανική αγορά κινδύνευε να «στερέψει» όταν η ζήτηση θα βρισκόταν στο ζενίθ, δηλαδή το διάστημα Νοεμβρίου-Μαρτίου, παρότι τα αποθέματά της επαρκούσαν μέχρι τις αρχές τού φθινοπώρου.²³¹ Μετά από μήνες τριμερής

²²⁸Βλ. Pirani S., Stern J. and Yafimava K., *The Russo-Ukrainian Gas Dispute of January 2009: A Comprehensive Assessment*, Oxford Institute for Energy Studies, 2009, σελ. 20.

²²⁹ Οπ. υπ. 224.

²³⁰Βλ. The Moscow Times, *Deal Struck on Gas, Black Sea Fleet*, , Απρίλιος 2010, <http://www.themoscowtimes.com/business/article/deal-struck-on-gas-black-sea-fleet/404501.html>.

²³¹Βλ. Foreign Affairs The Hellenic Edition, Φύλης Κ., *Η ενέργεια σε ρόλο... μπούνκερ: Από την Ουκρανία στο Ιράκ και από το φυσικό αέριο στον άνθρακα και τα σχιστολιθικά κοιτάσματα*, Σεπτέμβριος 2014, <http://foreignaffairs.gr/articles/69943/konstantinos-filis/i-energeia-se-rolo%E2%80%A6-mpoyunker?page=show> .

συνομιλίας μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ουκρανίας και Ρωσίας επιτεύχθηκε συμφωνία στις 30 Οκτωβρίου 2014.²³²

5.4.3 Συνοψίζοντας: Τα συμφέροντα της Ρωσίας

Η Ουκρανία είναι η πλησιέστερη χώρα προς την Ρωσία σε γλωσσικό και πολιτιστικό επίπεδο, ενώ υπάρχει μεγάλη αλληλεξάρτηση των δύο χωρών στον ενεργειακό τομέα ,(η Ρωσία παρέχει το ¼ του συνολικού αερίου που καταναλώνεται στην Ευρώπη και το 80 τοις εκατό από αυτό, διοχετεύεται μέσω της Ουκρανίας).²³³ Η ίδια η Ουκρανία καταναλώνει 56,2 δις. κυβ. μέτρα ετησίως.²³⁴ Κατά συνέπεια, η πολιτική επίδραση της Ρωσίας πάνω της είναι μεγάλη, κυρίως σε θέματα εξωτερικής πολιτικής. Η γεωστρατηγική θέση της Ουκρανίας ως «προστατευτικό μαξιλάρι»²³⁵ ανάμεσα σε Δύση και Ρωσία και η οικονομική εξάρτησή της από την Ρωσία , είναι οι πιο σημαντικοί λόγοι για τους οποίους το Κρεμλίνο δεν επιθυμεί αποδέσμευση της ουκρανικής εξωτερικής πολιτικής από τα φιλορωσικό πλαίσιο. Αντιθέτως, στόχος της είναι μια περιφερειακή ισορροπία δυνάμεων στην Ευρώπη πολύ διαφορετική από αυτή που οραματίζονται οι Ευρωπαίοι ηγέτες και σαφώς διαφορετική ενός μέρους του ουκρανικού πληθυσμού που επιθυμεί σύσφιξη σχέσεων με την Δύση.

²³²Βλ. BBC News, *Russia-Ukraine gas deal secures EU winter supply*, October 2014, <http://www.bbc.com/news/business-29842505>.

²³³Βλ. BBC News, *EU reaches gas deal with Ukraine*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8179461.stm>.

²³⁴Βλ. CIA, *The World Factbook: Russia*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>.

²³⁵Βλ. *Τι επιδιώκει η Ρωσία στην Κριμαία*, ΚΕΡΕΝΕ, Μάιος 2014, <http://ceregreece.org/%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%A E/%CF%84%CE%B9-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%8E%CE%BA%CE%B5%CE%B9-%CE%B7-%CF%81%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CF%81%CE%B9%CE%BC%CE%B1%CE%AF%CE%B1/>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΟΥΚΡΑΝΙΑ ΚΑΙ Ε.Ε.

6.1 Ανασκόπηση της σχέσης Ουκρανίας και Ε.Ε. μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης

Οι σχέσεις μεταξύ Ουκρανίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης καθιερώθηκαν για πρώτη φορά το Δεκέμβριο του 1991, όταν ο υπουργός Εξωτερικών της Ολλανδίας, που ασκούσε την προεδρία της Ε.Ε. την εποχή εκείνη, αναγνώρισε επίσημα την ανεξαρτησία της Ουκρανίας, εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το 1993, στις κατευθύνσεις κλειδιά για την ουκρανική εξωτερική πολιτική, η Ουκρανία εξέφρασε για πρώτη φορά τις φιλοδοξίες ένταξης της στην Ένωση.²³⁶ Στο κείμενο «οι βασικές κατευθύνσεις της εξωτερικής πολιτικής της Ουκρανίας», το οποίο υιοθετήθηκε την περίοδο αυτή, αναφέρεται ότι «προτεραιότητα της εξωτερικής πολιτικής της Ουκρανίας είναι η ένταξη της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, εφ' όσον αυτό δεν βλάπτει τα εθνικά συμφέροντα. Προκειμένου να διατηρηθεί η σταθερότητα των σχέσεων με την Ε.Ε., η Ουκρανία θα συμπεριλάβει μια συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας (Partnership and Cooperation Agreement)²³⁷, η εφαρμογή της οποίας θα αποτελέσει το πρώτο βήμα προς την Ένωση, με σκοπό αργότερα, την πλήρη ένταξη σε αυτή.

Μεταξύ των μετα-σοβιετικών κρατών, η Ουκρανία ήταν η μόνη που επιχείρησε μερική συμμετοχή τόσο στην ΚΑΚ όσο και στην Ε.Ε. τη δεκαετία του 1990. Από το 1996, επανειλημμένα είχε εκφράσει την πρόθεσή της να ενταχθεί στην Ε.Ε.. Στο εξής, η ουκρανική στρατηγική πολιτική ως προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση επιβεβαιώθηκε και αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της Στρατηγικής της ουκρανικής Ένταξης στην Ε.Ε., η οποία εγκρίθηκε με διάταγμα του Προέδρου της Ουκρανίας το 1998, και στο Πρόγραμμα της ουκρανικής ένταξης στην Ε.Ε., το οποίο εγκρίθηκε με διάταγμα του Προέδρου το 2000. Ειδικότερα, η στρατηγική ανακοίνωνε ότι η πλήρης ένταξη στην Ε.Ε. ήταν ένας μακροπρόθεσμος στρατηγικός στόχος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης της Ουκρανίας.²³⁸

Η υποστήριξη της Ουκρανικής Βουλής ως προς την Ευρωπαϊκή ενσωμάτωση της Ουκρανίας, ήταν εμφανής σε διάφορα κείμενα και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Η

²³⁶ Mission of Ukraine to the European Union, Ukraine-EU Relations, <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/ukraine-eu/relations>.

²³⁷ Βλ. Partnership and Co-operation Agreement between the European communities and their Member States, and Ukraine, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/october/tradoc_111612.pdf.

²³⁸ Βλ. Mission of Ukraine to the European Union, Ukraine-EU Relations, <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/ukraine-eu/relations>.

απόφαση της κρατικής ηγεσίας της Ουκρανίας, το Νοέμβριο του 2013 να αρνηθεί την υπογραφή της συμφωνίας Σύνδεσης Ε.Ε.-Ουκρανίας προκάλεσε την έναρξη της μαζικής ειρηνικής διαμαρτυρίας στην Ουκρανία με το όνομα "Euromaidan" εκφράζοντας τις ευρωπαϊκές φιλοδοξίες ενός μεγάλου μέρους του ουκρανικού λαού.²³⁹ (Βλ. επόμενο κεφάλαιο).

Με τη νίκη της Επανάστασης της Αξιοπρέπειας όπως ονομάστηκε (Revolution of Dignity ή Euromaidan) η Verkhovna Rada, η βουλή της Ουκρανίας το Μάρτιο του 2014 ενέκρινε το ψήφισμα «Περί επιβεβαίωσης της πορεία της Ουκρανίας προς την ένταξη της στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τα μέτρα προτεραιότητας προς αυτή την κατεύθυνση" επιβεβαιώνοντας πλέον τη μη αναστρεψιμότητα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης της Ουκρανίας, με επόμενο στόχο την ένταξη της στην Ευρωπαϊκή Ένωση.²⁴⁰ Η υπογραφή και επικύρωση της συμφωνίας Σύνδεσης Ουκρανίας - Ε.Ε. το 2014, ξεκίνησε μια διαδικασία ανάπτυξης ποιοτικής μορφής σχέσεων βάσει των αρχών της πολιτικής σύνδεσης και της οικονομικής ολοκλήρωσης.

Ένα από τα πιο ουσιαστικά και αποτελεσματικά μέσα για την ένταξη της Ουκρανίας στην ευρωπαϊκή κοινότητα ήταν η συνεργασία στο πλαίσιο του προγράμματος τεχνικής βοήθειας της Ε.Ε. για την Κοινοπολιτεία των Ανεξαρτήτων Κρατών (πρόγραμμα TACIS). Το πρόγραμμα TACIS αναπτύχθηκε από την Ε.Ε. με σκοπό την αρμονική και ισχυρή σύνδεση μεταξύ της Ε.Ε. και των κρατών εταίρων μέσω αναπτυξιακής βοήθειας και υποστήριξη της διαδικασίας μετάβασης στην αγορά και την ανάπτυξη των δημοκρατικών κοινωνιών.²⁴¹

Οι βασικές αρχές και το περιεχόμενο της πολιτικής της Ε.Ε. απέναντι στην Ουκρανία προσδιορίστηκαν γραπτώς από της διατάξεις της συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας (PCA) η οποία υπογράφηκε το 1994 και τέθηκε σε ισχύ το 1998.²⁴² Η PCA ξεκίνησε μια συνεργασία σε ευρύ φάσμα πολιτικών, οικονομικών, εμπορικών, και ανθρωπιστικών ζητημάτων. Η σύναψη της Συμφωνίας επέτρεψε την

²³⁹Βλ. Foreign Affairs (Grätz J.), *Revolution on Euromaidan, Yanukovych Seals His Fate -- And Ukraine's?*, Δεκέμβριος 2013, <http://www.foreignaffairs.com/articles/140368/jonas-graetz/revolution-on-euromaidan>.

²⁴⁰Βλ. Mission of Ukraine to the European Union, *Ukraine-EU Relations*, <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/ukraine-eu/relations>.

²⁴¹Βλ. Kuzmin D., Maksymenko I., *Analysis of the EU-Ukraine relations in the context of the association agreement and related documents and the EU 2014-2020 financial perspective*, Center for International Studies, 2012, σελ.24, <http://www.project-bridge.eu/datoteka/Actions2012/BRIDGE-ANALYSIS%20OF%20THE%20EU-UKRAINE%20RELATIONS.pdf>.

²⁴² Οπ. υπ. 241, σελ.15.

καθιέρωση ενός τακτικού διμερή διαλόγου μεταξύ της Ουκρανίας και της Ε.Ε. σχετικά με την πολιτική αλλά και διάφορα κλαδικά επίπεδα, επέτρεψε την εισαγωγή κανόνων εμπορίου βασισμένους στις αρχές της GATT / ΠΟΕ, καθώς επίσης και την καθιέρωση προτεραιοτήτων στην ουκρανική νομοθεσία για την προσαρμογή της στα ευρωπαϊκά πρότυπα και τις νόρμες, πάνω σε βασικούς τομείς της ουκρανικής οικονομίας. Επτά προτεραιότητες απαριθμούνται στη Συμφωνία εταιρικής σχέσης οι οποίες αφορούν: ενέργεια, εμπόριο και επενδύσεις, δικαιοσύνη και εσωτερικές υποθέσεις, προσαρμογή της νομοθεσίας της Ουκρανίας σε αυτή της Ε.Ε., προστασία του περιβάλλοντος, μεταφορές, διασυνοριακή συνεργασία, συνεργασία στους τομείς της επιστήμης, της τεχνολογίας και του χώρου.²⁴³

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (ΕΠΓ) αναπτύχθηκε το 2004 προκειμένου να προληφθεί η ανάδυση νέων διαχωριστικών γραμμών μεταξύ της διευρυμένης Ε.Ε. και των γειτόνων της.²⁴⁴ Η ΕΠΓ προήλθε από την ιδέα ότι «η Ε.Ε. πρέπει να στοχεύσει στην ανάπτυξη μιας ζώνης ευμάρειας και φιλικής γειτονίας- 'ένα δαχτυλίδι από φίλους'- με το οποίο θα απολαμβάνει στενές, ειρηνικές σχέσεις συνεργασίας».²⁴⁵ Η Ευρωπαϊκή Ένωση θεωρεί την Ουκρανία ως χώρα πρωταρχικής σημασίας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας. Οι βασικές αρχές της ΕΠΓ προέβλεπαν την εμβάθυνση της πολιτικής συνεργασίας και της οικονομικής ολοκλήρωσης μεταξύ της Ε.Ε. και των χωρών εταίρων. Λαμβάνοντας υπόψη την έλλειψη προοπτικών ένταξης στην ΕΠΓ, η Ουκρανία κήρυξε σε πολιτικό επίπεδο ότι μια τέτοια πολιτική δεν είναι παραδεκτή και δεν αντανάκλα τις ευρωπαϊκές φιλοδοξίες της.²⁴⁶

Το 2008, υπό την πίεση της Ουκρανίας και άλλων γειτονικών χωρών της, η Ε.Ε. υπέβαλε την πρόταση να εμβαθύνει τις σχέσεις με τους γείτονες της εξ ανατολών βάσει νέων αρχών. Η Ε.Ε. χρησιμοποίησε τις σχέσεις της με την Ουκρανία ως οδηγό για την περαιτέρω ανάπτυξη της συνεργασίας με τους ανατολικούς της γείτονες, βάσει των αρχών της πολιτικής σύνδεσης και της οικονομικής ολοκλήρωσης. Η νέα πρωτοβουλία ονομάστηκε Ανατολική Εταιρική Σχέση και ξεκίνησε το Μάιο του 2009, στο πλαίσιο της Διάσκεψης Κορυφής για την ανατολική εταιρική σχέση στην

²⁴³ Όπ.υπ.242, σελ. 15-16.

²⁴⁴ Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας,

http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.4.html.

²⁴⁵ Βλ. COM(2003) 104 final, Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours, http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf http://europa.eu.int/comm/external_relations/we/doc/com03_104_en.pdf.

²⁴⁶ Βλ. Mission of Ukraine to the European Union, Ukraine-EU Relations, <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/ukraine-eu/relations>.

Πράγα.²⁴⁷ Αφορούσε έξι χώρες εταίρους στην ανατολική Ευρώπη και το νότιο Καύκασο (πλην της Ρωσίας): την Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, τη Λευκορωσία, τη Γεωργία, τη Μολδαβία και την Ουκρανία. Η Ανατολική Εταιρική Σχέση της Ε.Ε. ήταν πρωτοβουλία της νέο ενταχθείσας στην Ε.Ε. Πολωνίας (επικουρούμενη από τη Φιλανδία) και είχε ως βασικό της στόχο κυρίως τον μεγαλύτερο ανατολικό της εταίρο, την Ουκρανία, και τη διατήρηση της προοπτικής ένταξής της στην Ε.Ε. καθώς και τον περιορισμό της Ρωσικής επιρροής. Χωρίς την Ουκρανία η Ανατολική Εταιρική Σχέση δεν έχει νόημα ύπαρξης.²⁴⁸

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η δεκαετής Συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας (PCA) έληγε το Μάρτιο του 2008, η Ουκρανία και η Ε.Ε. ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις το Μάρτιο του 2007, για μια νέα συμφωνία μεταξύ της Ουκρανίας και της Ε.Ε.. Πριν από την υπογραφή της νέας συμφωνίας, η PCA παρατάθηκε με αμοιβαία συμφωνία των δύο πλευρών.²⁴⁹ Από το Μάρτιο του 2007 και με την είσοδο της Ουκρανίας στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου το Φεβρουάριο του 2008, η Ουκρανία και η Ε.Ε. ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις για μια καινοτόμα Συμφωνία Σύνδεσης (Association Agreement). Πυρήνας της Συμφωνίας, ήταν η δημιουργία μιας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών, η οποία θα άνοιγε τους δρόμους προς την απελευθέρωση της κυκλοφορίας των αγαθών, των υπηρεσιών, των κεφαλαίων και των μη δασμολογικών μέσων της οικονομικής ρυθμιστικής πολιτικής.²⁵⁰ Η συμφωνία αυτή (Deep and Comprehensive Free Trade Area, DCFTA), αποτελεί βασικό στοιχείο της Συμφωνίας Σύνδεσης. Το Σεπτέμβριο του 2014, (μετά τα έντονα γεγονότα που προηγήθηκαν) τα δύο μέρη επικύρωσαν τελικά τη Συμφωνία Σύνδεσης, σχηματίζοντας έτσι τη νομική βάση της συνεργασίας τους με μεσοπρόθεσμη προοπτική.²⁵¹

²⁴⁷ Οπ. υπ. 246.

²⁴⁸ Βλ. Ντόκος Θ., *Στρατηγικό Αλφαβητάρι της κρίσης στην Ουκρανία, Κείμενο εργασίας* No 42, ΕΛΙΑΜΕΠ, Μάρτιος 2014, σελ.4.

²⁴⁹ Βλ. Joint Evaluation Report EU-Ukraine action plan, Μάρτιος 2008, http://eeas.europa.eu/ukraine/docs/ukraine_eu_joint_evaluation_2008_en.pdf.

²⁵⁰ -Ukraine Association Agreement "Guide to the Association Agreement", http://eeas.europa.eu/images/top_stories/140912_eu-ukraine-association-agreement-quick_guide.pdf.

²⁵¹ Βλ. Το ΕΚ επικυρώνει τη συμφωνία σύνδεσης Ε.Ε.-Ουκρανίας, Σεπτέμβριος 2014, <http://www.europarl.europa.eu/news/el/news-room/content/20140915IPR62504/html>.

6.2 Πρόγραμμα TACIS

Το πρόγραμμα TACIS λειτούργησε ως ένα από τα πολλά προγράμματα Επίσημης Αναπτυξιακής Βοήθειας (ΕΑΒ).

Στο πλαίσιο του προγράμματος TACIS, πέντε είδη βοήθειας δόθηκαν:²⁵²

- Εθνικά προγράμματα βάσει του Σχεδίου Δράσης (Action Plan)²⁵³
- Διαπεριφερειακά προγράμματα τα οποία περιελάμβαναν κοινά σχέδια για πολλές χώρες κυρίως στον τομέα της ενέργειας, την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος και της διακίνησης ναρκωτικών
- Προγράμματα διασυνοριακής συνεργασίας, που αφορούσαν στη βελτίωση του ελέγχου των συνόρων, στην ανάπτυξη της σύνδεσης των μεταφορών, κλπ. Το πρόγραμμα επεκτάθηκε στην Ουκρανία από το 1996 σε συνδυασμό με την προοπτική διεύρυνσης της Ε.Ε..
- Προγράμματα Πυρηνικής Ασφάλειας και ιδίως το πρόγραμμα αύξησης της πυρηνικής ασφάλειας στη λειτουργία των αντιδραστήρων
- Προγράμματα μικρών έργων. Η τόνωση των επενδύσεων την περίοδο 2000-2006 (σε ουκρανικά μεγέθη ήταν κατά μέσο όρο 600 εκατομμύρια), αναγνωρίστηκε ως προτεραιότητα του προγράμματος και το 25% του κόστους του θα είχε στόχο αυτό. Είχε προβλεφθεί ότι δίπλα σε μια παραδοσιακή μορφή τεχνικής βοήθειας, τα έργα θα περιελάμβαναν τη βιομηχανική συνεργασία μεταξύ των επιχειρήσεων των κρατών της ΚΑΚ και της Ε.Ε.. Η τεχνική βοήθεια της Ε.Ε. την περίοδο 2001-2003, με ετήσιο προϋπολογισμό άνω των 50 εκατομμυρίων ευρώ κατευθύνθηκε προς την ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών, την εκπαίδευση, την υποστήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, την αναμόρφωση του τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, τη δημιουργία του σύγχρονου τραπεζικού συστήματος και την ανάπτυξη της κοινωνικής πολιτικής στην Ουκρανία.²⁵⁴

²⁵²Βλ. Kuzmin D., Maksymenko I., *Analysis of the EU-Ukraine relations in the context of the association agreement and related documents and the EU 2014-2020 financial perspective*, Center for International Studies, 2012, σελ.24,
<http://www.project-bridge.eu/datoteka/Actions2012/BRIDGE-ANALYSIS%20OF%20THE%20EU-UKRAINE%20RELATIONS.pdf> .

²⁵³ Έγγραφο συνεργασίας της Ε.Ε. με την Ουκρανία το οποίο υπεγράφη το 1996, Βλ. υπ.249.

²⁵⁴Βλ. Tacis Interim Evaluation, Synthesis Report 1997,
http://ec.europa.eu/europeaid/how/evaluation/evaluation_reports/reports/tacis/951415_en.pdf.

Για την πυρηνική ασφάλεια και τη γενική οικονομική υποχρέωση της Ε.Ε. όσον αφορά τη βοήθεια προς την Ουκρανία σχετικά με το κλείσιμο του Τσερνομπίλ, το ποσό πλησίασε τα 1,2 δισεκατομμύρια ευρώ.²⁵⁵

Κατά την περίοδο 2004-2006, η Ε.Ε. χρηματοδότησε ενδεικτικό πρόγραμμα (212 εκατομμύρια ευρώ),²⁵⁶ ενδεικτικό πρόγραμμα TACIS για την πυρηνική ασφάλεια (117 εκατομμύρια ευρώ) και το πρόγραμμα «Γειτονία» στον τομέα της διασυνοριακής συνεργασίας (75 εκατομμύρια ευρώ).²⁵⁷

Τα Διακρατικά και «Άλλα» Έργα λάμβαναν ένα σχετικά υψηλό μερίδιο των κεφαλαίων της Ε.Ε.. Οι κατηγορίες αυτές περιελάμβαναν στοιχεία όπως πυρηνική ασφάλεια, εγκαταστάσεις και χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανακατασκευής και Ανάπτυξης (EBRD). Δεδομένου ότι μια υψηλή αναλογία των διακρατικών και άλλων έργων χρησιμοποιούνταν στην πράξη από τη Ρωσική Ομοσπονδία και την Ουκρανία, το συνολικό μερίδιο των χωρών αυτών στη συνολική χρηματοδότηση του προγράμματος Tacis ήταν υψηλότερη από αυτή που φαίνεται στο σχήμα 2 (Βλ. Παραρτήματα).²⁵⁸

6.3 Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας

Η ΕΠΓ αποτελεί το μεταγενέστερο όραμα για το μέλλον της Ε.Ε. και τη θέση της Ουκρανίας σε αυτή και ορίζεται σε δύο έγγραφα που αναπτύχθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Wider Europe - Neighborhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbors»²⁵⁹ και «On European Neighborhood Policy Instrument». Ο κύριος σκοπός των εγγράφων αυτών ήταν η διατήρηση της σταθερότητας στις δαπάνες της Ε.Ε. και η πρόληψη νέων απειλών που θα επεκτείνονταν έξω από το έδαφος της Ουκρανίας.

Οι Ευρωπαίοι έδειξαν να κατανοούν ότι ήταν προτιμότερο να μεταδώσουν τα πλεονεκτήματα της κοινωνικής ευημερίας στους νέους γείτονες και να ενισχύσουν τις φιλικές τους σχέσεις, αντί να εγείρουν ένα νέο τείχος γύρω από την Ευρώπη.

²⁵⁵Βλ. D'Anieri P., Kuzio T., *Aspects of the Orange Revolution I: Democratization and Elections in Post-Communist Ukraine*, Columbia University Press, NY, Νοέμβριος 2007, σελ.210.

²⁵⁶Βλ. National Indicative Programme, http://www.pedz.uni-mannheim.de/daten/edz-ma/gdex/03/nip_03_14_en.pdf.

²⁵⁷Βλ. European Commission, National Indicative Programme. Ukraine 2004-2006, 2003. http://ec.europa.eu/external_relations/ukraine/csp/nip_04_06_en.pdf.

²⁵⁸Βλ. Tacis Interim Evaluation, Synthesis Report 1997, http://ec.europa.eu/europeaid/how/evaluation/evaluation_reports/reports/tacis/951415_en.pdf.

²⁵⁹Βλ. COM(2003) 104 final, Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours, http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf.

Ειδικά μετά την πορτοκαλί επανάσταση του 2004 η οποία έφερε μια φιλοδυτική κυβέρνηση στην εξουσία, η Ε.Ε. αναγκάστηκε να σκεφτεί μια ειδική πολιτική για την Ουκρανία. Η χώρα έμοιαζε σαν να ήταν η επόμενη Πολωνία, η οποία εντάχθηκε στην Ε.Ε. το 2004, μετά από σημαντικές μεταρρυθμίσεις.²⁶⁰ Ταυτόχρονα, η Ε.Ε. δεσμεύτηκε να δώσει στην Ουκρανία οικονομική και τεχνική βοήθεια για την οργάνωση των συνοριακών σημείων και τη δημιουργία των συνοριακών υποδομών στα δυτικά σύνορα της Ουκρανίας με στόχο την πρόληψη της παράνομης, ανεξέλεγκτης μετανάστευσης, ιδίως για εργασία (για την υλοποίηση του προγράμματος 2004-2006, η Ε.Ε. διέθεσε 255 εκατ. ευρώ).²⁶¹

Σύμφωνα με τη λίστα των προγραμμάτων «γειτονίας» η Ουκρανία έλαβε μέρος σε τρία από αυτά: Συνεργασία Ουκρανίας, Πολωνίας και Λευκορωσίας, Συνεργασία Ουγγαρίας, Σλοβακίας και Ουκρανίας, καθώς και Συνεργασία της Ουκρανίας με τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Το νέο σχέδιο για την Ουκρανία το Μάιο του 2004 αφορούσε συνεργασία, αλλά όχι και κατ' επέκταση διεύρυνση.²⁶² Την περίοδο Ιανουαρίου - Μαρτίου 2004 τρεις γύροι διαβουλεύσεων έλαβαν χώρα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχετικά με την προετοιμασία του σχεδίου δράσης Ε.Ε.-Ουκρανίας για την υλοποίηση της πρωτοβουλίας «Wider Europe-Neighborhood». Το Σχέδιο Δράσης (Action Plan) Ε.Ε.-Ουκρανίας είναι το πρόγραμμα που αναπτύχθηκε μεταξύ των πλευρών, αμοιβαίας επωφελούς εταιρικής σχέσης στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας.²⁶³

Βασικό κίνητρο της νέας αυτής πολιτικής αποτέλεσε η ασφάλεια και η σταθερότητα της Ε.Ε.. Τα λόγια του Επιτρόπου της ΕΠΓ Ferrero-Waldner, δείχνουν ότι η ασφάλεια δεν αποτελεί απλά στόχο αλλά μάλλον ανάγκη καθώς δεν είναι απλώς ένα ζήτημα πολιτικής επιταγής αλλά ζήτημα συμφέροντος. «Εάν η Ευρώπη δεν εξάγει σταθερότητα θα εισάγει αστάθεια».²⁶⁴ Η ΕΠΓ συνδέεται περισσότερο με τις

²⁶⁰Βλ. Shumylo-Tapiola O., *Why Does Ukraine Matter to the EU?*, Carnegie Europe, Απρίλιος 2013 <http://carnegieeurope.eu/publications/?fa=51522#>.

²⁶¹Βλ. Kuzmin D., Maksymenko I., *Analysis of the EU-Ukraine relations in the context of the association agreement and related documents and the EU 2014-2020 financial perspective*, Center for International Studies, 2012, σελ.32, <http://www.project-bridge.eu/datoteke/Actions2012/BRIDGE-ANALYSIS%20OF%20THE%20EU-UKRAINE%20RELATIONS.pdf>.

²⁶²Βλ. COM(2004)373 final, *European Neighbourhood Policy Country Report Ukraine*, σελ.5, http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/country/ukraine_enp_country_report_2004_en.pdf.

²⁶³Βλ. EU-Ukraine Action Plan, <http://www.enpi-info.eu/library/content/eu-ukraine-action-plan-0>.

²⁶⁴Βλ. Hadfield A., *ENP and EMP: the Geopolitics of Enlargement Lite, The External Dimension of EU Justice and Home Affairs: Governance, neighbors, Security*, Houndmills, Palgrave MacMillan, 2009, σελ. 78.

ανησυχίες που περιγράφονται στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Ασφάλεια, παρά με τις κατευθύνσεις και τους στόχους στο έγγραφο της ΕΠΓ. Η προσπάθεια να δημιουργηθεί μια κοινότητα ασφάλειας γύρω από την Ε.Ε. με κύριο εταίρο την Ουκρανία είναι ένα πολυδιάστατο και δύσκολο έργο το οποίο αγγίζει μια διευρυμένη έννοια της ασφάλειας²⁶⁵: Διαχείριση κρίσεων και επίλυση «παγωμένων συγκρούσεων» (frozen conflicts), ασφάλεια στον ενεργειακό σχεδιασμό, τη διαχείριση των συνόρων, την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος, της εμπορίας ανθρώπων και ναρκωτικών, της παράνομης μετανάστευσης, την εξάπλωση μεταδοτικών ασθενειών και το ξέπλυμα χρήματος. Η λογική λοιπόν πίσω από την ΕΠΓ είναι η Ε.Ε. να επιλύσει τις ρίζες της ανασφάλειας στην περιοχή της μέσω της οικονομικής και πολιτικής μεταρρύθμισης των γειτόνων της. Ωστόσο, υπάρχει ανάγκη για μια πιο ισορροπημένη προσέγγιση μεταξύ των συμφερόντων ασφαλείας της Ε.Ε. και τη μετασχηματιστική ατζέντα του απαιτείται στο πλαίσιο της ΕΠΓ.²⁶⁶

Η ΕΠΓ αποτελεί την εντονότερη εμπλοκή της Ε.Ε. στην εγχώρια διαδικασία μεταρρυθμίσεων της Ουκρανίας. Ωστόσο, η μετασχηματιστική δύναμη της Ε.Ε. στο πλαίσιο της ΕΠΓ παραμένει περιορισμένη λόγω των ελλείψεων της ίδιας της πολιτικής αλλά και των εγχώριων απρόοπτων καταστάσεων στην πολιτική ζωή της Ουκρανίας. Το πιο σημαντικό είναι, ότι η εσωτερική κατάσταση των χωρών της ΕΠΓ επηρεάζει την επιτυχία της ΕΠΓ. Ακόμη και αν η χώρα έχει θέληση να προχωρήσει ένα βήμα παρακάτω, χωρίς τις απαιτούμενες εσωτερικές συνθήκες (π.χ. την ανάπτυξη βούλησης της ελίτ για εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων) είναι δύσκολο να εφαρμοστεί με επιτυχία το Σχέδιο Δράσης. Λόγω αυτού, το σχέδιο Δράσης της Ουκρανίας θα μπορούσε να εφαρμοστεί μόνο επιλεκτικά με αποτέλεσμα η επίδραση της ΕΠΓ στη χώρα να εξακολουθεί να είναι περιορισμένη.²⁶⁷

Οι αδυναμίες της ΕΠΓ αυτής καθεαυτής, είχαν επιπτώσεις και στην εφαρμογή της πολιτικής. Η ασάφεια του Σχεδίου Δράσης και των κινήτρων και ο αποκλεισμός της προοπτικής ένταξης στην πολιτική της ΕΠΓ περιόριζε την κινητήρια επίδραση της ΕΠΓ στην Ουκρανία. Επιπλέον, οι διαφορετικές προσδοκίες της Ε.Ε.

²⁶⁵ Οπ.υπ.264, σελ.79.

²⁶⁶Βλ. Yilmaz G., *Enlargement without accession: The European neighborhood policy and the case of Ukraine*, Conference Paper, UACES, Σεπτέμβριος 2008, σελ. 20, http://uaces.org/documents/papers/0801/2008_Yilmaz.pdf.

²⁶⁷Βλ. Hadfield A., *ENP and EMP: the Geopolitics of Enlargement Lite, The External Dimension of EU Justice and Home Affairs: Governance, neighbors, Security*, Houndmills, Palgrave MacMillan, 2009, σελ. 79.

και της Ουκρανίας δημιουργούσαν μια ασύμμετρη συνεργασία στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας. Το άθροισμα όλων αυτών των παραγόντων δημιούργησε μια πραγματιστική προσέγγιση στις σχέσεις Ε.Ε.-Ουκρανίας. Και τα δύο μέρη επικεντρώθηκαν στα βραχυπρόθεσμα κέρδη από την ΕΠΓ. Για παράδειγμα, η Ουκρανία προσπάθησε και προσπαθεί να έχει μερίδιο στην εσωτερική αγορά της Ε.Ε. χωρίς να εγκαταλείψει την προοπτική ένταξης της. Η Ε.Ε., σε αντίθεση, επικεντρώνεται στη σταθεροποίηση της Ουκρανίας και στο να καταστεί η χώρα «ο ιδανικός γείτονας», χωρίς προοπτική ένταξης. Η λογική της Ε.Ε. πάραυτα ήταν να επικεντρωθεί στην επιτυχία της Συμφωνίας.²⁶⁸ Ακόμη και εάν η Ουκρανία δεν εφήρμοζε το σχέδιο δράσης εξ ολοκλήρου, η Ε.Ε. προτιμούσε να δει θετικά έστω και μερική εφαρμογή της πολιτικής.

6.4 Ανατολική Εταιρική Σχέση

Η Ουκρανία έχει από καιρό θεωρηθεί ως ο ακρογωνιαίος λίθος της ΑΕΣ. Ξεπερνάει κατά πολύ τις άλλες πέντε χώρες σε έκταση και πληθυσμό και βρίσκεται σε στρατηγικό σημείο μεταξύ της Ρωσίας και των ανατολικών συνόρων της Ε.Ε.. Όταν τον Ιανουάριο του 2009 η Ρωσία διέκοψε την παροχή φυσικού αερίου στην Ουκρανία, αυτό έπληξε τα νοικοκυριά της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ποιότητα ζωής στην Ε.Ε. επηρεάστηκε άμεσα όχι μόνο λόγω ενεργειακού εφοδιασμού αλλά και λόγω του πολιτικού και εμπορικού τοπίου των ανατολικών γειτόνων της. Έγινε έντονα αισθητό ότι τα συμφέροντα της Ε.Ε. -όλων των κρατών-μελών της- είναι στενά συνδεδεμένα με τις εξελίξεις στις χώρες των ανατολικών συνόρων της.²⁶⁹

Την επόμενη εβδομάδα, τα κράτη-μέλη συζήτησαν για πρώτη φορά τις προτάσεις της Επιτροπής για μια φιλόδοξη, νέα «ανατολική εταιρική σχέση» με την Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, τη Λευκορωσία, τη Γεωργία, τη Μολδαβία και την Ουκρανία. Για την Ουκρανία η ΑΕΣ είχε δύο όψεις: μία θετική και μία αρνητική. Από τη μία πλευρά, δεν ανταποκρινόταν στις προσδοκίες της Ουκρανίας για την ένταξη στην Ε.Ε.. Αν και αυτές οι προσδοκίες είχαν κυρίως θεωρητική-δηλωτική μορφή και δεν υποστηρίζονταν από ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις των διαδικασιών, η προοπτική ένταξης της στην Ε.Ε. ήταν ανέκαθεν ένα κριτήριο σύμφωνα με το οποίο

²⁶⁸Βλ. Yilmaz G., *Enlargement without accession: The European neighborhood policy and the case of Ukraine*, Conference Paper, UACES, Σεπτέμβριος 2008, σελ. 20 http://uaces.org/documents/papers/0801/2008_Yilmaz.pdf.

²⁶⁹Βλ. Christou G., Croft S., *European 'Security' Governance*, Routledge, Ιούλιος 2014, σελ.82.

η Ουκρανία αξιολογούσε τις πολιτικές της Ε.Ε.. Επιπλέον, η ΑΕΣ επικρίθηκε στην Ουκρανία για την υποχρηματοδότηση της, η οποία θεωρήθηκε ότι αντανάκλα μια έλλειψη δέσμευσης από την πλευρά της Ε.Ε.. Από την άλλη, η θετική πλευρά της υπόθεσης είναι ότι η Ουκρανία δεν θεωρείτο πλέον «γείτονας» απλά, αλλά «εταίρος» (partner). Οι πολιτικοί της Ουκρανίας μέχρι ένα σημείο, αντιλήφθηκαν την προστιθέμενη αξία της Συμφωνίας την οποία θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν.²⁷⁰

Η Ουκρανία στα πλαίσια της ΑΕΣ επικεντρώθηκε σε δύο στόχους σε σχέση με την Ε.Ε.: στη μετακίνηση χωρίς βίζα και στη Συμφωνία Σύνδεσης με βασικό συστατικό τη Συμφωνία για τη ζώνη ελεύθερων συναλλαγών (DFCTA). Το Νοέμβριο του 2010 κατά τη διάρκεια της Διάσκεψης Ε.Ε.-Ουκρανίας, η Ε.Ε. παρουσίασε στην Ουκρανία το Σχέδιο Δράσης σχετικά με τη βίζα, περιγράφοντας τις σχετικές μεταρρυθμίσεις που θα έπρεπε να προβεί η Ουκρανία προκειμένου να καταστεί επιλέξιμη για ταξίδια χωρίς βίζα στην Ε.Ε.. Η εξέλιξη αυτή είναι αρκετά σημαντική, αφού μέχρι τότε η Ε.Ε. απέφευγε τις δεσμεύσεις για κάτι τέτοιο.²⁷¹ Μέσα στις προτάσεις της ΑΕΣ υπάρχουν κάποιες με αρκετό ενδιαφέρον για την Ουκρανία. Για παράδειγμα, το Comprehensive Institution Building program (CIB) και τα Περιφερειακά προγράμματα Ανάπτυξης αποτέλεσαν νέες πολιτικές της Ε.Ε. προς την Ουκρανία. Το πιο αξιοσημείωτο από αυτά και το οποίο αποτελεί μεγάλη ανάγκη για την ανάπτυξη της Ουκρανίας είναι το πρόγραμμα CIB, το οποίο αποσκοπούσε στη μεταρρύθμιση των κρατικών θεσμών σε επιλεγμένες περιοχές.²⁷²

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα κονδύλια τα οποία διέθεσε η Ε.Ε. προς τις χώρες της ΑΕΣ ήταν: Αρχικά το 2009, το ποσό των 600 εκατομμυρίων ευρώ, το οποίο αυξήθηκε στα 1,9 δισεκατομμύρια ευρώ κατά τη διάρκεια 2010-2013. Ο μεγαλύτερος δικαιούχος της χρηματοδότησης αυτής ήταν η Ουκρανία.²⁷³

6.5 Συνοψίζοντας: Τα συμφέροντα της Ε.Ε.

Η Ε.Ε. είναι ο μεγαλύτερος χορηγός βοήθειας προς την Ουκρανία. Η συνολική βοήθεια από το 1991 ανήλθε σε περισσότερα από 1 δις ευρώ. Το ποσό αυτό

²⁷⁰Βλ. Solonenko I., *Added Value? Eastern Partnership and EU-Ukraine Bilateral Relations*, IPG, Μάρτιος 2011 http://library.fes.de/pdf-files/ipg/2011-3/11_solonenko.pdf.

²⁷¹Βλ. Solonenko I., *Added Value? Eastern Partnership and EU-Ukraine Bilateral Relations*, IPG, Μάρτιος 2011 http://library.fes.de/pdf-files/ipg/2011-3/11_solonenko.pdf.

²⁷²Βλ. Annual Action Programme 2012 for Ukraine, http://ec.europa.eu/europeaid/documents/aap/2012/af_aap_2012_ukr.pdf.

²⁷³Βλ. Jatrás J., *The Eastern Partnership: Time to Pull the Plug on an Idea Whose Moment Never Came*, AIU, Μάρτιος 2013, <http://www.aminuk.org/index.php?idmenu=12&idsubmenu=350&language=en#.VTzzUtlmko>.

περιλαμβάνει τεχνική βοήθεια μέσω του προγράμματος TACIS, μακροοικονομική χρηματοδοτική βοήθεια, και ανθρωπιστική βοήθεια. Η τεχνική βοήθεια μέσω του προγράμματος TACIS στον τομέα της πυρηνικής ασφάλειας και μόνο, ανήλθε πάνω από 260 εκατομμύρια ευρώ την περίοδο 1991-2003.²⁷⁴

Ο διάλογος της Ε.Ε. για την Ουκρανία είναι σπάνια για την ίδια την Ουκρανία ή τα συμφέροντα της Ε.Ε. εκεί. Κατά κύριο λόγο είναι για τη διεύρυνση της Ε.Ε. και τη Ρωσία. Σε αμφότερα τα θέματα, οι θέσεις των κρατών μελών της Ε.Ε. είναι ασυμβίβαστες. Πάραυτα, η Ουκρανία είναι σημαντική για ολόκληρη την Ε.Ε., όσον αφορά την πολιτική σταθερότητα, την ασφάλεια και τα θέματα ενέργειας.²⁷⁵

Για παράδειγμα, όσον αφορά την πολιτική σταθερότητα, η κακή διακυβέρνηση της Ουκρανίας μπορεί να αυξήσει σημαντικά τη ροή των μεταναστών από την Ουκρανία προς τις χώρες της Ε.Ε.. Μια Ουκρανία σε καθοδική πορεία, επισκιάζει όλη την ΑΕΣ και υπονομεύει όλη την αξία της στην περιοχή. Επιπλέον, η δυνατότητα για ισχυρότερους οικονομικούς και εμπορικούς δεσμούς μεταξύ της Ε.Ε. και της Ουκρανίας είναι μείζονος σημασίας. Η Ουκρανία προσφέρει μια αγορά 45 εκατομμυρίων καταναλωτών, και το 70 τοις εκατό της καλλιεργήσιμης γης της, αποτελεί μερικά από τα πιο γόνιμα εδάφη στην Ευρώπη.²⁷⁶ Για να συμβεί κάτι τέτοιο, και οι επιχειρήσεις της Ε.Ε. να είναι πρόθυμες να επενδύσουν σε συναλλαγές με την Ουκρανία, η χώρα πρέπει να βελτιώσει δραματικά το επιχειρηματικό της κλίμα. Σύμφωνα με την έκθεση Doing Business 2013 της Παγκόσμιας Τράπεζας κατατάσσεται στη θέση 137 από 185 χώρες όσον αφορά την ευκολία του επιχειρείν²⁷⁷ και στη θέση 73 από 144 χώρες, σύμφωνα με την Παγκόσμια Έκθεση Ανταγωνιστικότητας του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ για το 2012-2013.²⁷⁸

Παρά τις προσπάθειες της Ρωσίας να ανακατευθύνει την προμήθεια του φυσικού αερίου προς την Ε.Ε. μέσω του συστήματος διαμετακόμισης φυσικού αερίου της Λευκορωσίας και του αγωγού Nord Stream, η Ουκρανία παραμένει η πιο σημαντική χώρα διαμετακόμισης ρωσικού φυσικού αερίου με προορισμό την Ε.Ε..

²⁷⁴ Βλ. COM(2004)373 final, European Neighbourhood Policy Country Report Ukraine, σελ.4 http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/country/ukraine_enp_country_report_2004_en.pdf.

²⁷⁵ Βλ. Shumylo-Tapiola O., *Why Does Ukraine Matter to the EU?*, Carnegie Europe, Απρίλιος 2013 <http://carnegieeurope.eu/publications/?fa=51522#>.

²⁷⁶ Οπ. υπ.275.

²⁷⁷ Βλ. World Bank Doing Business 2013, <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB13-full-report.pdf>.

²⁷⁸ Βλ. World Economic Forum (Schwab K.), *The Global Competitiveness Report 2012–2013*, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf.

Σήμερα, δώδεκα κράτη μέλη της Ε.Ε. λαμβάνουν φυσικό αέριο μέσω του ουκρανικού συστήματος διαμετακόμισης, το οποίο είναι σε σχετικά κακή κατάσταση και χρειάζεται να εκσυγχρονιστεί σημαντικά. Η Ουκρανία προσφέρει επίσης ενεργειακούς πόρους που χρειάζεται η Ε.Ε.. Είναι ένας από τους μεγαλύτερους παραγωγούς ηλεκτρικής ενέργειας στην Ευρώπη. Επιπλέον, έχει σημαντική ποσότητα φυσικού αερίου και σχιστολιθικού πηγές αερίου που έχουν αρχίσει να αναπτύσσονται.²⁷⁹

²⁷⁹Βλ. Shumylo-Tapiola O., *Why Does Ukraine Matter to the EU?*, Carnegie Europe, Απρίλιος 2013 <http://carnegieeurope.eu/publications/?fa=51522#>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΟΥΚΡΑΝΙΚΗ ΚΡΙΣΗ – ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΜΕΤΑ ΤΟ 2010

Τα βήματα που έκανε η κυβέρνηση της Ουκρανίας μετά το 2010, όταν ανέλαβε την εξουσία ο Viktor Yanukovich, έκανε τους παρατηρητές να πιστεύουν ότι το Κίεβο ήταν αποφασισμένο να υπογράψει τη Συμφωνία Σύνδεσης με την Ε.Ε.. Σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις, το βήμα αυτό υποστηρίχθηκε από μεγάλο μέρος του πληθυσμού (σύμφωνα με μια δημοσκόπηση του Νοεμβρίου από την GfK, το 45% των πολιτών επιθυμούσαν μια στενότερη σχέση με την Ε.Ε., ενώ το 14% τάχθηκε υπέρ της Τελωνειακής Ένωσης).²⁸⁰ Από το Σεπτέμβριο του 2013, το ουκρανικό κοινοβούλιο άρχισε να περνάει γρήγορα τους λεγόμενους «ευρωπαϊκούς νόμους», το οποίο ήταν προϋπόθεση των Βρυξελλών για την υπογραφή της συμφωνίας κατά τη Σύνοδο Κορυφής του Βίλνιους.

Καθώς πλησίαζε η Σύνοδος Κορυφής η πίεση από την Ρωσία αύξανε. Η κορύφωση της επήλθε τον Αύγουστο όταν κήρυξε εμπάργκο στα εισαγόμενα προϊόντα από την Ουκρανία. Ως εκ τούτου, ένα σημαντικό μέρος των ουκρανικών εξαγωγών προς τη Ρωσία είχε μπλοκαριστεί για μια εβδομάδα. Με τον τρόπο αυτό, η Μόσχα έστειλε στο Κίεβο ένα προειδοποιητικό μήνυμα, που έδειχνε ότι η υπογραφή της συμφωνίας με την Ε.Ε. θα περιόριζε σημαντικά την πρόσβαση των ουκρανικών προϊόντων στη ρωσική αγορά (τα οποία ισοδυναμούν με το ένα τρίτο του συνόλου των εξαγωγών της Ουκρανίας).²⁸¹ Όπως φάνηκε, αυτή ήταν η καθοριστική στιγμή για την απόφαση της ουκρανικής κυβέρνησης να αναθεωρήσει την υφιστάμενη πολιτική της για την υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης.

Η τελευταία σοβαρή και άμεση απειλή αυτή εκφράστηκε από τον κ Medvedev αρχές Νοεμβρίου του 2013, σε σχέση με τις ληξιπρόθεσμες οφειλές της Ουκρανίας για τις εξαγωγές ρωσικού φυσικού αερίου (που ανέρχονταν περίπου στα 900 εκατομμύρια δολάρια από τον Αύγουστο του 2013).²⁸² Ο Πρωθυπουργός Medvedev απαίτησε έγκαιρη αποπληρωμή του χρέους, απέρριψε μια νέα ρωσική πίστωση και

²⁸⁰Βλ. Pifer S., Thoburn H., Viktor Yanukovich: *Losing Europe...and Losing the Ukrainian Public?*, Brookings, Νοέμβριος 2013 <http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2013/11/18-viktor-yanukovich-losing-europe-ukrainian-public-pifer-thoburn>.

²⁸¹Βλ. The Economist, *Trading insults: A trade war sputters as the tussle over Ukraine's future intensifies*, Αύγουστος 2013 <http://www.economist.com/news/europe/21583998-trade-war-sputters-tussle-over-ukraines-future-intensifies-trading-insults>.

²⁸²Βλ. Reuters, (Adler S., Heritage T.), *Russian PM plays down 'gas war' talk, warns Ukraine on EU*, , Νοέμβριος 2013 <http://www.reuters.com/article/2013/11/01/us-russia-medvedev-ukraine-idUSBRE9A00K820131101>.

απαίτησε προπληρωμή για συμπληρωματική παροχή φυσικού αερίου (το οποίο προβλεπόταν από την ισχύουσα σύμβαση με την Gazprom), υποδηλώνοντας ότι αν χρειαζόταν η Ουκρανία θα έπρεπε να ζητήσει αντ'αυτού, οικονομική ενίσχυση από την Ε.Ε..²⁸³ Εν τω μεταξύ, η Ουκρανία δεχόταν πιέσεις και από το ΔΝΤ, το οποίο καλούσε την κυβέρνηση για μείωση των δημοσιονομικών δαπανών και αύξηση των εγχώριων τιμολογίων του φυσικού αερίου, καθώς και την εφαρμογή μιας σειράς από άλλες αντιλαϊκές μεταρρυθμίσεις πριν από την καταβολή νέας χρηματοδότησης.²⁸⁴

Η απόφαση του Κιέβου θα πρέπει να εξεταστεί όχι μόνο στο πλαίσιο της αυξανόμενης πίεσης από τη Ρωσία, αλλά κυρίως στο πλαίσιο των εγχώριων συνθηκών της Ουκρανίας, συμπεριλαμβανομένης της δυσχερούς οικονομικής κατάστασης της. Από τα μέσα του 2012 η οικονομία της Ουκρανίας ήταν σε επιδείνωση. Η συνεχής πτώση του ΑΕΠ (περίπου 1% το τρέχον έτος) και της βιομηχανικής παραγωγής, οι μειωμένες εξαγωγές, και η πτώση στις επενδύσεις και την εγχώρια ζήτηση, ήταν απόδειξη της κατάστασης αυτής. Την ίδια στιγμή, η λήξη της προθεσμίας για την αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους (περίπου 10 δισεκατομμύρια το 2013, 8 δισεκατομμύρια δολάρια, το 2014) οδήγησε σε απότομη μείωση των συναλλαγματικών διαθεσίμων.²⁸⁵

Στην τρέχουσα οικονομική κατάσταση, η ουκρανική κυβέρνηση δήλωσε ότι δεν έχει την πολυτέλεια να υπογράψει και να εφαρμόσει τις διατάξεις της Συμφωνίας Σύνδεσης. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, οι επιπτώσεις της συμφωνίας στην οικονομία της Ουκρανίας κατά την αρχική περίοδο θα είναι αρνητικές, σε συνδυασμό με την κατάργηση των δασμολογικών φραγμών, το άνοιγμα της αγοράς, και την ανάγκη προσαρμογής με τους κανόνες και τα πρότυπα της Ε.Ε..²⁸⁶ Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα: του Yanukovych, ο πρόεδρος της Ουκρανίας δήλωσε ότι η χώρα χρειάζεται 20 δισεκατομμύρια ευρώ ετησίως «για να προσαρμοστεί η οικονομία της Ουκρανίας στα ευρωπαϊκά πρότυπα. Συνολικά, περίπου 160 δισεκατομμύρια ευρώ

²⁸³ Βλ. Havlik P., *Vilnius Eastern Partnership Summit: A Milestone in EU-Russia Relations – not just for Ukraine*, The Vienna Institute for International Economic Studies, Νοέμβριος 2013, σελ. 3.

²⁸⁴ Βλ. The Guardian, *Ukraine U-turn on Europe pact was agreed with Vladimir Putin*, , Νοέμβριος 2013, <http://www.theguardian.com/world/2013/nov/26/ukraine-u-turn-eu-pact-putin>.

²⁸⁵ Βλ. Konończuk W., *Ukraine withdraws from signing the Association Agreement in Vilnius: The motives and implications*, OSW, Νοέμβριος 2013, <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-11-27/ukraine-withdraws-signing-association-agreement-vilnius-motives-and>.

²⁸⁶ Οπ. υπ. 285.

απαιτούνται έως το 2017."²⁸⁷ Η άρχουσα ελίτ στο Κίεβο φοβούνται ότι οι δύσκολες μεταρρυθμίσεις που απαιτούσε η Συμφωνία Σύνδεσης θα οδηγούσε σε περαιτέρω μείωση της υποστήριξης προς την κυβέρνηση και σε αποσταθεροποίηση της οικονομίας. Οι θετικές επιδράσεις της Συμφωνίας με την Ε.Ε. στην πραγματικότητα θα γινόντουσαν αισθητές μόνο μακροπρόθεσμα. Ως εκ τούτου, η καλύτερη επιλογή για την κυβέρνηση στη φάση αυτή, ήταν να διατηρηθεί το σημερινό μοντέλο κράτους και οικονομίας, αναβάλλοντας τον κοινωνικά δαπανηρό εκσυγχρονισμό για το μέλλον.²⁸⁸

Στις 21 Νοεμβρίου, η ουκρανική κυβέρνηση ανακοίνωσε την απόφασή της να αναστείλει τις προετοιμασίες της για την υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης με την Ε.Ε..²⁸⁹ Στη δήλωσή της, η ουκρανική κυβέρνηση ανέφερε ότι η απόφαση είχε ληφθεί για «λόγους εθνικής ασφάλειας», καθώς και την ανάγκη να βελτιωθεί η μείωση των εμπορικών συναλλαγών της με τη Ρωσία και άλλες χώρες της ΚΑΚ. Ταυτόχρονα, το Κίεβο πρότεινε τη δημιουργία μιας τριμερούς Επιτροπής, Ουκρανίας, Ε.Ε. και Ρωσίας, η οποία θα μπορούσε να λειτουργήσει με σκοπό την άρση των εμποδίων στην αμοιβαία οικονομική συνεργασία και την απελευθέρωση του εμπορίου. Η κυβέρνηση ανακοίνωσε επιστροφή στο διάλογο σχετικά με την τελωνειακή ένωση. Η απόσυρση της ουκρανικής κυβέρνησης από την υπογραφή της συμφωνίας με την Ε.Ε., προκάλεσε τις μεγαλύτερες δημόσιες διαμαρτυρίες από την Πορτοκαλί Επανάσταση του 2004.²⁹⁰

Ο Πούτιν αντάμειψε την απόφαση του Κιέβου να μην υπογράψει την DCFTA με ένα τεράστιο πακέτο παροχών, συμπεριλαμβανομένων 15 δισεκατομμυρίων δολαρίων συνολικής αξίας πίστωσης, κατάργηση των εμπορικών κυρώσεων, σχέδια για βιομηχανική συνεργασία²⁹¹ και μια χαμηλότερη τιμή φυσικού αερίου(πάνω από

²⁸⁷Βλ. Kyivpost., *Yanukovich confirms refusal to sign deal with EU*, , Νοέμβριος 2013, <http://www.kyivpost.com/content/politics/yanukovich-confirms-refusal-to-sign-deal-with-eu-332493.html>.

²⁸⁸Βλ. Euobserver, (Rettman A.), *Ukraine opts for Russian bailout instead of EU treaty*, , Δεκέμβριος 2013 <https://euobserver.com/foreign/122526>.

²⁸⁹Βλ. The Economist, *Ukraine and EU: Politics of brutal pressure*, Νοέμβριος 2013, <http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2013/11/ukraine-and-eu-0>.

²⁹⁰Βλ. Reuters, (Piper E.), *Special Report: Why Ukraine spurned the EU and embraced Russia*, Δεκέμβριος 2013 <http://www.reuters.com/article/2013/12/19/us-ukraine-russia-deal-special-report-idUSBRE9BI0DZ20131219>.

²⁹¹Βλ. Μανώλη Π., *Ποιος έχασε στο Κίεβο*;, ELIAMEP Briefing Notes, Μάρτιος 2014, σελ.5 <http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2014/03/panagiota.pdf>.

430 δολάρια τα 1000 κ.μ. σε 268,5 δολάρια) αποτρέποντας τότε μια ακόμη προσφυγή στο ΔΝΤ, και δη υπό δυσμενείς όρους.²⁹²

Το Euromaidan ή η Επανάσταση της Αξιοπρέπειας (Revolution of Dignity), όπως ονομάστηκε το κύμα διαδηλώσεων και λαϊκών κινητοποιήσεων στην Ουκρανία μετά την άρνηση υπογραφής της ΣΣ, επικεντρωνόταν στην ανάγκη προώθησης των σχέσεων με την Ε.Ε. και παράλληλα την κακή οικονομική κατάσταση της χώρας. Ξεκίνησε το Νοέμβριο του 2013 και οι αντιδράσεις κλιμακώθηκαν προκαλώντας το θάνατο 80-100 διαδηλωτών και αστυνομικών.²⁹³ Οι διαμαρτυρίες ήταν πλέον λιγότερο για την Ε.Ε. και περισσότερο για το μέλλον της Ουκρανίας. Οι διαμαρτυρίες του Euromaidan ζητούσαν αλλαγή της πολιτικής ζωής στην Ουκρανία. Η διαφθορά, η κατάχρηση εξουσίας και η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δε μπορούσαν να συνεχιστούν. Οι Ουκρανοί ήλπιζαν ότι η Ε.Ε. θα μπορούσε να αποτελέσει εγγυητή της διαφάνειας και μια στενότερη σύνδεση μαζί της θα μπορούσε να εγγυηθεί την πολιτική μεταρρύθμιση.

Με την παρέμβαση τρίτων, η εμφύλια σύρραξη απετράπη και υπήρξε συμφωνία μεταξύ της αντιπολίτευσης και του προέδρου Yanukovich για σχηματισμό μεταβατικής κυβέρνησης και πρόωρες εκλογές, καθώς και την επιστροφή στο σύστημα προ του 2004 που περιόριζε σε ένα βαθμό τις εξουσίες του προέδρου της χώρας.²⁹⁴ Οι διαμαρτυρίες πήραν διαστάσεις μετά την ψήφιση του νόμου Bondarenko – Oliynyk, στις 16 Ιανουαρίου, ο οποίος απαγόρευε τις διαδηλώσεις.

Στις 22 Φεβρουαρίου, η βουλή έκρινε ότι ο πρόεδρος Yanukovich είχε χάσει τον έλεγχο της χώρας, εκδιώχθηκε και σχηματίστηκε μεταβατική κυβέρνηση, έντονα φιλοδυτική, και ορίστηκε ημερομηνία εκλογών στις 25 Μαΐου. Η ανατροπή του Yanukovich έσπειρε νέους διχασμούς μεταξύ του ανατολικού και δυτικού τμήματος της χώρας, και προκάλεσε μάχες μεταξύ των φιλο-ρωσικών αυτονομιστών και των κυβερνητικών δυνάμεων, μετρώντας χιλιάδες νεκρούς.²⁹⁵ Μια από τις πρώτες αποφάσεις ήταν η μείωση των πολιτιστικών δικαιωμάτων των μειονοτήτων, κίνηση που είχε ως στόχο προφανώς τη σημαντική ρωσική μειονότητα. Η Ρωσία απάντησε

²⁹²Βλ. Foreign Affairs The Hellenic Edition (Φίλης Κ.), *Η ενέργεια σε ρόλο... μπούνκερ: Από την Ουκρανία στο Ιράκ και από το φυσικό αέριο στον άνθρακα και τα σχιστολιθικά κοιτάσματα*, , Σεπτέμβριος 2014 <http://foreignaffairs.gr/articles/69943/konstantinos-filis/i-energeia-se-rolo%E2%80%A6-mpounker?page=show>.

²⁹³Βλ. Ντόκος Θ., *Στρατηγικό Αλφαβητάρι της κρίσης στην Ουκρανία*, Κείμενο εργασίας Νο 42, ΕΛΙΑΜΕΠ, Μάρτιος 2014, σελ.13.

²⁹⁴Οπ. υπ. 293.

²⁹⁵Βλ. CFR (McMahon R.), *Ukraine in Crisis*, , Αύγουστος 2014, <http://www.cfr.org/ukraine/ukraine-crisis/p32540>.

με σημαντική κλιμάκωση, καταλαμβάνοντας με στρατιωτικά μέσα την περιοχή της Κριμαίας.²⁹⁶

Πριν την κρίση, η Κριμαία ήταν μια αυτόνομη δημοκρατία της Ουκρανίας αποτελούμενη από δύο εκατομμύρια ανθρώπους, με δικό της κοινοβούλιο και νόμους που επέτρεπαν τη χρήση της ρωσικής γλώσσας στην καθημερινή ζωή. Συνολικά, οι Ρώσοι συνθέτουν περίπου το 59 τοις εκατό του πληθυσμού της Κριμαίας, οι Ουκρανοί αποτελούν περίπου το 23 τοις εκατό, και οι Τάταροι περίπου το 12 τοις εκατό. Μετά την εκδίωξη του Yanukovych, τον Φεβρουάριο του 2014 το κοινοβούλιο της Κριμαίας ζήτησε τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, στο οποίο 1,5 εκατ. ψηφοφόροι της χερσονήσου επέλεξαν κατά ισχυρή πλειοψηφία την ένωση με τη Ρωσία.²⁹⁷ Μετά την ψηφοφορία αυτή, οι ρώσοι νομοθέτες ενέκριναν ψήφισμα που ακύρωνε την ουκρανική νομοθεσία στην Κριμαία, θέτοντας σε ισχύ τη ρωσική νομοθεσία.²⁹⁸ Οι Αμερικάνοι αξιωματούχοι καταδίκασαν τις ρωσικές ενέργειες στην Κριμαία, υποστηρίζοντας ότι παραβιάζουν το Διεθνές Δίκαιο, συμπεριλαμβανομένων των διατάξεων για μη επέμβαση του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, τη συνθήκη του 1997 περί φιλίας και συνεργασίας μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας, η οποία απαιτεί τη Ρωσία να σεβαστεί την εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας και η Συμφωνία της Βουδαπέστης του 1994. Υπογράφηκε μεταξύ Ρωσίας, ΗΠΑ και Μεγάλης Βρετανίας σχετικά με το πρώην σοβιετικό οπλοστάσιο το οποίο βρισκόταν επί ουκρανικού εδάφους και την προσχώρηση της Ουκρανίας στη Συνθήκη μη-διασποράς των πυρηνικών όπλων. Οι τρεις χώρες ανέλαβαν την υποχρέωση να σεβαστούν την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας.²⁹⁹

Ο ρώσος πρόεδρος από την πλευρά του, απέρριψε τις κατηγορίες παραβίασης του Διεθνούς Δικαίου, υποστηρίζοντας στο λόγο του στις 19 Μαρτίου 2014, ότι «...Στην καρδιά και το μυαλό των ανθρώπων, η Κριμαία ήταν πάντα ένα αναπόσπαστο τμήμα της Ρωσίας..... το Ανώτατο Συμβούλιο της Κριμαίας διακήρυξε την ανεξαρτησία του και αποφάσισε να διεξάγει δημοψήφισμα, κάνοντας αναφορά στο Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος μιλά για το δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεση..... ενισχύσαμε τις Ένοπλες Ρωσικές Δυνάμεις στην Κριμαία, αλλά αυτό

²⁹⁶ Οπ.υπ.295.

²⁹⁷ Βλ. Reuters, *Crimeans vote over 90 percent to quit Ukraine for Russia*, Μάρτιος 2014, <http://www.reuters.com/article/2014/03/16/us-ukraine-crisis-idUSBREA1Q1E820140316>.

²⁹⁸ Βλ. CFR (McMahon R.), *Ukraine in Crisis*, , Αύγουστος 2014 <http://www.cfr.org/ukraine/ukraine-crisis/p32540>.

²⁹⁹ Βλ. Ντόκος Θ., *Στρατηγικό Αλφαβητάρι της κρίσης στην Ουκρανία*, Κείμενο εργασίας No 42, ΕΛΙΑΜΕΠ, Μάρτιος 2014, σελ.15.

δεν υπερβαίνει το όριο της παρουσίας μας εκεί, το οποίο έχει οριστεί σε 25.000 με διεθνή συμφωνία...»³⁰⁰

Στις 25 Μαΐου 2014, εξελέγη Πρόεδρος ο φιλοδυτικός επιχειρηματίας Petro Poroshenko³⁰¹ ο οποίος προσπάθησε να επιβεβαιώσει την κεντρική εξουσία στην ανήσυχη ανατολική Ουκρανία. Επιπλέον, επιτάχυνε τις διαδικασίες για την υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης της Ουκρανίας με την Ε.Ε., μαζί με τη Μολδαβία και τη Γεωργία, η οποία έλαβε χώρα στις 27 Ιουνίου, 2014. Ο Poroshenko δήλωσε μετά την υπογραφή της συμφωνίας ότι: "Η Ουκρανία υπογραμμίζει την κυρίαρχη επιλογή της υπέρ της ένταξης στην Ε.Ε.." ³⁰²

³⁰⁰Βλ. Full text of Putin's speech on Crimea, Μάρτιος 2014, <http://praguepost.com/eu-news/37854-full-text-of-putin-s-speech-on-crimea>.

³⁰¹Βλ. BBC News, *Profile: Ukraine's President Petro Poroshenko*, Ιούνιος 2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-26822741>.

³⁰²Βλ. BBC News, *EU signs pacts with Ukraine, Georgia and Moldova*, Ιούνιος 2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-28052645>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μελετώντας διάφορα γεγονότα στην πορεία της ανθρώπινης ιστορίας γίνεται ιδιαίτερα ξεκάθαρο ότι η παροχής βοήθειας στα κράτη, διαφορετικού είδους και μορφής, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τα γεωπολιτικά συμφέροντα μιας χώρας και την άσκηση ισχυρής εξωτερικής πολιτικής. Το ερώτημα που τίθεται στην παρούσα εργασία βρίσκει απάντηση μέσω της μελέτης περίπτωσης της Ουκρανίας.

Τα γεωπολιτικά συμφέροντα της Ε.Ε. και της Ρωσίας, πώς επηρεάζουν την ανάπτυξη και την πρόοδο της Ουκρανίας;

Από τη μία η γεωστρατηγική θέση της Ουκρανίας ως «προστατευτικό σημείο σύνδεσης» μεταξύ Δύσης και Ρωσίας και η οικονομική εξάρτησή της από την Ρωσία, είναι οι πιο σημαντικοί λόγοι για τους οποίους το Κρεμλίνο δεν επιθυμεί αποδέσμευση της ουκρανικής εξωτερικής πολιτικής από το φιλορωσικό πλαίσιο. Από την άλλη η Ουκρανία είναι ένας από τους ακρογωνιαίους λίθους επάνω στους οποίους στηρίζεται η ευρωπαϊκή κυριαρχία μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Η Ευρώπη και η Ρωσία συναντώνται στην Ουκρανία και η μοίρα της χώρας αυτής δεν αποτελεί μόνο κρίσιμο παράγοντα για τον ορισμό της ευρωπαϊκής ασφάλειας αλλά διαδραματίζει και ουσιώδη ρόλο στις σχέσεις μεταξύ Ευρώπης και Ρωσίας.

Το κύριο πρόβλημα της Ουκρανίας είναι ότι βρίσκεται στο σημείο σύγκλησης Ευρώπης και Ρωσίας, Ορθοδοξίας και Καθολικισμού, Ανατολικού και Δυτικού πολιτισμού. Όπως αναφέρει ο Zbigniew Brzezinski, η σημασία της, δεν προέρχεται από τη δύναμη της ή τα κίνητρα της αλλά από την ευαίσθητη θέση της και τις συνέπειες που έχει η δυνητικά ευάλωτη κατάσταση της στο διεθνές γεωπολιτικό παιχνίδι. Επισημαίνει ότι η Ουκρανία αποτελεί χώρα κλειδί για το μετασχηματισμό της Ρωσίας λέγοντας χαρακτηριστικά ότι χωρίς την Ουκρανία η Ρωσία παύει να είναι ευρασιατική αυτοκρατορία και μετασχηματίζεται σε κυρίως ασιατικό αυτοκρατορικό κράτος.

Από την πλευρά των ανθρώπων της Ουκρανίας, το πρόβλημα δεν είναι μειονοτικό, αλλά πρόβλημα ταυτότητας και διεθνούς προσανατολισμού, με την βόρεια και δυτική Ουκρανία να εμφανίζεται φιλοδυτική, με αυξημένη την Ουκρανική εθνική συνείδηση και τη ρωσόφωνη ανατολική και νότια Ουκρανία να προσανατολίζεται προς τη Ρωσία, πολιτικά και συνειδησιακά. Αυτός ο διαχωρισμός είχε σημαντικές επιπτώσεις σε πολλούς τομείς της κοινωνικής και πολιτικής ζωής της χώρας, με σημεία αιχμής – περισσότερο συμβολικά και λιγότερο ουσιαστικά – τον

τρόπο αναγραφής των ονοματεπωνύμων και τη θέση της Ρωσικής γλώσσας στο εκπαιδευτικό και διοικητικό σύστημα του κράτους.

Οι σχέσεις που αναπτύχθηκαν με την Ε.Ε., μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, αποδείκνυαν την πρόθεση της Ουκρανίας να στραφεί προς ένα ευρωπαϊκό μοντέλο κοινωνίας και οικονομίας, επιζητώντας την ένταξη της στην Ε.Ε.. Η ένταξη της βέβαια στην Ε.Ε., δεν αποτελεί μια συνήθης συμμετοχή σε έναν υπερεθνικό οργανισμό με τα οφέλη που συνεπάγεται αυτό, αλλά αποτελεί μια διαδικασία εξισορρόπησης ανάμεσα σε ζητήματα ταυτότητας και ασφάλειας. Η επιλογή της Ουκρανίας για ένταξη δεν υπήρξε ποτέ δεδομένη καθ' όλη την περίοδο μετά την ανεξαρτησία της το 1991.

Αντίθετα, πάγια συντεταγμένη της ουκρανικής πολιτικής, υπήρξε η στρατηγική επιλογή της «πολιτικής της εξισορρόπησης» (balancing act) με μια μικρή εξαίρεση στα πρώιμα στάδια της προεδρίας Β. Γιουσένκο μετά την πορτοκαλί επανάσταση όπου η ένταξη όχι μόνο στην Ε.Ε. αλλά και στο ΝΑΤΟ ήταν πρωταρχικής σημασίας. Θα ήταν ωστόσο λάθος να θεωρήσει κανείς ότι αυτή η πολιτική της «εξισορρόπησης» Ρωσίας-Ε.Ε. επιβλήθηκε από την πολιτική ηγεσία της χώρας ή από εξωτερικούς παράγοντες. Αντιθέτως, αντικατόπτριζε τις εθνοτικές ιδιαιτερότητες της χώρας, ιστορικές και γεωπολιτικές συνθήκες. Εν τέλει, το Κίεβο δεν είχε διαμορφώσει μια στρατηγική προς την Ε.Ε. Από τη μια πλευρά, η πολιτική ελίτ της χώρας επιδόθηκε σε μια ομορτωτιστική, φιλοευρωπαϊκή τακτική, διατηρώντας παράλληλα τις απαιτούμενες αποστάσεις ως προς τις δεσμεύσεις και μεταρρυθμίσεις που έπρεπε να υλοποιήσει. Από την άλλη, η Ε.Ε. δεν της έδωσε ποτέ τη βεβαιότητα ένταξης της στο μέλλον, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ισχυρό κίνητρο για ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις.

Οι πολιτιστικοί δεσμοί με τη Ρωσία, τα οικονομικά συμφέροντα και η οικονομική στήριξη από μέρους της, την οποία είχε έντονα ανάγκη η Ουκρανία, απαντούσε σε άμεσα προβλήματα της χώρας, ανανεώνοντας τους δεσμούς τους. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με το τεράστιο πρόβλημα της διαφθοράς στις ελίτ της χώρας, και τις κατά περιόδους αποφάσεις των φιλοδυτικών ή φιλορωσικών πολιτικών αρχηγών της χώρας, εμπόδιζαν την είσοδο της χώρας σε μια σταθερή τροχιά ανάπτυξης, εκδημοκρατισμού και ουσιαστικών μεταρρυθμίσεων.

Η αδυναμία της Ουκρανίας να ολοκληρώσει επιτυχώς την πολυετή μετάβασή της προς μια σύγχρονη, φιλελεύθερη πολιτεία και οικονομία σε συνδυασμό με το

μέγεθος της χώρας και τη γεωπολιτική της σημασία είναι επικίνδυνη πρωτίστως για το μέλλον της ίδιας της χώρας και την ευημερία του λαού της και, βεβαίως, για τη σταθερότητα και ασφάλεια της ευρύτερης Ευρώπης.

Οποιαδήποτε λύση και αν προκριθεί για το μέλλον της Ουκρανίας αυτή θα συνεπάγεται «κόστος». Το θέμα είναι κατά πόσο το κόστος αυτό θα επιφέρει και το ανάλογο όφελος, ουσιαστικό και βιώσιμο. Η Ουκρανία πρέπει να δώσει έμφαση στις πολιτικές και θεσμικές μεταρρυθμίσεις πρωτίστως, ανασυντάσσοντας τους θεμελιώδεις άξονες και τις αρχές τόσο της εσωτερικής όσο και της εξωτερικής της πολιτικής. Αυτό δε συνεπάγεται αναγκαστικά επιλογή μεταξύ «αυτών» ή «των άλλων» αλλά οργανώνοντας μια σύγχρονη πολιτεία ισονομίας, να αναπτυχθεί σε ένα «ενδιαφέρον» πλαίσιο πολυπολιτισμικότητας και παράλληλα ομοιογενούς ουκρανικής ταυτότητας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

1946-47	Κορυφώνονται οι διαφωνίες μεταξύ Σοβιετικών και Δυτικών για τα ζητήματα της Ανατολικής Ευρώπης και Γερμανίας.
1946-49	Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος.
1947	Δόγμα Truman και αναγγελία Σχεδίου Marshall.
1948	Αποκλεισμός του Δυτικού Βερολίνου από τους Σοβιετικούς.
1949	Ίδρυση του NATO και σύσταση δύο γερμανικών κρατών. Η Σοβιετική Ένωση πραγματοποιεί δοκιμή ατομικού όπλου.
1947-49	Κινεζικός εμφύλιος πόλεμος. Νίκη των κομμουνιστών, υπό την ηγεσία του Μάο Τσε-τουγκ.
1950-53	Πόλεμος της Κορέας. Οι δυνάμεις του ΟΗΕ, υπό την ηγεσία των ΗΠΑ, αποτρέπουν την κατάκτηση της φιλοδυτικής Νότιας Κορέας από την κομμουνιστική Βόρεια.
1955	Ίδρύεται το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, συμμαχία των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης με την ΕΣΣΔ.
1956	(Φθινόπωρο). Ταυτόχρονη εισβολή των Αγγλογάλλων στην Αίγυπτο και των Σοβιετικών στην Ουγγαρία.
1961	Ανέγερση του Τείχους του Βερολίνου, με το οποίο οι Ανατολικογερμανοί απομονώνουν το Δυτικό Βερολίνο και αποτρέπουν τη μετακίνηση ανατολικογερμανικού πληθυσμού προς

	τη Δυτική Γερμανία.
1962	Κρίση των πυραύλων της Κούβας. Ο Κουβανός ηγέτης Φιντέλ Κάστρο προσεγγίζει τη Μόσχα και δέχεται στο έδαφος της Κούβας σοβιετικούς πυραύλους εξοπλισμένους με πυρηνικές κεφαλές. Οι ΗΠΑ αντιδρούν, αποκλείουν την Κούβα με τον στόλο τους και αποτρέπουν την εγκατάσταση των πυραύλων.
1963	Σύναψη της Συνθήκης για την Απαγόρευση των Πυρηνικών Δοκιμών.
1961-73	Πόλεμος του Βιετνάμ. Οι Αμερικανοί επεμβαίνουν στη σύγκρουση μεταξύ του κομμουνιστικού Βόρειου Βιετνάμ και του φιλοδυτικού Νότιου Βιετνάμ. Από το 1964 οι Αμερικανοί αποστέλλουν χερσαίες δυνάμεις στη χώρα. Ωστόσο, αποτυγχάνουν να κάμψουν την αντίσταση των αντιπάλων τους, ενώ και η αμερικανική κοινή γνώμη εξεγείρεται• τελικά, αναγκάζονται να αποχωρήσουν.
1968	Σύναψη της Συνθήκης για τη Μη Διασπορά των Πυρηνικών Όπλων
1968	«Άνοιξη της Πράγας». Εκδηλώνεται λαϊκή πίεση για μεταρρυθμίσεις στην Τσεχοσλοβακία. Για να αποτρέψουν αποχώρηση της από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, οι Σοβιετικοί και οι σύμμαχοι τους εισβάλλουν στη χώρα και ανατρέπουν την κυβέρνηση.
1968	Κορύφωση του κινήματος αμφισβήτησης της δυτικής νεολαίας, με τον «Μάη του

	<p>'68», κατά τον οποίο σημειώνονται μεγάλης έκτασης συγκρούσεις μεταξύ φοιτητών και της αστυνομίας στο Παρίσι.</p>
<p>Τέλη δεκαετίας 1960</p>	<p>Κορυφώνεται η επαναστατική αναταραχή στη Λατινική Αμερική. Ιδιαίτερο ρόλο παίζει ο νέος επαναστάτης Ερνέστο «Τσε» Γκεβάρα, ο οποίος σκοτώνεται το 1968 στην Κολομβία</p>
<p>1971-72</p>	<p>Σινοαμερικανική προσέγγιση. Η συνεννόηση ΗΠΑ - Κίνας αποτελεί σημαντικό πλήγμα για τη γεωπολιτική θέση της Σοβιετικής Ένωσης.</p>
<p>1972</p>	<p>Στο πλαίσιο της «οστιπολιτίκ», η Δυτική Γερμανία αναγνωρίζει επισήμως την Ανατολική Γερμανία.</p>
<p>1973</p>	<p>Ανατροπή του αριστερού προέδρου της Χιλής Σαλβατόρ Αλιέντε από πραξικόπημα υπό την ηγεσία του στρατηγού Αουγκούστο Πινοσέτ.</p>
<p>1975</p>	<p>Το Βόρειο Βιετνάμ κατακτά το Νότιο.</p>
<p>1975</p>	<p>Διάσκεψη στο Ελσίνκι. Δημοσίευση της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι, που αναφέρεται στη συνύπαρξη κρατών στην Ευρώπη με διαφορετικά οικονομικά και κοινωνικά συστήματα</p>
<p>1979</p>	<p>Ισλαμική επανάσταση στο Ιράν. Σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν.</p>
<p>1979-83</p>	<p>Το NATO αποφασίζει να αναπτύξει νέους αμερικανικούς πυραύλους μέσου βεληνεκούς στην Ευρώπη, σε απάντηση για την εγκατάσταση αντίστοιχων σοβιετικών</p>
<p>1980-81</p>	<p>Εργατική αναταραχή στην Πολωνία.</p>

	<p>Ίδρυση του μη ελεγχόμενου από το κομμουνιστικό κόμμα εργατικού συνδικάτου «Αλληλεγγύη». Το 1981 ο πολωνικός στρατός, υπό την ηγεσία του στρατηγού Βόιτσεχ Γιαρουζέλσκι, διενεργεί πραξικόπημα και διαλύει την «Αλληλεγγύη».</p>
1982	<p>Η αμερικανική κυβέρνηση του Ρόναλντ Ρίγκαν εξαγγέλλει την ανάπτυξη αντιπυραυλικού συστήματος στο διάστημα (Πρωτοβουλία Στρατηγικής Άμυνας ή «Πόλεμος των Άστρων»)</p>
1982	<p>Πεθαίνει ο Σοβιετικός ηγέτης Λεονίντ Μπρέζνιεφ. Τον διαδέχεται ο Γιούρι Αντρέοφ και αυτόν ο Κωνσταντίν Τσερνιένκο.</p>
1985	<p>Άνοδος στην εξουσία στη Σοβιετική Ένωση του Mikhail Gorbachev.</p>
1988-91	<p>Εθνικιστικές αναταραχές στη Σοβιετική Ένωση.</p>
1989	<p>Πτώση του Τείχους του Βερολίνου.</p>
1990	<p>Επανένωση της Γερμανίας.</p>
1991	<p>Διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης.</p>

Πηγή: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL106/282/2020,6891/>

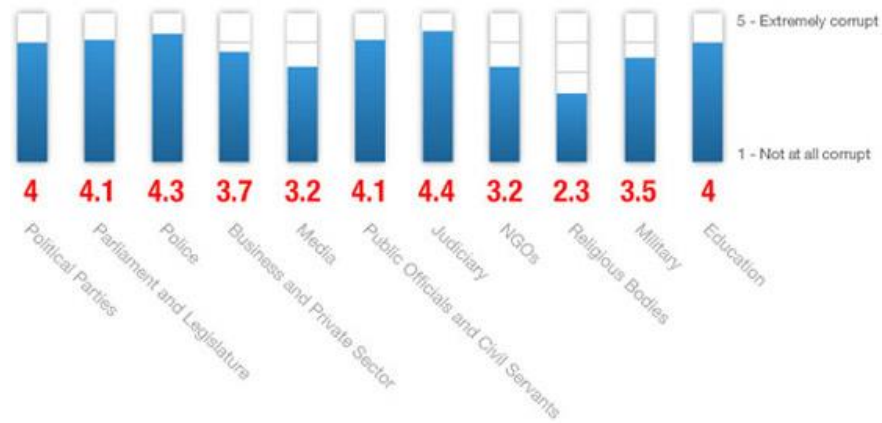
ΧΑΡΤΗΣ 1: Η πρώτη ΕΣΣΔ

Πηγή: (<http://www.russiamap.org/map.php?map=historical-polit-89>)

ΣΧΗΜΑ 1: Κλίμακα η οποία μετράει τη γνώμη των πολιτών της Ουκρανίας σχετικά με το ποσοστό διαφθοράς των θεσμικών οργάνων

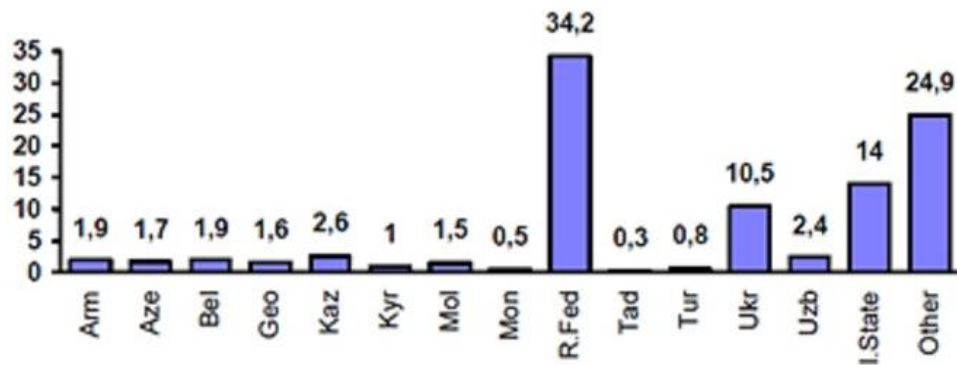
The extent to which the following institutions are perceived by the public to be most affected by corruption:

Πηγή:

http://www.transparency.org/news/feature/fighting_corruption_in_ukraine_a_serious_challenge

ΣΧΗΜΑ 2: Η χρηματοδότηση του Tacis ανά χώρα (%)

Πηγή:

http://ec.europa.eu/europeaid/how/evaluation/evaluation_reports/reports/tacis/951415_en.pdf

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Λίστα αποδεκτών Κ.Α.Β της DAC (Ιανουάριος 2012)

Least Developed Countries	Other Low Income Countries (per capita GNI <= \$1 045 in 2013)	Lower Middle Income Countries and Territories (per capita GNI \$1 046-\$4 125 in 2013)	Upper Middle Income Countries and Territories (per capita GNI \$4 126-\$12 745 in 2013)
Afghanistan	Democratic People's Republic of Korea	Armenia	Albania
Angola	Kenya	Bolivia	Algeria
Bangladesh	Tajikistan	Cabo Verde	Antigua and Barbuda ²
Benin	Zimbabwe	Cameroun	Argentina
Bhutan		Congo	Azerbaijan
Burkina Faso		Côte d'Ivoire	Belarus
Burundi		Egypt	Belize
Cambodia		El Salvador	Bosnia and Herzegovina
Central African Republic		Georgia	Botswana
Chad		Ghana	Brazil
Comoros		Guatemala	Chile ²
Democratic Republic of the Congo		Guyana	China (People's Republic of)
Djibouti		Honduras	Colombia
Equatorial Guinea ¹		India	Cook Islands
Eritrea		Indonesia	Costa Rica
Ethiopia		Kosovo	Cuba
Gambia		Kyrgyzstan	Dominica
Guinea		Micronesia	Dominican Republic
Guinea-Bissau		Moldova	Ecuador
Haiti		Mongolia	Fiji
Kiribati		Morocco	Former Yugoslav Republic of Macedonia
Lao People's Democratic Republic		Nicaragua	Gabon
Lesotho		Nigeria	Grenada
Liberia		Pakistan	Iran
Madagascar		Papua New Guinea	Iraq
Malawi		Paraguay	Jamaica
Mali		Philippines	Jordan
Mauritania		Samoa	Kazakhstan
Mozambique		Sri Lanka	Lebanon
Myanmar		Swaziland	Libya
Nepal		Syrian Arab Republic	Malaysia
Niger		Tokelau	Maldives
Rwanda		Ukraine	Marshall Islands
Sao Tome and Principe		Uzbekistan	Mauritius
Senegal		Viet Nam	Mexico
Sierra Leone		West Bank and Gaza Strip	Montenegro
Solomon Islands			Montserrat
Somalia			Namibia
South Sudan			Nauru
Sudan			Niue
Tanzania			Palau
Timor-Leste			Panama
Togo			Peru
Tuvalu			Saint Helena
Uganda			Saint Lucia
Vanuatu ¹			Saint Vincent and the Grenadines
Yemen			Serbia
Zambia			Seychelles
			South Africa
			Suriname
			Thailand
			Tonga
			Tunisia
			Turkey
			Turkmenistan
			Uruguay ²
			Venezuela
			Wallis and Futuna

Πηγή:

<http://www.oecd.org/dac/stats/documentupload/DAC%20List%20of%20ODA%20Recipients%202014%20final.pdf>

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης της Ουκρανίας από το 1990-2012 (Human Development Report 2013)

	Προσδόκιμο ζωής στη γέννηση	Δείκτης εγγραφών στο εκπαιδευτικό σύστημα	Δείκτης Αναλφαβητισμού	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (2005 ισότιμη αγοραστική δύναμη)	ΔΑΑ
1990	69.8	12.5	9.1	8,25	0.714
1995	67.9	11.9	10.4	3,83	0.67
2000	67.4	12.7	10.7	3,58	0.673
2005	67.5	14.2	11.1	5,52	0.718
2010	68.2	14.8	11.3	5,93	0.733
2011	68.5	14.8	11.3	6,21	0.737
2012	68.8	14.8	11.3	6,42	0.740

ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. ΕΛΛΗΝΙΚΗ

1. Βιβλία

Λουκάς Ι., *Η Γεωπολιτική*, Εκδ. Τροχαλία, Αθήνα 2000.

Μάζης Ι., *Γεωπολιτική. Η θεωρία και η πράξη*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2002.

Τσάλτας Γ., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2010.

Τσακαλογιάννης Π.,: *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία: Από τη Βασιλίη στο τείχος του Βερολίνου, 1789-1989*, τόμος Β΄, Εκδ. Εστία, Αθήνα 2000.

Χουλιάρας Α. *Γεωγραφικοί μύθοι της Διεθνούς Πολιτικής*, Εκδ. Ροές, Αθήνα 2004.

Χουλιάρας, Α., *Η Διεθνής Αναπτυξιακή Βοήθεια προς τον 21ο Αιώνα*, εκδόσεις Εξάντας, 1998.

Parker G. (μτφ. Αλεξοπούλου Ε.), *Γεωπολιτική-Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον*, Εκδ. Ροές, Αθήνα 2002.

Brzezinski Z.(μτφ. Αστερίου Ε.), *Η Μεγάλη Σκακιέρα: Η αμερικανική υπεροχή και οι γεωστρατηγικές της επιταγές*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1998.

2. Άρθρα –Συμβολές σε Συλλογικούς Τόμους

Γραμματίκας Β., *Η προστασία των μειονοτήτων στην Ουκρανία και οι πολιτικές των αποσχίσεων*, Κείμενα Εργασίας Ιδρύματος Κ. Κούφα, Νο. 3/2014.

Δασκαλάκης Ι., *Ερωτήματα, Σχόλια και Εκτιμήσεις, σχετικά με την Κρίση της Ουκρανία*, ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ, Περιοδική Έκδοση Ελληνικού Ινστιτούτου Στρατηγικών Μελετών, Τεύχος 75, Ιανουάριος-Φεβρουάριος-Μάρτιος 2014.

Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών Εγκυκλοπαίδεια 2002, Τόμος 6^{ος}

Μανώλη Π., *Ποιος έχασε στο Κίεβο;*, ELIAMEP Briefing Notes, Μάρτιος 2014
διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.eliamep.gr/wpcontent/uploads/204/03/panagiota.pdf>.

Μητσογιάννης Α., 10.01.2012: *Η Διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης- 20 χρόνια μετά*,
διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1489:08012012-----20--&catid=36:2010-01-10-17-22-22&Itemid=86.

Ντάλης Σ. και Σαμοχβάλοβ Β., *Η "Πορτοκαλί Επανάσταση" στην Ουκρανία και τα νέα δεδομένα στις σχέσεις της Ουκρανίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη Ρωσία*, ΕΚΕΜ, Απρίλιος 2015 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.ekem.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=176:i-portokali-epanastasi-stin-oykrania-kai-ta-nea-dedomena-stis-sxeseis-tis-oykranias-me-tin-eyropaiki-enosi-kai-ti-rosia&catid=15:2008-05-12-11-28-15&Itemid=68.

Ντόκος Θ., *Στρατηγικό Αλφαβητάρι της κρίσης στην Ουκρανία*, Κείμενο εργασίας Νο 42, ΕΛΙΑΜΕΠ, Μάρτιος 2014.

Τσακίρη Θ., *Επαναχαράσσοντας τον Χάρτη: Η Γεωπολιτική των Κασπιανών Πετρελαίων και η Ρωσο-τουρκική Αντιπαράθεση στη Μείζονα Μέση Ανατολή*, Εταιρεία Κοινωνικών και Οικονομικών Μελετών, 1998.

Τρυψάνης Θ., *Ουκρανία : Πολύ βαρύ το τίμημα της απεξάρτησης από τη Ρωσία*, Νοέμβριος 2014, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.pokethe.gr/wordpress/?p=262>.

II. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. Βιβλία

Aslund A., *How Capitalism Was Built: The Transformation of Central and Eastern Europe, Russia, the Caucasus, and Central Asia*, Cambridge University Press, Cambridge Νοέμβριος 2012.

Bokof M., *The Framework of Trade in the Council for Mutual Economic Assistance*, University of Connecticut, 2010.

Brzezinski Z., Sullivan P., *Russia and the Commonwealth of Independent States: Documents, Data, and Analysis*. Center for Strategic and International Studies, Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, Washington 1997.

Butler W., *A Source Book on Socialist International Organizations*, Brill Archive, Leiden, Ιανουάριος 1978.

Christou G., Croft S., *European 'Security' Governance*, Routledge, Ιούνιος 2014.

Defarges M., *Introduction à la géopolitique*, éd. Seuil, 2009.

Economides S., Wilson P., *The economic factor in International Relations: A Brief Introduction*, I.B.Tauris, London 2001.

Fousek J., *To Lead the Free World: American Nationalism and the Cultural Roots of the Cold War*, University of North Carolina Press, 2000.

Gimbell J., *The origins of the Marshall Plan*, Stanford University Press, 1976.

Hadfield A., *ENP and EMP: the Geopolitics of Enlargement Lite, The External Dimension of EU Justice and Home Affairs: Governance, neighbors, Security*, Houndmills, Palgrave MacMillan, 2009.

Hogan M., *The search for a creative peace, The United States, European Unity and the origins of the Marshall Plan*, Diplomatic History, Τόμος IV, 1982.

Huliaras A., *The Tied Aid Paradox, Αγορά Χωρίς Σύννορα*, Τόμος 6, Τεύχος 3, 2001.

Jensen R, Shabad T., Wright A., *Soviet Natural Resources in the World Economy*, University of Chicago Press, Chicago, Αύγουστος 1983.

Kanet R., *The Soviet Union, Eastern Europe and the Third World*, Cambridge University Press, Cambridge 1987.

Kaser M., Charles M., *Comecon; Integration Problem of Planned Economics*, Royal Institute of International Affairs ,Oxford University Press, London 1965.

Lavigne M., *International Political Economy and Socialism*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.

Marples D., *The Collapse of the Soviet Union, 1985-1991*, Pearson Education, 2004.

Pach C., *Arming the Free World: The Origins of the United States Military Assistance Program, 1945-1950*, Hardcover, Μάρτιος 1991.

Polley M., *An A-Z of Modern Europe Since 1789*, Routledge, London 2003.

Tulmets E., *East Central European Foreign Policy Identity in Perspective: Back to Europe and the EU's Neighbourhood*, Palgrave Macmillan, London, Ιούλιος 2014.

Van Brabant J., *Adjustment, Structural Change, and Economic Efficiency: Aspects of Monetary Cooperation in Eastern Europe*, Cambridge University Press, Cambridge 1987.

Van Brabant J., *Socialist Economic Integration: Aspects of Contemporary Economic Problems in Eastern Europe*, Cambridge University Press, Cambridge 1980.

Wolczuk R., *Ukraine's Foreign and Security Policy 1991-2000*, Routledge, Αύγουστος 2003.

Zwass A., *The Council for Mutual Economic Assistance: The Thorny Path from Political to Economic Integration*, M.E. Sharpe, 1989.

2. Άρθρα –Συμβολές σε Συλλογικούς Τόμους

Anieri P., *Dilemmas of interdependence, Problems of Post-Communism* Vol. 44, Issue 1,1997, www.epnet.com .

Badie B., Berg-Schlosser D., Morlino L., *International Encyclopedia of Political Science*, τόμος 1, 2011.

Bakirov V., Nikolaevskiy V., Yabluchanskiy N., *The meaning of Comparative Analysis of the Result of Sociological Research and Medical Statistics for the Improvement of Evaluation of Population's Quality of Life Thesis of the Scientific conference*, Management and Primary Medical Treatment, 2003..

Baldwin R., *The Journal of Political Economy*, Vol. 77, Issue 3, Μάιος-Ιούνιος 1969.

Bandyopadhyay S., Vermann K., *Donor Motives for Foreign Aid*, Federal Reserve Bank of St. Louis Review, Ιούλιος/Αύγουστος 2013, Vol. 95 Issue 4.

Bergene E., *Nation-building in Ukraine, Kiev's Ukrainianizing Effect on the Power Elites from the East and South*, University of Oslo, 2014.

Buba T., *Russo-Ukrainian Relations: Sevastopol and the Black Sea Fleet*, Vol. XIX, Issue 1, *International Affairs Review at George Washington University*, 2010 σελ.1 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.ia-rwu.org/sites/default/files/articlepdfs/Russo-Ukrainian%20Relations.pdf>.

Bueno de Mesquita B. και Smith A., *A political economy of Aid*, Vol. 63, Issue 02, 2009 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=5467164&fileId=S0020818309090109>.

Catrinus J., *The tying of Aid*, Development Centre of OECD, 1991.

Cohen A., *Time to Relaunch Ukraine's Economic Policy*. Heritage Foundation, Ιούλιος 2005, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.heritage.org/research/reports/2005/07/time-to-relaunch-ukraines-economic-policy>.

Crumm E., *The value of economic incentives in international politics*, *Journal of Peace Research* Vol. 32, Issue 3, 1995 από Kelley J., *Ethnic Politics in Europe: The Power of Norms and Incentives*, Princeton University Press, Ιανουάριος 2010.

Curtis G., *Czechoslovakia: A Country Study*, Ed. Washington, D. C.: Federal Research Division of the Library of Congress, 1992 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.shsu.edu/~his_ncp/CMEA.html.

Dale St., *The Russian-Ukrainian Friendship Treaty and the search for regional stability in Eastern Europe*, Δεκέμβριος 1997 <https://archive.org/stream/russianukrainian00stew#page/n3/mode/2up>.

Fischer S., *Ukraine: Quo Vadis?* Chaillot Paper No.108, Paris: European Union Institute for Security Studies, Φεβρουάριος, 2008.

Fleck R., Kilby C., *Changing aid regimes? U.S. foreign aid from the Cold War to the War on terror*, Villanova School on Business Economics, Ιούνιος 2008.

Frazier K., *Universalism, and the Truman Doctrine*, mitpress journals, 2009, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.mitpressjournals.org/doi/pdf/10.1162/jcws.2009.11.2.3>.

Führer H., *The Story of Official Development Assistance*, OECD, 1996.

Geoffrey R., *Moscow and the Marshall Plan: Politics, Ideology and the Onset of the Cold War, 1947*, Europe-Asia Studies, Vol. 46, Issue 8, Soviet and East European History, 1994.

Golovaha E., Gorbachik A., Panina N., *Ukraine and Europe: Outcomes of International Comparative Sociological Survey*, Institute of Sociology of NAS of Ukraine, 2007.

Gorodnichenko Y., Grygorenko Y., *Are oligarchs productive? Theory and evidence*, IZA Discussion Papers, No. 3282, 2008 σελ.5 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.econstor.eu/bitstream/10419/35017/1/55986664X.pdf>.

Grzybowski K., *The foreign trade regime in the Comecon countries today*, International Law and Politics, Vol.4, 1971.

Havlik P., *Vilnius Eastern Partnership Summit: A Milestone in EU-Russia Relations – not just for Ukraine*, The Vienna Institute for International Economic Studies, Νοέμβριος 2013.

Jones J., *The Fifteen Weeks (February 11–June 5, 1947)*, New York: The Viking Press, 1955; Dean G. Acheson, *Present at the Creation: My Years in the State Department*, London: Hamish Hamilton, 1969.

Kalashnikov A., *Differing Interpretations: Causes of the Collapse of the Soviet Union*, 2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CCgQFjAB&url=http%3A%2F%2Fejournals.library.ualberta.ca%2Findex.php%2Fconstellations%2Farticle%2Fdownload%2F16289%2F13076.html&ei=c64dVdupEzLvaIuQgZgI&usg=AFQjCNFdXDKD6CoTgMSaUNy1ycnwj5Zgwg&bvm=bv.89947451,bs.1,d.d2s>.

Karvounarakis T., *In Defense of «Free Peoples»: The Truman Doctrine and its Impact on Greece During the Civil War Years, 1947 – 1949*, ELIAMEP διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.eliamep.gr/old/eliamep/files/op0106.PDF>.

Katchanovski I., *Democracy and Political Values in Ukraine*, Working Paper, Απρίλιος 2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
http://www.academia.edu/1890123/Democracy_and_Political_Values_in_Ukraine.

Konończuk W., *Ukraine withdraws from signing the Association Agreement in Vilnius: The motives and implications*, OSW, Νοέμβριος 2013, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-11-27/ukraine-withdraws-signing-association-agreement-vilnius-motives-and>.

Kropatcheva E., *Playing Both Ends Against the Middle: Russia's Geopolitical Energy Games with the EU and Ukraine*, Geopolitics, Vol.16, 2011, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://dx.doi.org/10.1080/14650045.2011.520863>.

Lindner R., *Stormy Relations between Kiev and Moscow*, SWP Comments, Απρίλιος 2008.

Lippman W., *The Cold War*, Critique of the X Article, Ιούλιος 1947 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.learner.org/workshops/primarysources/coldwar/docs/lippman.html>.

Milner H., Tingley D., *Introduction to the Geopolitics of Foreign Aid*. In *Geopolitics of Foreign Aid*, Vol.1, Edward Elgar Publishing, 2013 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://scholar.harvard.edu/files/dtingley/files/introduction_elgar_vol_final.pdf.

Molotov, V. *Problems of Foreign Policy*. Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1949.; Geoffrey R. *Moscow and the Marshall Plan: Politics, Ideology and the Onset of the Cold War*, 1947. *Europe-Asia Studies* Vol.46 Issue 8, 1994.

Morgenthau H., *Politics in the Twentieth century*, Vol.1, Ch.1, University of Chicago Press, Chicago 1962.

Moss, T., Roodman D. and Standley S., *The global war on terror and U.S. Development Assistance: USAID allocation by country*, Center for Global Development, Working Paper 62, 1998-2005.

Muresan M., *Romania's Integration in COMECON. The Analysis of a Failure*, *The Romanian Economic Journal*, Issue 30, 2008.

Olszafski T., *Ukraine and Russia: mutual relations and the conditions that determine them*, CES Studies, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://pdc.ceu.hu/archive/00002222/01/uk_ru_mutual_rel.pdf.

Phillips S., *The Cold War: Conflict in Europe and Asia*, Heinemann, 2001.

Pieper M., *Containment and the Cold War: Reexamining the Doctrine of Containment as a Grand Strategy Driving US Cold War Interventions*, Volume 4, Issue 8, 2012 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.studentpulse.com/articles/672/containment-and-the-cold-war-reexamining-the-doctrine-of-containment-as-a-grand-strategy-driving-us-cold-war-interventions?ab=typeface&utm_expid=22625156-1.1oVmLNouSzG2KmHNJRPgPA.1&utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.gr%2F.

Pifer S., Thoburn H., Viktor Yanukovych: *Losing Europe...and Losing the Ukrainian Public?*, Brookings, Νοέμβριος 2013, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2013/11/18-viktor-yanukovych-losing-europe-ukrainian-public-pifer-thoburn>.

Pirani S., *Ukraine's Gas Sector*, Oxford Institute for Energy Studies, 2007 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2010/11/NG21-UkrainesGasSector-SimonPirani-2007.pdf>.

Pirani S., Stern J. and Yafimava K., *The Russo-Ukrainian Gas Dispute of January 2009: A Comprehensive Assessment*, Oxford Institute for Energy Studies, 2009.

Popescu N., *Eurasian Union: The Real, the Imaginary and the Likely*, Chaillot Papers, Institute for Security Studies, Σεπτέμβριος 2014.

Randel J., German T. and Ewing D., *The Reality of Aid 2002*, Manila: IBON Foundation, Inc., 2002 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.realityofaid.org/roa2002/2002report.htm>.

Rutland P., *The Russian revolution of 1991 and the dissolution of USSR*, Wesleyan University, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://prutland.web.wesleyan.edu/Documents/defronzoED.pdf>.

Salnykova A., *Deliberation in Post-Soviet Ukraine: Challenges and Opportunities*, Ιούνιος 2013, σελ.10 <http://www.cpsa-acsp.ca/papers-2013/Salnykova.pdf>.

Schelling T., *Review of American Foreign Assistance* by William Adams Brown, Jr and Redvers Opie, World Politics, Ιούλιος 1955.

Shaffer H., *Soviet and Eastern European Foreign Trade*, Vol. 9, Issue 3, 1973.

Shevtsova L., Aslund A., Way L., *The Maidan and Beyond*, Journal of Democracy, Vol.25, Issue.3, Ιούλιος 2014, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.journalofdemocracy.org/sites/default/files/Aslund-25-3.pdf>.

Sutela P., *The underachiever: Ukraine's economy since 1991, Ukraine after Independence*, Carnegie Endowment for International peace, Μάρτιος 2012.

Shumylo-Tapiola O., *Ukraine at Twenty: The Search for an Identity*, Carnegie Europe, Δεκέμβριος 2011 <http://carnegieeurope.eu/publications/?fa=46170>.

Shumylo-Tapiola O., *Why Does Ukraine Matter to the EU?*, Carnegie Europe, Απρίλιος 2013 <http://carnegieeurope.eu/publications/?fa=51522#>.

Solonenko I., *Added Value? Eastern Partnership and EU-Ukraine Bilateral Relations*, IPG, Μάρτιος 2011 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://library.fes.de/pdf-files/ipg/2011-3/11_solonenko.pdf.

Szeptycki A., *Trade Relations between the Russian Federation and Ukraine*, PISM research papers, The Polish Institute of International Affairs, Αύγουστος 2008.

Takhnenko G., *An Anatomy of a Political Decision: Notes on the Marshall Plan*, International Affairs, Ιούλιος 1992.

The American Journal of International Law, Vol. 44, No. 1, Supplement: Official Documents., Ιανουάριος 1950.

Van de Walle N., *The Politics of Aid Effectiveness*, in S. Ellis (ed.), *Africa Now: People, Policies, Institutions*, Portsmouth:Heinemann, 1996.

Vais T., *Collaboration of Comecon Countries in the Utilization of Labor Resources, Problems of Economic Transition*, vol. 19, Issue 1, 1976.

Walmsley L., *Humanitarian aid in the DAC context*, Ιούλιος 2010 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.globalhumanitarianassistance.org/humanitarian-aid-in-the-dac-context-570.html>.

Word J., Martin-Prével A., Mousseau F., *Walking on the West Side The World Bank and the IMF in the Ukraine Conflict*, The Oakland Institute, 2014, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.oaklandinstitute.org/sites/oaklandinstitute.org/files/OurBiz_Brief_Ukraine.pdf.

Yilmaz G., *Enlargement without accession: The European neighborhood policy and the case of Ukraine*, Conference Paper, UACES, Σεπτέμβριος 2008, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://uaces.org/documents/papers/0801/2008_Yilmaz.pdf.

III. KEIMENA TEKMHPIΩΣΗΣ

A Report to the National Security Council - NSC 68, April, 1950. President's Secretary's File, Truman Papers διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/pdf/10-1.pdf.

CQ Almanac, Mutual Security Act Of 1951, 7th ed., 05-204-05-211. Washington, DC: Congressional Quarterly, 1952 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://library.cqpress.com/cqalmanac/cqa151-889-29653-1403944>.

European Commission, National Indicative Programme. Ukraine 2004-2006, 2003. http://ec.europa.eu/external_relations/ukraine/csp/nip_04_06_en.pdf.

COM(2003) 104 final, Wider Europe — Neighborhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbors, http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf.

EU-Ukraine Association Agreement “Guide to the Association Agreement”, http://eeas.europa.eu/images/top_stories/140912_eu-ukraine-association-agreement-quick_guide.pdf.

Economic Cooperation Act of 1948, Τμήμα 102 (α) <http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3511&context=californialawreview>.

National Indicative Programme, http://www.pedz.uni-mannheim.de/daten/edz-ma/gdex/03/nip_03_14_en.pdf.

Partnership and Co-operation Agreement between the European communities and their Member States, and Ukraine, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/october/tradoc_111612.pdf.

Point Four Background and Program (International Technical Cooperation Act of 1949), Committee on Foreign Affairs, Ιούλιος 1949.

IV. ΕΚΘΕΣΕΙΣ-ΑΝΑΦΟΡΕΣ-ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Annual Action Programme 2012 for Ukraine, http://ec.europa.eu/europeaid/documents/aap/2012/af_aap_2012_ukr.pdf.

COM(2004)373 final, European Neighbourhood Policy Country Report Ukraine, σελ.5, http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/country/ukraine_enp_country_report_2004_en.pdf.

World Bank Doing Business 2013, <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB13-full-report.pdf>.

World Economic Forum (Schwab K.), *The Global Competitiveness Report 2012–2013*, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf.

Energy Information Agency (EIA), Country Analysis Briefs: Ukraine, 2007, www.eia.doe.gov.

Joint Evaluation Report EU-Ukraine action plan, Μάρτιος 2008, http://eeas.europa.eu/ukraine/docs/ukraine_eu_joint_evaluation_2008_en.pdf.

OECD: DAC List of Aid Recipients,
<http://www.oecd.org/dac/stats/documentupload/DAC%20List%20of%20ODA%20Recipients%202014%20final.pdf>.

OECD, Development Cooperation Report 2003, The DAC Journal Vol.5, Issue 1.

OECD, Development Co-operation Review: United States, The DAC Journal, Vol.3, Issue 4.

Official State Report Publication, State Statistics Committee of Ukraine, Οκτώβριος, 1994.

Tacis Interim Evaluation, Synthesis Report 1997,
http://ec.europa.eu/europeaid/how/evaluation/evaluation_reports/reports/tacis/951415_en.pdf.

Transparency International, Corruption Perceptions Index 2013,
<http://www.transparency.org/cpi2013/results>.

Transparency International, Fighting corruption in Ukraine: A serious challenge, Οκτώβριος 2012
http://www.transparency.org/news/feature/fighting_corruption_in_ukraine_a_serious_challenge.

UNDP, Human Development Report 2013, The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World, Ukraine, <http://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/UKR.pdf>.

World Bank, Country Data Report for Ukraine, 2007
<http://info.worldbank.org/governance/wgi/pdf/c226.pdf>.

World Bank, Free Trade Agreement between Ukraine and Russian Federation, 1993
<http://wits.worldbank.org/GPTAD/PDF/archive/russia-ukraine.pdf>.

World Bank, Ukraine's Trade Policy. A Strategy for Integration into Global Trade, Washington, D.C., 2005.

V. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

BBC, Ukraine country profile – Overview, Φεβρουάριος 2015,
<http://www.bbc.com/news/world-europe-18018002>.

BBC News, *EU reaches gas deal with Ukraine*,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8179461.stm>.

BBC News, *EU signs pacts with Ukraine, Georgia and Moldova*, Ιούνιος 2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-28052645>.

BBC News, *Profile: Ukraine's President Petro Poroshenko*, Ιούνιος 2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-26822741>.

BBC News, *Russia-Ukraine gas deal secures EU winter supply*, October 2014, <http://www.bbc.com/news/business-29842505>.

Bilateral Economic Cooperation of Ukraine and Russia, Razumkov Centre, National Security & Defence No.4, 2009, http://www.razumkov.org.ua/eng/files/category_journal/NSD108_eng_2.pdf.

Capital, (Lasocki J.), *To EuroMaidan να μην γίνει Πορτοκαλί Επανάσταση*, Νοέμβριος 2014 www.capital.gr.

CFR, (McMahon R.) *Ukraine in Crisis*, Αύγουστος 2014 <http://www.cfr.org/ukraine/ukraine-crisis/p32540>.

CIA Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>.

COMECON, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/399860/Comecon>.

COMIFORM, <http://www.gcsehistory.org.uk/modernworld/coldwar/cominform.htm>.

Druzhba Pipeline, http://pipelinesinternational.com/news/druzhba_pipeline/008045/.

Eurasian Economic Union, <http://www.eaeunion.org/?lang=en#about-history>.

Euobserver, (Rettman A.), *Ukraine opts for Russian bailout instead of EU treaty*, Δεκέμβριος 2013 <https://euobserver.com/foreign/122526>.

EU-Ukraine Action Plan, <http://www.enpi-info.eu/library/content/eu-ukraine-action-plan-0>.

Fall of the Soviet Union, http://www.coldwar.org/articles/90s/fall_of_the_soviet_union.asp.

Foreign Affairs (Gaddis J.), *Reconsiderations: The Cold War Was the Truman Doctrine a Real Turning Point?*, , Ιανουάριος 1974, <http://www.foreignaffairs.com/articles/24491/john-lewis-gaddis/reconsiderations-the-cold-war-was-the-truman-doctrine-a-real-tur>.

Foreign Affairs (Grätz J.), *Revolution on Euromaidan, Yanukovych Seals His Fate -- And Ukraine's?*, Δεκέμβριος 2013, <http://www.foreignaffairs.com/articles/140368/jonas-graetz/revolution-on-euromaidan>.

Foreign Affairs The Hellenic Edition (Figes O.), *Υπάρχει μια Ουκρανία;, Γιατί ο Ουκρανικός Εθνικισμός δεν έχει ιστορική βάση*, Δεκέμβριος 2013 <http://foreignaffairs.gr/articles/69624/orlando-figes/yparxei-mia-oukrania>.

Foreign Affairs The Hellenic Edition, (Keatinge T.), *Ο χειρότερος εχθρός της Ουκρανίας: Γιατί η διαφθορά είναι πιο επικίνδυνη από τον Πούτιν*, Αύγουστος 2014, <http://foreignaffairs.gr/articles/69900/tom-keatinge/o-xeiroteros-exthros-tis-oukranias?page=3>.

Foreign Affairs The Hellenic Edition (Tymoshenko Y.), *Αναχαιτίζοντας τη Ρωσία*, Φεβρουάριος 2014, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/69698/yuliya-tymoshenko/anaxaitizontas-tin-rosia?page=show>.

Foreign Affairs The Hellenic Edition, Φίλης Κ., *Η ενέργεια σε ρόλο... μπουνκερ: Από την Ουκρανία στο Ιράκ και από το φυσικό αέριο στον άνθρακα και τα σχιστολιθικά κοιτάσματα*, Σεπτέμβριος 2014 <http://foreignaffairs.gr/articles/69943/konstantinos-filis/i-energeia-se-rolo%E2%80%A6mpounker?page=show>.

Foreign Aid - The cold war foreign aid program, 1947–1953 <http://www.americanforeignrelations.com/E-N/Foreign-Aid-The-cold-war-foreign-aid-program-1947-1953.html>.

Freedom House 2012, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/ukraine-0#.VSIHvdysWIM>

Freedom House 2013, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/ukraine#.VSIqYdysWIM>.

Full text of Putin's speech on Crimea, Μάρτιος 2014, <http://praguepost.com/eu-news/37854-full-text-of-putin-s-speech-on-crimea>.

Geostrategy, (Γιαννακόπουλος Β). *Πολιτικό αδιέξοδο στην Ουκρανία*, Ιανουάριος 2014 <http://www.geostrategy.gr/pdf/20140130%20Political%20Deadlock%20in%20Ukraine.html>.

How Ukraine became a Market Economy and democracy, Peterson Institute for International Economics, http://www.piie.com/publications/chapters_preview/4273/introiiie4273.pdf.

IMF Executive Board Approves US\$15.15 Billion Stand-By Arrangement for Ukraine Press Release No. 10/305, July 28, 2010 <https://www.imf.org/external/np/sec/pr/2010/pr10305.htm>.

Jatras J., *The Eastern Partnership: Time to Pull the Plug on an Idea Whose Moment Never Came*, AIU, Μάρτιος 2013
<http://www.aminuk.org/index.php?idmenu=12&idsubmenu=350&language=en#.VTz zUtLtmko>.

Kyivpost., *Yanukovich confirms refusal to sign deal with EU*, , Νοέμβριος 2013,
<http://www.kyivpost.com/content/politics/yanukovich-confirms-refusal-to-sign-deal-with-eu-332493.html>.

Los Angeles Times, (Loiko S.), *Ukraine announces \$15-billion Russia loan, gas price cut*, Δεκέμβριος 2013 <http://articles.latimes.com/2013/dec/17/world/la-fg-ukraine-russia-20131218>.

Mission of Ukraine to the European Union, Ukraine-EU Relations
<http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/ukraine-eu/relations>.

Reuters, *Crimeans vote over 90 percent to quit Ukraine for Russia*, Μάρτιος 2014,
<http://www.reuters.com/article/2014/03/16/us-ukraine-crisis-idUSBREA1Q1E820140316>.

Reuters, (Balmforth R.), *Kiev protesters gather, EU dangles aid promise*, Δεκέμβριος 2013
<http://www.reuters.com/article/2013/12/12/us-ukraine-idUSBRE9BA04420131212>.

Reuters, (Adler S., Heritage T.), *Russian PM plays down 'gas war' talk, warns Ukraine on EU*, Νοέμβριος 2013 <http://www.reuters.com/article/2013/11/01/us-russia-medvedev-ukraine-idUSBRE9A00K820131101>.

Reuters, (Piper E.), *Special Report: Why Ukraine spurned the EU and embraced Russia*, Δεκέμβριος 2013 <http://www.reuters.com/article/2013/12/19/us-ukraine-russia-deal-special-report-idUSBRE9BI0DZ20131219>.

Schadler S., *UKRAINE: Stress at the IMF*, Policy Brief No.49, CIGI, Οκτώβριος 2014, https://www.cigionline.org/sites/default/files/cigi_pb_49.pdf.

Statement by President Truman, March 15, 1947,
http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/index.php.

Sissakian A., *Scientific programme of the Joint Institute for Nuclear Research*,
<http://cds.cern.ch/record/950980/files/p255.pdf?version=1>.

The Cold War, <http://www.jfklibrary.org/JFK/JFK-in-History/The-Cold-War.aspx>.

The Economist, *The curse of corruption in Ukraine: Ostrich zoo and vintage cars The fight against corruption is a steep uphill battle*, Ιούλιος 2014
<http://www.economist.com/news/europe/21604234-fight-against-corruption-steep-uphill-battle-ostrich-zoo-and-vintage-cars>.

The Economist, *Trading insults: A trade war sputters as the tussle over Ukraine's future intensifies*, Αύγουστος 2013
<http://www.economist.com/news/europe/21583998-trade-war-sputters-tussle-over-ukraines-future-intensifies-trading-insults>.

The Economist, *Ukraine and EU: Politics of brutal pressure*, Νοέμβριος 2013,
<http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2013/11/ukraine-and-eu-0>.

The Genesis of the Point Four Program, Memorandum of Conversation, by the Secretary of State, Washington, January 1949
<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1949v01/reference/frus.frus1949v01.i0015.pdf>.

The Guardian, *Post-Soviet world: what you need to know about the 15 states*
<http://www.theguardian.com/world/2014/jun/09/-sp-profiles-post-soviet-states>.

The Guardian, *Ukraine U-turn on Europe pact was agreed with Vladimir Putin*, , Νοέμβριος 2013, <http://www.theguardian.com/world/2013/nov/26/ukraine-u-turn-eu-pact-putin>.

The Marshall Plan,
<http://europeanhistory.about.com/od/coldwar/p/prmarshallplan.htm>.

The Moscow Times, *Deal Struck on Gas, Black Sea Fleet*, , Απρίλιος 2010
<http://www.themoscowtimes.com/business/article/deal-struck-on-gas-black-sea-fleet/404501.html>.

U.S. Bureau of the Census, *USA/USSR: Facts and Figures*, U.S. Government Printing Office, Washington, DC, 1991,
<https://www.census.gov/population/international/files/USSR.pdf>.

USSR Established, <http://www.history.com/this-day-in-history/ussr-established>
Economia, (Κοζεντίνου Ρ.), *Οι κρίσεις Ρωσίας - Ουκρανίας για το φυσικό αέριο και οι επιπτώσεις τους*, Αύγουστος 2011, <http://www.economia.gr/el/article/entry/67>.

Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας,
http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.4.html.

Ο μεταπολεμικός κόσμος,
http://museduc.gr/docs/Istoria/C/215-242_C_GYM_KEF%2011.pdf.

Το πλήρες κείμενο του πρόεδρου Truman,
http://avalon.law.yale.edu/20th_century/trudoc.asp.

Το τείχος του Βερολίνου,

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL106/282/2020,6891/>.

Ιστορικές συμφωνίες Ρωσίας-Ουκρανίας: Παράταση παραμονής του ρωσικού στόλου στην Κριμαία με αντάλλαγμα φθηνότερο φυσικό αέριο, ΚΕΡΕΝΕ, Μάιος 2010, <http://ceregreece.org/>.

Τι επιδιώκει η Ρωσία στην Κριμαία, ΚΕΡΕΝΕ, Μάιος 2014, <http://ceregreece.org/%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE/%CF%84%CE%B9-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%8E%CE%BA%CE%B5%CE%B9-%CE%B7-%CF%81%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CF%81%CE%B9%CE%BC%CE%B1%CE%AF%CE%B1/>.

Το Βήμα, (Φίσερ Γ.), *Η Ουκρανία είναι σημαντική για την Ευρώπη*, Φεβρουάριος 2010

<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=313466>.

Το ΕΚ επικυρώνει τη συμφωνία σύνδεσης Ε.Ε.-Ουκρανίας, Σεπτέμβριος 2014, <http://www.europarl.europa.eu/news/el/news-room/content/20140915IPR62504/html>.

ABSTRACT

Purpose of my master thesis is a) to examine the geopolitics of development aid and how it was used after World War I by the Great Powers, USA and USSR and b) to study the choices of Ukraine as recipient country of development aid from E.U. and Russia and how they affected and keep affecting its sustainable growth as a whole.

From the Russian sphere of influence that Ukraine was for years, E.U. with the vague but existent possibility of EU membership, started to gain ground. After USSR dissolution, the Russian Federation tried to create a new kind of foreign politics in a world that was no longer bipolar. Enhanced diplomacy and economic motives were the main tools that Moscow used to maintain its influence to the neighbor countries. Soft power initiatives, created a model of foreign aid directed to these countries, given in different forms: natural gas subsidies and better prices, in-kind aid and financial investments.

Ukraine, with its particular high political, cultural and geographic importance, is a battlefield for East and West. The use of foreign aid, in any kind, and diplomacy, has as main goal to promote the geopolitical interests of Russia and E.U. The conclusion is clear. Foreign aid and soft power play a critical role in this geopolitical game. The question that needs answer is: How the development of Ukraine is affected in this geopolitical chess cube?

Keywords: Geopolitics, Development aid, Russia, E.U., Ukraine, Geopolitical Interests